

UiO • Universitetet i Oslo

Arkitektenes og arkitekturens rolle i byutviklingen – en studie av Byarkitekten i Bergen

Petter Hiis Bergh

Til graden Ma Human Geography

60-poengs oppgave

Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi

Samfunnsvitenskapelig fakultet

25.05.2022

Sammendrag

Denne masteroppgaven har hatt som formål å belyse hvordan fagetaten Byarkitekten i Bergen forstår og håndterer spesifikke problemstillinger knyttet til forholdet mellom arkitekter, arkitektur og byutvikling. Etersom Byarkitekten er et nytt tiltak som representerer en slags forstyrrelse i et eksisterende plansystem, har oppgaven også ønsket å undersøke hvordan Byarkitekten har påvirket prosesser og praksiser i byutviklingen i Bergen. Litteraturen jeg har brukt for å forstå og svare på problemstillingene er samfunnsgeografisk og sosiologisk litteratur om arkitekters varierende rolleforståelse og posisjon i samfunnet, samt mer arkitekturteoretisk litteratur om kunnskap som arkitekter bruker på byutviklingsnivå. Oppgavens tolkning av Byarkitektens forståelse av rollen til arkitekter og arkitektur er spesielt påvirket av litteratur om modernisme og postmodernisme i arkitektur, estetisering av arkitektur og såkalt sosial arkitektur. Jeg har samlet inn data fra kommunale dokumenter og gjennom tjue intervjuer med representanter fra Byarkitekten og andre aktørgrupper i byutviklingen i Bergen. Jeg har funnet at Byarkitekten hevder en stor plass for arkitekter, med et virkeområde som spenner fra enkeltbyggs estetikk til arkitekters rolle i å løse sentrale samfunnsutfordringer og til og med utmeisle strategisk bypolitikk. Byarkitekten er mer orientert mot byplanlegging og urbanisme enn enkeltbygg, og mener at arkitekter kan finne helhetlige løsninger på alle de andre sektorinteressene i byutvikling. Byarkitekten reflekterer i en viss grad trekk ved postmodernistiske arkitekters apolitiskhet gjennom privilegiering av såkalte 'bymiljøer med egenart' og stedstilpasning med henblikk på form og materialitet. Likevel har Byarkitektens forståelse av rollen til arkitektur og arkitektur mer til felles med en modernistisk arkitekturpraksis og såkalt *spatial agency* enn en postmodernistisk arkitekturpraksis. Dette skyldes den tunge vektleggingen av arkitektur som et verktøy for å løse samfunnsutfordringer. Byarkitekten har påvirket byutviklingspraksis i Bergen ved å ha gjort at saksbehandling anført av plan- og bygningsetaten har gått fra å være mer regelstyrt til å inneholde mer arkitekturfaglig diskusjon mellom partene. Informanter har også uttrykt at Byarkitekten har fått autoritet ved at både PBE og private utbyggere i betydelig grad etterlever fagetatens innspill. Oppgavens teoretiske bidrag er en nyansering av bildet av hva arkitekturpraksis kan innebære som gis av litteratur på arkitekters «retrett til estetikk», arkitekters overveiende fokus på enkeltbygninger som isolerte objekter, og arkitekturens senere «sosiale vending». Funnene i oppgaven kan være nyttige i politiske diskusjoner om

hvorvidt og hvordan byarkitekter skal opprettes i andre byer i Norge, samt informere videre forskning på byutviklingens organisering og arkitekters rolle.

Forord

Jeg vil gjerne takke veilederen min, Per Gunnar Røe, for god oppfølging i arbeidet med oppgaven, samt informantene i prosjektet som har brukt tiden sin til å snakke med meg. Den største lærdommen jeg har tatt fra denne masteroppgaven er viktigheten av god prosjektstyring.

Liste over tabeller og figurer

Tabeller

Tabell 1 Oversikt over antall intervjuer og informanter per informantkategori	61
Tabell 2 Informasjon om informantene	62
Tabell 3 Tidsoversikt over Byarkitektens arbeid i 2021, utarbeidet av etaten og sendt til meg privat, ikke offentlig tilgjengelig	78
Tabell 4 Kodede svar på informanters svar på spørsmål om hvilke faglige elementer Byarkitekten fremhever i diskusjon av enkeltprosjekter	118

Figurer

Figur 1 Grunnleggende typer case-studie-design. Hentet fra Yin (2018) som i sin tur hentet fra COSMOS Corporation, som han selv er tilknyttet	55
Figur 2 Fremside av 'Arkitektur- og byformingsstrategi for Bergen' (Bergen kommune, 2019a)	80
Figur 3 Forklaring av byggesoner. Utklipp fra KPA2018 (Bergen kommune 2019d: 13)	81
Figur 4 De åtte delmålene arkitektur skal bidra til. Utklipp fra arkitekturstrategien (Bergen kommune, 2019a: 9)	99
Figur 5 Utklipp fra dobbeltsiden om delmål 4 'Bymiljøer med egenart' i arkitekturstrategien (Bergen kommune, 2019a: 25)	126
Figur 6 Eksempelet Selgrend borettslag, Utklipp fra arkitekturstrategien (Bergen kommune, 2019a: 23)	128

Forkortelser og ordforklaringer

PBE – Plan- og bygningsetaten, Bergen kommune

Byarkitekten (i Bergen) – fagetaten¹

byarkitekten (i Bergen) – etatsdirektør

EFU – Etat for Utbygging, Bergen kommune

KPA – Kommuneplanens arealdel 2019, Bergen kommune

RBA – Rådet for Byforming og Arkitektur, oppnevnt av Bergen kommune

¹ Jf. Riksadvokaten = institusjonen, riksadvokaten = personen (Språkrådet, 2019)

Innholdsliste

Sammendrag	2
Forord.....	4
Liste over tabeller og figurer.....	5
Forkortelser og ordforklaringer.....	6
Innholdsliste.....	7
1. Introduksjon	9
2. Teoretisk rammeverk	15
2.1. Arkitekters rolle og selvforståelse.....	15
2.1.1. Arkitekter som del av en profesjonsgruppe og et sosialt felt: arkitekters legitimering og kamp om en plass i næringskjeden	15
2.1.2. Introduksjon om arkitektrollen i Vesten og hvordan den varierer historisk og i dag....	18
2.1.3. Arkitekter som estetikere	21
2.1.4. Arkitekturs «udisiplinerte urbane begjær» etter år 2000.....	25
2.1.5. Arkitekten som skaper av det gode samfunnet	26
2.1.6. Hva er det rimelig å forvente av arkitekter mht. til sosiale utfordringer?	31
2.2. Arkitekters perspektiver i byutvikling	32
2.2.1. Modernistisk urban design.....	33
2.2.2. Postmodernistisk urban design.....	34
2.2.3. Bymorfologi.....	47
2.2.4. Nye perspektiver de siste par tiårene	51
3. Metodologi	53
3.1. Overordnet forskningsdesign og vurderinger.....	53
3.2. Datainnsamling	58
3.3. Analyse	69
4. Byarkitektens opprettelse, arbeidsmetoder og påvirkning	72
4.1. Opprettelsen av etaten Byarkitekten	72
4.2. Hvordan Byarkitekten faktisk jobber og prøver å påvirke byutviklingen.....	76

4.3.	Hvilke metoder er det som gir Byarkitekten innflytelse?	89
5.	Byarkitektens forståelse av rollen til arkitekter og arkitektur i byutvikling	97
5.1.	Arkitektur- og byformingsstrategien.....	98
5.2.	Arkitekter og arkitektur for å løse samfunnsutfordringer	100
5.3.	Vitalt byliv, særegne byområder og klima- og naturhensyn	116
6.	Konklusjon: En ny rolle for arkitektur og arkitekter?	129
	Referanser	134
	Vedlegg.....	145

1. Introduksjon

Vi er i en ny gjenreisningstid, hvor det er på tide at arkitekter tar et større samfunnsansvar.

- Fersk arkitekturdekan ved NTNU, Marianne Skjulhaug, til Arkitektnytt, 2021 (Holjen Thon, 2021)

Arkitekturfaget skal samle helheten. Arkitektur er løsningen; innenfor planlegging så er det det.

- Maria Molden, byarkitekten i Bergen, intervju 2022

I februar 2021 lanserte Kommunal- og moderniseringsdepartementet (KMD) og Kommunesektorens organisasjon (KS) en kampanje for å rekruttere flere unge til å søke på planutdanning (se www.planutdanning.no). Bakgrunnen var et anmodningsvedtak truffet av Stortinget våren 2017 om at regjeringen skulle sette i gang et arbeid for å øke utdanningskapasiteten i offentlig planlegging (Grønning og Aarsæther mfl., 2019). De fem utdanningsretningene som ble fremmet av kampanjen var landskapsarkitektur, by- og regionplanlegging, samfunnsplanlegging, samfunnsgeografi og arealplanlegging. I Facebook-gruppen 'Byutvikling i Bergen', som per april 2022 hadde i overkant av 3000 medlemmer, ble det 15. februar 2021 delt et innlegg om kampanjen (Facebook, 2021). Denne startet en diskusjon om arkitekter og arkitekturfagets rolle i byplanlegging. I kommentarfeltet er Maria Molden, byarkitekt i Bergen, opprørt over at arkitekturutdanningene ikke er en del av kampanjen (se gjengivelse av diskusjon i vedlegg A). Molden etterspør svar fra Marianne Skjulhaug, daværende instituttleder for urbanisme ved AHO og nåværende dekan for institutt for arkitektur og billedkunst på NTNU. Hun spør: «Har ikke departementet spurt dere, eller er det så store endringer i utdanningen fra den gangen mitt engasjement våknet for byplanlegging på AHO og ved NTNU?». Skjulhaug svarer: «Vi er på saken. Men veldig uheldig mildt sagt.» Sverre Landmark, leder i Galleri Oslo Utvikling og partner i Probiz, spør om ikke planfaget står svakt i arkitektutdanningene: «Har planfaget vært for arkitektene det geriatri er for medisinen? Lav status, ingen prestisje?». «Ja» svarer Skjulhaug kontant.

Arkitektur ble etter hvert inkludert i kampanjen som den sjette utdanningen innen planfag. Men at arkitektur opprinnelig ikke ble inkludert er, i motsetning til det Byarkitekten uttrykker, ikke overraskende. Byplanleggingsdelen av arkitekturfaget har nemlig stått svakt i

arkitektutdanninger i Norge over lengre tid (Skogheim, 2008; Eikseth, 2017). Fraværet i kampanjen kan tas som et tegn på at den offentlige forvaltningen, på nasjonalt nivå ved KMD og kommunalt nivå ved KS, i liten grad anser arkitekter som byplanleggere. Samtidig reiser byarkitekten i Bergen sitt tilsynelatende eierskap til byplanlegging spørsmål om hvordan hun, og etaten som hun har vært sentral i å forme, forstår rollen til arkitekter og arkitektur. Kan Moldens utsagn tolkes som et uttrykk for at byarkitekt-etaten forkynner en fornyet rolle for arkitekter innen byutvikling og urbanisme i stedet for en videreføring av det overveiende fokuset på enkeltbygninger (Jones, 2011; Ellin, 1999)? Innebærer etatsdirektørens utsagn at Byarkitekten tar avstand fra retten til estetikk som kjennetegner store deler av arkitektstanden? (Lorne, 2017; Jones, 2011; Skogheim, 2008). Hva er det Byarkitekten tenker at arkitekter bidrar med i byplanlegging; hvilke kunnskap bidrar Byarkitekten med og hvilke mål har etaten for byutviklingen i Bergen?

Denne oppgavens formål er å bruke Byarkitekten i Bergen som en case for å forstå og diskutere disse spørsmålene om forholdet mellom arkitekter, arkitektur og byutvikling. Formålet er også å undersøke hvordan Byarkitekten, som representerer en slags forstyrrelse eller et inngrep i et eksisterende planleggingssystem, påvirker praksiser og prosesser i byutviklingen. Dette er viktig i lys av diskusjoner om å opprette byarkitekter i andre byer, inkludert Oslo, hvor byarkitektens administrative plassering er særlig diskutert. Det er uenighet om hvorvidt en fremtidig byarkitekt i Oslo skal ta rollen som leder for Rådet for arkitektur, om byarkitekten skal være en del av plan- og bygningsetaten eller om byarkitekten skal være direktør for en ny liten etat, som i Bergen (Arkitektnytt, 2021b). Selv om den bergenske organiseringsformen tilsynelatende virker forstått ettersom den har blitt omtalt som «Bergensmodellen» (Arkitektnytt, 2021b), er det fortsatt ikke enkelt å finne detaljert informasjon om hvordan Byarkitekten i Bergen fungerer og hvordan etaten jobber. Som byarkitekten Maria Molden sa i et intervju til denne oppgaven: «Det er mange som tror de vet hva en Byarkitekt driver med, og vet hva vi holder på med, og det tror jeg egentlig ikke det er alle som gjør. At vi jobber så bredt.» Det er derfor nyttig å kartlegge hvordan etaten jobber.

Bakgrunn

Praksisen med en prosjekterende byarkitekt «i frakk og hatt» opphørte i de største byene i Norge for over femti år siden etter at de gamle byarkitektene la sine hatter på hyllen, ved

Peter Daniel Hofflund i Oslo i 1967 (Rygh, 2020; Oslo Byleksikon, 2022), P.E. Lingaas i Bergen i 1971 (Jahnsen, 2008), og Knut Bergersen i Trondheim i 1955 (Arkitektnytt 2021a). Byarkitekten i Bergen ble opprettet som fagetat i 2017 og representerer landets første byarkitekt i det tjuetførste århundret. Byarkitekten er imidlertid i dag både betegnelse på etatsdirektøren, Maria Molden, men også etaten som består av fem øvrige medarbeidere. Mens de forhenværende byarkitektene sto for prosjekteringen av offentlig bygg, boligområder og andre tiltak, er Byarkitekten i Bergen en rådgivende etat. Trondheim ble andre by til å få byarkitekt etter ansettelsen av Are Risto Øyasæter i 2021 (Arkitektnytt, 2021a). Der er intensjonen at Risto Øyasæter skal bli leder for en liten stab på lignende måte som Bergens byarkitekt. Oslo er som sagt fortsatt i prosess med å avgjøre hvilken administrativ posisjon sin byarkitekt skal ha.

Arkitekter og arkitekturs rolle i samfunnet har endret seg gjennom historien. I art nouveau-perioden, fra 1890 til 1910 ble arkitekter og arkitektur i stor grad forbundet med kunst og forskjønning av byen (Macarthur og Stead, 2019). Frem til ca. 1910 hadde arkitekter sjeldent et nevneverdig sosialt og politisk prosjekt, i hvert fall ikke et sosialt progressivt et som ønsket å endre samfunnet på noen måte (Dutton og Mann, 1996). Man måtte ha betydelige økonomiske ressurser for å studere for å bli arkitekt. Dette betydde at arkitekter som regel kom fra bedrestilte klasser og jobbet i tjeneste til bedrestilte eiendomsutviklere samt økonomisk liberale stater (Dreamer, 2013). Arkitekter opprettholdt dermed *status quo*, altså samfunnets eksisterende forhold, som blant annet innebar store sosioøkonomiske forskjeller (Dutton og Mann, 1996). Fra 1910 vokste imidlertid modernismen og velferdsstaten frem, noe som også påvirket arkitekter. Modernistiske arkitekter så det sosiale potensialet som lå i masseproduksjonens reduserte kostnader og moderne materialer til å løfte boforholdene til de fattige folkemassene som bodde trangt og kummerlig. Modernistiske arkitekter så på arkitektur som et middel til å kurere sosiale onder og øke sosioøkonomisk svakerstilte gruppers livskvalitet (Dutton og Mann, 1996). I en modernistisk forståelse av arkitekter og arkitekturs rolle fantes det altså et sosialt progressivt samfunnsengasjement, en egalitær idealisme, som var kjennetegnet av et fellesskapscentrert ønske om å løfte lavere samfunnslag inn i middelklassen.

Fra 1960-tallet skulle forståelsen av rollen til arkitekter og arkitektur i samfunnet begynne å endre seg igjen i takt med større kulturelle og ideologiske strømninger sammenfattet som postmodernismen (Harvey, 1989), inkludert den større globale overgangen mot markedsliberalisme anført av Ronald Reagan og Margaret Thatcher (Harvey, 2005). I mange

samfunn trakk staten seg tilbake, etterlot mer ansvar til private aktører og individet, og fellesskapsprosjekter ble færre. Det hadde samtidig utviklet seg en misnøye med modernistiske bygde omgivelser, ikke minst deres 'ødslighet' og uniformitet. I tillegg ble modernistisk byform og arkitektur assosiert med det undertrykkende, kommunistiske Øst-Europa (Dutton og Mann, 1996). Arkitektstander forlot i stor grad sitt sosiale prosjekt. De hadde ikke lenger noen overbevisning om arkitekters evne til eller ansvar for å forbedre samfunnet gjennom arkitektur (Ellin, 1999). Arkitekter, hevdet Ada Louise Huxtable (1981: 104, referert i Ellin, 1991), gav avkall på sitt tradisjonelle sosiale ansvar, som nå ble oppfattet som utenfor arkitektens påvirkningsfelt, og arkitekten ble fristilt til å skamløst kun befatte seg med stil. Som Alain Guiheax (1989: 21, referert i Ellin, 1991) noe reduksjonistisk har hevdet gikk arkitekter på rimelig rask tid fra å gi til andre til å bli «kunstnerarkitekter» som heller snakket om seg selv og sitt eget geni. Arkitekters 'retrett til estetikk' (Lorne, 2017; Jones, 2011) har innebåret et fokus på bygg som kunstverk og en vektlegging av den originale og skapende delen ved arkitektrollen (Skogheim, 2008). Den estetiserte profesjonspraksisen forstås av mange som en beskyttelsesstrategi mot øvrig inntrenging på arkitektenes fagdomene, ikke minst av ingeniører (Jones, 2011, Lorne, 2017, Skogheim, 2008). En annen implikasjon av vektleggingen av arkitekten som den originale skaperen og enkeltbygningers estetiske aspekter er at planleggerdelen av arkitektfaget har blitt marginalisert (Skogheim, 2008; Eikseth, 2017).

På 2000-tallet har det vokst frem nye praksiser innenfor arkitektur som vitner om et ønske i arkitektstander om å ta en større samfunnsrolle. Dana Cuff (2014) har notert seg fremveksten av et såkalt 'udisiplinerte urban begjær' blant arkitekter, med rask vekst i antall '*urban labs*' og et ønske blant arkitekter om å delta i å forme dagens samfunn. Dette har medført at arkitekter har begynt å bruke en type «utviklingsspråk» som ligner på det organisasjoner som FN og Verdensbanken bruker (Cuff, 2014). En indikasjon på dette er arkitektkontorens plansjer i arkitektur- og plankonkurranser, for eksempel for Indre Laksevåg i Bergen i 2021, hvor foreslåtte løsninger ofte knytter seg opp til *samtlig*e av FNs sytten bærekraftsmål (se Bergen kommune, 2021). Andre argumenterer for at denne «sosiale vendingen» i arkitektur går ut på forsøk på å gjøre arkitektur sosialt relevant igjen ved å jobbe med agens, lokal skala og lokalsamfunn (Richter, mfl., 2017). Andre har igjen merket seg praksis som de kaller *spatial agency* (Lorne, 2017) som også handler om å ta tilbake et sosiale prosjekt i arkitekturpraksis.

Oppgavens problemstillinger

I lys av byarkitektens irritasjon over svekkelsen av arkitekters posisjon i byplanlegging og den varierende oppfattelsen av rollen til arkitekter og arkitektur, samt forstyrrelsen i det bergenske byutviklingssystemet som Byarkitekten innebærer, prøver jeg i denne oppgaven å svare på følgende problemstillinger:

Hva kjennetegner Byarkitektens posisjon og arbeid i byplanleggingen og byutviklingen i Bergen?

Hvordan forstår Byarkitekten i Bergen arkitekter og arkitekturs rolle i byutviklingen?

For å svare på disse spørsmålene har jeg formulert følgende underspørsmål:

- 1) *Hva var begrunnelsen for opprettelsen av Byarkitekten?* Dette underspørsmålet innebærer å få innsikt i hvem som kom på ideen og fikk etaten etablert; hvilke momenter som ble drøftet under opprettelsen; hva man så for seg at rollen skulle være i forhold til andre aktører, inkludert planapparatet, privat sektor og sivilsamfunnet; og hvordan ulike aktørgrupper stilte seg til opprettelsen.
- 2) *På hvilke måter påvirker Byarkitekten dagens byutvikling?* Dette underspørsmålet innebærer å kartlegge hvordan Byarkitekten arbeider, hvilke typer prosjekter etaten er involvert i, hvilke strategiske beslutninger etaten har tatt for å få påvirkning, hvilken påvirkning etaten selv oppfatter at den har og hvilken påvirkning andre aktører opplever at etaten har.
- 3) *Hvordan tenker Byarkitekten om byutvikling?* Dette underspørsmålet går ut på å undersøke hvilken rolle etaten ser for seg at arkitekter og arkitektur spiller i byutviklingen; hva etaten ønsker å oppnå i byutviklingen; hvilke kunnskap, referanser og ideer etaten forholder seg til; og hvilke faglige elementer Byarkitekten fremhever i sakene etaten går inn i.

Oppgavens struktur og innhold

Oppgaven er strukturert som følger. Kapittel to presenterer det teoretiske rammeverket og de begrepene jeg bruker for å forstå forskningsspørsmålene og svare på dem. Den første halvdel av kapittelet drøfter ulike aspekter ved arkitekters posisjon i samfunnet. Den andre

halvdelen undersøker kunnskap og arbeidsmetoder som arkitekter bruker på byutviklingsnivå. Kapittel tre om metodologi drøfter forskningsdesignet og forskningsprosessen min. Kapittel fire drøfter funn om problemstilling én om Byarkitekten i Bergen sin posisjon og arbeid i byplanleggingen og byutviklingen i Bergen. Kapittel fem drøfter problemstilling to om hvordan Byarkitekten forstår arkitekter og arkitekturs rolle i byutviklingen. Den første halvdelen diskuterer Byarkitektens forståelse av arkitekturs relasjon til samfunnsutfordringer og planlegging, mens den andre halvdelen først og fremst diskuterer to andre fremtredende mål Byarkitekten har for byutvikling, nemlig såkalt 'vitalt byliv' og 'bymiljøer med egenart'. Konklusjonskapittelet veier funnene i kapittel fire og fem opp mot hverandre.

I oppgaven argumenterer jeg for at Byarkitekten har en forståelse for arkitekter og arkitekturs rolle som favner rimelig bredt, fra beskjefte med enkeltbygningers estetikk til samfunnsutfordringer som eldreomsorg, samfunnsdeltakelse og næringsutvikling. Byarkitekten knytter arkitektur tett til kommunale samfunns mål og utfordringer og reflekterer på noen måter en modernistisk arkitekturpraksis. Byarkitekten mener arkitekter burde ha en lederrolle innen byplanlegging ved at arkitekter påstås å kunne løse alle andre sektorinteresser helhetlig. Samtidig er Byarkitektens tilsynelatende privilegiering av hensyn som formmessig særpregede områder og offentlig og utendørs byliv uttrykk for en postmodernistisk apolitisk profesjonspraksis. Alt i alt er min oppfatning at Byarkitekten representerer en noe fornyet forståelse for arkitekter og arkitekturs rolle i Norge på grunn av den sterke koblingen som trekkes mellom arkitektur og samfunnsutfordringer. Angående planprosesser og påvirkning, har informantene i oppgaven gitt flere eksempler på hvordan Byarkitekten har fått rimelig stor autoritet i byplanleggingen i Bergen. En viktig kilde til innflytelse er Byarkitektens administrative posisjonering som en egen rådgivende etat.

2. Teoretisk rammeverk

Dette kapitlet utbroderer det teoretiske rammeverket som jeg bruker for å forstå forskningsspørsmålene og som utstyret meg med begreper for å undersøke funn og svare på spørsmålene. Kapitlet har to hoveddeler. Den første delen drøfter arkitekters varierende profesjonsforståelse og praksis. Den andre delen redegjør for arkitekters teorier, kunnskap og metoder i byutviklingsammenheng, og fokuserer på ‘urban design’.

2.1. Arkitekters rolle og selvforståelse

Arkitektur og arkitekters faktiske rolle, og deres egne forståelser av rolle i samfunnet, har endret seg over tid. Robert Gutman (1977, referert i Grubbauer og Steets, 2014) har påstått at det er ingen andre profesjoner som er så konstant usikre på sin egen fremtid som arkitektur, grunnet dens ustødige posisjon mellom praksis og teori, kunst og teknologi, og autonomi og heteronomi. Denne delen av teorikapitlet undersøker teoretiske diskusjoner rundt arkitekters rolle i samfunnet. Den drøfter trekk ved den endrede rollen siden etterkrigstiden, arkitekters ulike rolleforståelser i samtiden, og arkitektstandens kamp for å legitimere seg selv vis-a-vis andre profesjoner.

2.1.1. Arkitekter som del av en profesjonsgruppe og et sosialt felt: arkitekters legitimering og kamp om en plass i næringskjeden

Rollen og profesjonsforståelsen til arkitekter er naturligvis nært knyttet til forståelsen av hva arkitektur er og hva som utgjør arkitekturfeltets domene. Dette er spørsmål som historisk sett har vært bestridte, med skiftende uenigheter og aldri med et fullstendig, definitivt svar (Rudofsky, 1987; Stevens, 1998; Jones 2011).

Sosiologiske studier av ‘profesjonenes fremvekst’ tilbyr et analytisk verktøy for å forstå arkitekters posisjonering i samfunnet. Ifølge Everett C. Hughes (1958, referert i Lorne, 2017), kan profesjonalisme tolkes som et verdssystem hvori samfunnet gir tillitt til profesjoner til å

håndtere problemer som faller innenfor deres faglige domene. De profesjonelle identitetene bygges opp i utdanningssystemet og i praksis forsterkes visse oppfattelser av problemer og deres løsninger (Evetts, 2003, referert i Lorne, 2017). Slike profesjonssystem gjør arkitekter til en definert og beskyttet, eksklusiv gruppe med visse kunnskaper og virkeområder gjennom statlig sanksjonerte sertifiseringsordninger. Eksempler er tittelen Ma.Arch som oversees av Royal Institute of British Architects i Storbritannia (Lorne, 2017) og MNAL og andre foregående titler i Norge (Skogheim, 2008).

Andre og mer overbevisende konsepter som brukes for å forstå arkitekters definisjon og beskyttelse av egen rolle og yrkesfelt er *ideologisk kontroll* (Larson 1977, referert i Lorne 2017), *sosialt felt* (Jones, 2011) og *legitimering* (Grubbauer og Steets, 2014). Man kan tolke det slik at yrkesgrupper gjennom ideologisk kontroll forsøker å fiksere og verne om sine krav på et kunnskapsproduksjonsterritorium og slik tjene på en privilegert samfunnsstatus (Larson, 1977, i Lorne, 2017). Fremveksten av profesjonene, inkludert arkitekturprofesjonen, kan i denne tolkningen bli forstått som et fenomen som er drevet av aktørene selv i deres egeninteresserte ønske om proteksjonisme ved å lukke profesjonen og å regulere tilgang til den. Forskjellen på denne tolkningen og den overstående er hvem som gir særskilt fagautoritet til arkitekturprofesjonene, altså om det er et helhetlig utformet samfunnssystem med samfunnet og befolkningens beste som formål, eller om det er et resultat av kamper mellom ulike organiserte yrkesgrupper for makt og særskilte privilegier.

Argumentet om at det er arkitekter selv som tilkjemper seg sitt eget beskyttede domene i samfunnet styrkes av Paul Jones' (2011) bruk av bourdiansk kultursosiologi på arkitekturstanden. Dette innebærer at Jones analyserer arkitektur som et 'sosialt felt', som er et konsept som belyser hvordan makt opererer både innad i arkitekturfeltet og utad mellom arkitekturfeltet og andre felt, som politikk og næringsliv. Gjennom sosialt felt undersøker Jones hvordan og med hvilke kapitalformer arkitektene får posisjon i arkitekturfeltet og i samfunnet. Det som skiller ulike fagfelt fra hverandre er at de alle har en unik, felt-spesifikk kapital som ikke lar seg oversette enkelt til andre felt. Dette er symbolsk kapital. Jones (2011) argumenterer for at arkitekturs symbolske kapital i stor grad har endt opp med å være knyttet til estetikk. Med andre ord er det arkitektstandens estetiske kapital – altså estetiske ekspertise – som er avgjørende for å skille arkitekter fra andre fagfelt involvert i produksjonen av de bygde omgivelsene. Uansett om det er estetikk som er utslagsgivende eller ikke, er arkitekter kontinuerlige engasjert i å definere yttergrensene til arkitektur vis-a-vis andre relaterte fagfelt

slik at arkitektur fortsatt utgjør et distinkt fagfelt med autoritet over visse fagspørsmål (Jones, 2011).

Det som av Lorne (2017) beskrives som ideologisk kontroll og det som av Jones (2011) forstås som kamp om symbolsk kapital, tilnærmer Grubbauer og Steets (2014) eksplisitt gjennom begrepet legitimering, og følgelig kamper om legitimering. Med legitimering mener de, i lignende baner som Jones (2011), arkitekters arbeid med å rettferdiggjør hvorfor samfunnet trenger dem. Grubbauer og Steets (2014) bruker Peter Berger og Thomas Luckmanns klassiker *The Social Construction of Reality* (1967) som forstår legitimering fra et kunnskaps-sosiologisk perspektiv. Alle «institusjonelle ordener», som betyr alle samfunnssegmenter - det være seg Pinsevennene, arkitekturprofesjonen eller et skolekorps - trenger å legitimere seg. Hvorfor trenger samfunnet arkitekter når bygningsingeniører er billigere? Mens Jones (2011) og Lorne (2017) mener at det først og fremst er estetikken, mener Grubbauer og Steets (2014) at arkitekters største legitimering er påstanden om at samfunnsproblemer kan løses med design.

At arkitekter har lite makt

Det er en utbredt erkjennelse at arkitekter, som profesjonsgruppe, samlet sett har en relativt svak posisjon i samfunnet. Flere omtaler arkitektur som en «svak profesjon» (Lorne, 2017; Skogheim, 2008). Arkitekters utsatte posisjon handler om at yrkesgruppen, i motsetning til jurister og medisinere, ikke kan forvente seg en konstant strøm av oppdrag (Skogheim, 2018). Hvis kunden ikke vil høre på arkitektene, og heller bestemme selv, må de fleste arkitekter etter hvert vike på grunn av behovet for å tjene til livets opphold (Skogheim, 2008; Larice og MacDonald, 2012). I motsetning til medisinere, jurister og ingeniører, som autoritativt definerer hele kjeden fra problemformulering til løsningsvalg, må arkitekter akseptere en ganske stor grad av tilsidesetting av sine vurderinger (Skogheim, 2008). Flere mener at arkitektutdanningsinstitusjoner fortsetter å gi arkitekter et sterkt misvisende bilde av hvor mye beslutningsmakt de vil få i arbeidslivet (Skogheim, 2008; Lorne, 2017).

Arkitekters fokus på estetikk forslås som én av forklaringene på hvorfor arkitekter har tapt anseelse og makt. Skogheim (2008) skriver nemlig at «kanskje oppfattes arkitekturens oppgaver også som mindre samfunnsmessig viktig enn oppgavene til typiske menneskebehandlerne og omsorgspregete profesjoner, der noe av forklaringen kan knyttes til

hvordan profesjonen og dens sentrale utøvere presenterer og vinkler arkitektur og arkitekter i offentligheten, som primært form og design, og der sosiale aspekter ved arkitektrollen har liten plass.» (Skogheim, 2008: 234). At arkitektens vitenskapelige basis er uklar og at skjønnets sentralitet foreslås som andre grunner til den varierende autoriteten (Skogheim, 2008). Jones (2011) forstår arkitektfeltet som i stor grad underordnet kapitaleierens interesser, en annen grunn til at det settes tvil ved arkitekters integritet.

Samuel (2018) mener at arkitekters minskende autoritet og innflytelse i forhold til andre aktører i produksjonen av de bygde omgivelsene, både i Storbritannia og andre steder, er et resultat av at arkitekturforskning ikke har vært god nok til å kommunisere arkitekturs verdi. Hun mener at arkitekturpraksis og arkitekturforskning har vært for adskilt. Argumentet hennes er at hvis arkitekturforskning hadde vært interessert i å forske på praksis, ville den kunne ha fremlagt overbevisende funn på arkitektens sosiale verdi i nåtiden (Samuel, 2018). Dermed ville arkitekter ha nytt større anseelse og innflytelse.

2.1.2. Introduksjon om arkitektrollen i Vesten og hvordan den varierer historisk og i dag

Arkitekters makt og rolle har endret seg betraktelig over tid. I dette delkapittelet vil drøfte hvordan arkitekters rolle i Vesten har endret seg fra andre verdenskrig til i dag. Jeg vil også diskutere noen forsøk på å kategorisere ulike typer arkitektroller før videre delkapitler går i nærmere diskusjon av ulike roller.

Endring siden andre verdenskrig

I løpet av nittenhundretallet kan det argumenteres for at arkitekter hadde mest makt og innflytelse mellom 1950 og 1970 (Lorne, 2017). Dette skyldes at arkitekter, i hvert fall i Storbritannia (Lorne, 2017) og angivelig i andre vestlige land, ledet planleggingsetater under gjenoppbygging etter krigen av store deler av det bygde miljøet. De hadde dermed stor innflytelse på utformingen av de bygde omgivelsene. På tross av forskjeller mellom land jobbet arkitekter i denne perioden i planleggingssystem som var kjennetegnet av hierarkisk styring (Sandkjær Hansen, Hofstad og Saglie, 2015). Slike planleggingssystem kjennetegnes av en stor grad av ovenfra ned planlegging der lokale myndigheter selv utviklet reguleringsplaner og gjennomførte utbygging, særlig av boliger, sammen med private grunneiere og utbyggere.

Med postmodernisme, som diskuteres mer i neste delkapittel i forbindelse med estetisering, og finanskriser utløst av oljekriser på 1970-tallet, ble arkitektens rolle redusert. Den kulturideologiske og markedsliberale vendingen som postmodernismen innebar medførte at arkitekter gikk fra å jobbe i nokså sentraliserte, helhetstenkende og velferdssentrerte planleggingsregimer til i økende grad å bli kapitaleieres mellomledere i sirkulasjon og reproduksjon av kapital gjennom såkalt 'byproduksjon' (Lorne, 2017; Grubbauer og Steets, 2014). Utover 1980- og 1990-tallet fikk man i Norge, og andre steder, en markedsdrevet gjennomføringsmodell (Sandkjær Hansen, Hofstad og Saglie, 2015). Det innebar at private kapitaleiere erstattet lokale myndigheter som arkitekters primære oppdragsgiver. Man har fått et plansystem og planpraksis som ofte omtales som en fremforhandlet og utbyggerstyrt utvikling (Nordahl, mfl., 2011: 31). Det påstås at arkitekters makt og handlingsrom har blitt snevret inn i det nye utbyggerstyrte utviklingsregime sammenlignet med etterkrigs-systemet (Lorne, 2017). Unntaket gjelder spesielt eliten av globalt opererende «starchitects» som har stort spillerom (Jones, 2011; McNeill, 2008; Sklair, 2017)). Eksempler på slike arkitekter og deres selskaper er Bjarke Ingels, Norman Foster, Rem Koolhaas, Zaha Hadid og Herzog & De Mueron.

I dagens «multiaktør-sammenheng» (Sandkjær Hansen, Hofstad og Saglie, 2015), har arkitekter i det store og hele mistet prosjekteringsrollen (Samuel, 2018; Lorne, 2017). Det bidrar til å redusere arkitekters økonomiske trygghet i bygge- og eiendomsbransjen, samt deres status (Samuel, 2018). En annen endring som har skjedd fra den modernistiske perioden, når arkitekten ofte så på seg selv som overlegen sosial ingeniør som med rette skulle intervensjonere og forbedre folks livsførsel, er at arkitekter i postmodernismen fra 1970-tallet har blitt en ydmyk og av og til servil fasilitator (Ellin, 1999). Dette diskuteres videre i neste delkapittel om arkitekten som estetiker.

Rolleforståelse i dag

Et forsøk på kategorisering av ulike rolleforståelser av arkitekten, spesielt i en postmodernistisk kontekst, kommer fra Nan Ellin (1999) som mener arkitekter i Vesten kan deles opp i fire hovedrolleforståelser. Den første er artisten og forretningspartneren som ønsker personlig oppnåelse i form av kunstneriske ambisjoner, berømmelse og økonomisk gevinst. Den andre er tilretteleggeren eller fasilitatoren som gir folk det de ønsker. Den tredje er den politiske aktivisten som ønsker å myndiggjøre (*empower*) folk. Den siste er «the social

engineer» som ønsker å forandre mennesker, utfra en overbevisning om miljødeterminisme og sin egen overlegne dømmekraft (Ellin, 1999).

Barbro Grude Eikseth (2017) drar veksler på Elin Angelos (2012) konseptuelle rammeverk når hun foreslår at arkitekters rolle kan forstås som et resultat av forhandlinger på fire ulike nivåer. Disse nivåene er det politiske, profesjonskollektive, institusjonelle og personlige. Det første nivået, det politiske, refererer til hvordan arkitekters rolleforståelse formes gjennom institusjonalisering av yrkesgruppen som profesjon, som går ut på at arkitekter legger krav på et visst domene av ekspertise og praksis i samfunnet. Dette er nivået som ble diskutert tidligere med referanse til legitimering, ideologisk kontroll og sosialt felt (Grubbauer og Steets, 2014; Jones, 2011; Lorne, 2017). I det norske tilfellet er det på dette nivået Norske Arkitekters Landsforbund (NAL) er sentral i å definere arkitekters rolle (Eikseth, 2017). Det andre nivået, det profesjonskollektive, refererer til hvordan det innad i profesjonen fremkommer enkelte dominerende forståelser av hva som er «sannheter» i arkitekturprofesjonen, mens det samtidig er undergrupper og alternative oppfatninger. Eikseth (2017) analyserer dette gjennom Foucaults diskursbegrep hvor visse oppfatninger blir naturalisert som sannheter, mens Jones (2011) analyserer dette gjennom *kraftfelt* («*field of force*») og *habitus*. Det tredje nivået, det institusjonelle nivået, referer til hvordan den enkelte arkitekts forståelse av arkitektrollen varierer avhengig av tilhørighet til ulike grupperinger og organisasjoner innenfor profesjonen (Eikseth, 2017). Dette innbefatter ikke minst hvilken utdanningsinstitusjon arkitekter har blitt formet av og hvilket kontor de jobber på, hvilke type prosjekter de har og hvilke type arbeidsoppgaver (Eikseth, 2017). Til sist kommer det personlige nivået som refererer til hvordan arkitekters rolleforståelser også til en viss grad kan påvirkes av individuelle overbevisninger.

I det norske tilfellet kan vi ane at det er noe variasjon i hvordan det institusjonelle nivået ved arkitektskolene gir norske arkitekter ulike rolleforståelser. I Eikseth (2017) sin studie av norske arkitektprogrammer og studenter mellom 2009 og 2012 på de tre norske arkitektskolene ved Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU), Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo (AHO) og Bergen arkitekthøgskole (BAS) fant hun at det er en viss ulik forståelse av arkitektens oppgave og rolle som i tur påvirker hvilke kunnskaper og verdier studentene tar meg seg inn i profesjonell praksis. Ved AHO ble arkitektur forstått som en del av et større estetisk og kulturelt felt, hvor enkeltbygg betraktes som unike verk (Eikseth, 2017). Det har blitt lagt vekt på originalitet og arkitekten som et unikt, skapende individ (Eikseth, 2017). Det skal sies at denne beskrivelsen er noe forenklet ettersom det finnes

variasjon innad på AHO, hvor det er et eget institutt for urbanisme som blant annet tilbyr en etterutdanningsmaster som er tverrfaglig og planleggingsfaglig orientert (AHO, 2022). På BAS fant Eikseth (2017) at det parallelt med det kunstneriske og skapende aspektet, var en utpreget samfunnsorientering og et verdisett som vektla kollektiv deltakelse, brukerperspektiver og sensitivitet for stedlige og kulturelle forutsetninger (Eikseth, 2017). Forståelsen av arkitekten som råder der er at arkitekten er mer en deltaker i og fasilitator for en prosess enn en allvitende ekspert (Eikseth, 2017). NTNUs rolleforståelse plasserer Eikseth mellom sin oppfatning av AHO og BAS sine. Det finnes mer mangfold i tilnærminger (Eikseth, 2017), som trolig forklares av at NTNU er den største skolen. NTNU har imidlertid en mer praksisnær og profesjonsrettet tilnærming med mer fokus på prosjektledelse og teknisk detaljering. Det kan dermed oppsummeres at det har fantes noe mangfold i arkitekturforståelsene til studenter og at dette mangfoldet formes på utdanningsnivå, i spennet mellom kunst, samfunn og praktisk prosjektering. Et videre spørsmål er hvordan rolleforståelsene til studentene eventuelt endrer seg i møte med arbeidslivets realiteter.

2.1.3. Arkitekter som estetikere

«Den estetiske vendingen»

Selv om arkitektur ikke er et fullstendig homogent, monolittisk fagfelt hvor det hersker universell konformitet rundt visse praksiser og forståelser av roller og hva arkitekter har faglig autoritet over, foreligger det bred argumentasjon i litteraturen om at det har vært en tydelig dreining mot estetikk innad i arkitektprofesjonen i vesten siden 1970/1980-tallet. Dette innebærer et fokus på form og stil, estetisk formalisme, et objektorientert fokus på enkeltbygninger, arkitektur som kunst, en avpolitisering av arkitektur og en lavere interesse for arkitekturens kritiske og sosiale potensial. Denne kritikken var tydelig formulert allerede på begynnelsen 1980-tallet, men fremmes også i dag, over førti år senere, over en bred front (Jones, 2011).

På 1960-tallet og begynnelsen av 1970-tallet var arkitekter fortsatt påvirket av modernismens egalitære idealisme (Ellin, 1999) som inkluderte en kritisk samfunnsengasjert diskurs og praksis (Lahiji, 2014). I en modernistisk forståelse av arkitektrollen var oppgaven å lage

sosial arkitektur for å løse kollektive problemer (Ellin, 1999). Modernismens høylytte politiske agenda fant sin totale motsats i postmoderne arkitekters ekstreme apolitiskhet som ikke hadde noen overbevisning om evnen til eller interesse av å endre samfunnet gjennom arkitektur (Ellin, 1999). Modernistiske arkitekter hadde generelt en politisk holdning som var skeptisk til en uregulert kapitalisme, privat eiendom og store klasseforskjeller. Postmodernistiske arkitekter har ansett slike saker som utenfor arkitekters ansvarsfelt (Ellin, 1999; Yaneva, 2017). Det politiske, som et forskningsemne og faktisk hensyn, forsvant fra arkitekturteori (Lahiji, 2014).

Desillusjonert med modernismen, vendte arkitekter blikket innover. I stedet for å snakke om ideologi eller ulike gruppers interesser, begynte arkitekter å diskutere sine arbeider med basis i sine egne holdninger og gav seg hen til ekstrem individualisme (Lesnikowski, 1982, i Ellin, 1999). Den franske arkitekten Alain Guiheux har hevdet at *“from an architect supposedly giving to others, we have moved in a very short space of time to the ‘artist’ architect who speaks of himself, of his own genius”* (Guiheux, 1989: 21, sitert i Ellin, 1999). Ada Louise Huxtable har ment at arkitekter ble apostler for arkitektur for kunstens skyld. *“With the renunciation of traditional social responsibilities as beyond his capacities or control, the architect has finally been freed to pursue style exclusively and openly . . . without apology or disguise”* (Huxtable 1981b: 104, sitert i Ellen, 1999). Hun sa videre at det ikke lenger fantes noen sak («cause») (Ellin, 1999). I lignende baner påpekte Tzonis og Lefaivre (1980, referert i Ellin, 1999) en narsissisme i arkitektbransjen, der man ikke brydde seg om kontekst, og kun var opptatt av de rent visuelle trekkene ved arkitektur (formalisme), hadde en fasinasjon for fremkallingskraften i tegninger og modeller (grafisme) og en tendens til å se arkitektur kun som et nytelsesobjekt (hedonisme).

I følge Macarthur og Stead (2019) har denne utviklingen bare fortsatt frem til i dag. De mener at oppfattelsen av arkitektur som en kunstform er mer utbredt i dag enn på noe annet tidspunkt siden Art Nouveau-perioden på slutten av 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet (Macarthur og Stead, 2019: 128). Den sterke estetiseringen av arkitektfeltet, med fokus på form og stil, påpekes av Margaret Crawford (1991), Paul Jones (2011) og Flora Samuel (2018). Paul Jones (2011: 21) har sagt *«The highly aestheticized discussions that characterize much of the symbolic capital at stake in architectural theory and practice can lead to an apolitical vision of architecture in which a disconnect exist between architectural form and wider social questions”*. Både Dovey (2001) og Skogheim (2008) har bemerket at

arkitekturtidsskrifter, magasiner, modeller, debatter, presentasjoner og representasjoner av arkitektur vitner utvetydig om en forståelse av arkitektur som en artefakt, noe som er statisk og som er frakoblet hverdagslivet og menneskers bruk. Mennesker er ofte ikke med i debattene og representasjonene, ettersom det later til at menneskene kommer i veien for kunstverket (Stevens, 1998, i Skogheim, 2008). Skogheim (2008) fant en klar tendens blant arkitektstudenter på NTNU og AHO at den ønskende rollen var å bli den skapende, kreative originale arkitekten, mens roller utenfor kunstuttrykket, form og enkeltobjektet, som å være planlegger eller reguleringsarkitekter, hadde liten oppslutning. Det er verdt å bemerke at dataene til Skogheim er fra slutten av 1990-tallet og at de dermed er eldre enn referansen antyder (Skogheim, 2008).

Durham-Jones (2014) trekker frem den toneangivende stjernearkitekten Rem Koolhaas som et stjerneeksempel på apolitisk og estetisert arkitektur. Han har uttrykt en postmoderne visjon om å ville fri arkitektur fra sine sosiale obligasjoner. Koolhaas har ifølge Durham-Jones (2014) selv sagt til *Der Spiegel* at «neoliberalism made architecture a cherry on the cake affair» og brukt *Elbphilharmonie* i Hamburg tegnet av arkitektene Herzog og de Mueron som eksempel. Koolhaas sa videre at nyliberalismen ikke har ødelagt arkitektur, bare gitt den en ny rolle og begrenset arkitektens omfang (Durham-Jones, 2014).

Ulike forklaringsmodeller for estetisk vending

Det er ulike forklaringsmodeller for hvorfor den estetiske vendingen fant sted og hvorfor form og stil fortsatt er så fremtredende i arkitektens forståelse av egen oppgave. Desillusjon med modernismens deprimerende «offentlige og sosiale» arkitektur og byplanprosjekter, i sin mest ekstreme form ved Pruitt Igoe (1955-1972) (Hall, 2014), har blitt foreslått som en vesentlig grunn (Ellin, 1999). Mer overbevisende forklaringer dreier seg derimot om politisk-økonomiske skift i form av nyliberalisme, men også arkitektens mer utsatte rolle i bygg- og eiendomsbransjen.

Lorne (2017) mener at arkitektens estetiske dreining – som han beskriver som «fra etikk til estetikk» - kan forklares av en del større politiske og økonomiske samfunnsforhold. Han peker på postmodernismens inntog fra 1970-årene parallelt med en nyliberal skrumpning av staten og offentlige føringer for velferdsutvikling. Denne tilbaketrekingen av staten og det sosiale prosjektet som den offentlige byutvikling sto for ble i økende grad erstattet av en

kapital-drevet byutvikling hvor hovedmålet ble sirkulasjon og reproduksjon av privat kapital (Lorne, 2017; Spencer, 2016). Her ble også arkitekter brukt av kapitalinteresser, som har fått større makt i samfunnet. Dette har manifestert seg i fokus på spektakulær arkitektur, såkalt «*spectacularization*» av arkitektur (Harvey, 1989) og ikonisk arkitektur og «arkitektur-som-bilde» for store selskaper (Sklair, 2017; Jones, 2009) som forsterker deres maktposisjon. I denne argumentasjonen har arkitektur blitt underordnet markedskreftene. Arkitektens hovedrolle blir å være markedsførere av kundene sine som ikke er opptatt av offentligheten, men egen økonomisk vekst, jf. *Learning from Las Vegas* (Venturi, Scott Brown og Izenour, 1972). Utviklere, eller kapitaleierne, bestemmer all substansen, og arkitektens bidrag er redusert til å lage innpakningen: en «passende forførerisk maske» (Frampton, 1985). Kaika retter skytset mot arkitekter og anklager dem for å være føyelige «tog-arkitekter» (Kaika, 2015) som bare følger togskindene og kursen lagt ned av kapitalinvesteringer. Noe av den estetiske forklaringen kan kanskje også forstås i lys av byers tiltakende entreprenørpolitikk fra 1980-tallet, hvor iøynefallende arkitektur, ikke minst i ikoniske kulturbygg, blir brukt for å tiltrekke seg turister, ressurssterke arbeidstakere og selskaper (Harvey, 1989, Gómez og Gonzáles, 2002; Florida, 2005; Kaika, 2010).

Samtidig argumenterer andre for at arkitekters innsnevring rundt estetikk har vært en strategi for overlevelse. Jones (2011), med bakgrunn i bourdieuanske kultursosiologikonsepter, viser til hvordan estetikk for arkitekter ble den kulturelle kapitalen som lot arkitekter distingvere seg fra andre arkitekter og dermed kapre oppdragene. Lorne (2017) argumenterer også at 'retretten til det visuelle' må forstås som et forsøk på å bevare et domene som arkitekturprofesjonen har faglig autoritet over, som et resultat av marginalisering innenfor byggebransjen. Altså et svar mot resultat av tap av kontroll. Magali Sarfatti Larson (1983), Paul Knox (1987), og Ragnhild Skogheim (2008) har også forstått innsnevringen til form og estetikk som en beskyttelsesstrategi mot ytterligere inntrengning, en måte å markere «revir» på (Skogheim, 2008).

Det har også blitt argumentert at estetiseringen skyldes en privilegiering av de kunstneriske sidene ved arkitektur på grunn av statusen som knyttes til kreativitet og kunst, uavhengig av kamp med ingeniører og andre bygningsspesialister om «revir». Paul Knox (1987) har påpekt tiltrekningskraften til udødeligheten som kjennetegner skaperne av viktige kunstverk, samt at arkitekturfeltets såkalte «*lumpen-intelligentsia*» alltid har rangert arkitekter etter kunstneriske meritter. Stjernearkitektene, som det har blitt forsket mye på de siste femten årene (e.g. McNeill, 2009; Sklair, 2017 og Jones, 2011), har ifølge Jones' (2011) analyse distingvert seg

fra andre arkitekter gjennom å fremstå som mer autoritative på nettopp estetikk. At stjernearkitekters iøynefallende prosjekter blir applaudert offentlig gjør at de utgjør en maktbase for arkitekturprofesjonen (Skogheim, 2008). Studenter blir tiltrukket av helterollen og å se på seg selv som skapere og romantikere, som kanskje kan oppnå berømmelse senere i karrieren (Saint, 1983, i Skogheim, 2008). Det fant Skogheim mye belegg for på NTNU og AHO på slutten av 1990-tallet og Eikseth (2017) særlig på AHO rundt 2010-tallet.

2.1.4. Arkitekturs «udisiplinerte urbane begjær» etter år 2000

Selv om mye litteratur tyder på at arkitekter de siste tiårene har snevret rollen og fokuset sitt inn på enkeltobjekters form og stil, mener andre at det også har foregått et forsøk på å dreie arkitekturutdanning, forskning og praksis mot urbanisme, som i denne sammenhengen referer til mer sammensatte byutviklingsprosjekter. Dana Cuff (2014) argumenterer for at det på 2000-tallet har utviklet seg det hun kaller et 'udisiplinert urbant begjær' i arkitektstanden. Det som menes med 'urbant begjær' er at arkitekter, ikke minst i utdanningsinstitusjoner, har prøvd å koble seg på større byutviklings- og samfunnsutviklingsspørsmål og en mer internasjonal «kosmopolitisk» sammenheng (Cuff, 2014). Denne bevegelsen ønsker at arkitekter påvirker byen og samfunnet utover enkeltprosjekter; at arkitekter får en utvidet rolle og en større politisk relevans (Cuff, 2014). Hovedkurator chilenske Alejandro Aravena sitt fokus på arkitekturens samfunnsmessige sider på Arkitekturbiennalen i Venezia i 2016, verdens viktigste arena for samtidsarkitektur, vitner om det urbane begjæret sin utbredelse i arkitekturfeltet (Eikseth, 2017). Aravena sa: “[...] *we would like to widen the range of issues to which architecture is expected to respond, adding explicitly to the cultural and artistic dimensions that already belong to our scope, those that are on the social, political, economical and environmental end of the spectrum*” (Eikseth, 2017).

Det 'udisiplinerte urbane begjæret' virker tydelig i det amerikanske tilfellet, som er Cuffs primære empiriske kontekst, hvor det har oppstått en formidabel mengde 'Urban labs' på universiteter. De toneangivende universitetene MIT, Harvard og Columbia hadde alle, ved publiseringen av Cuffs artikkel i 2014, rundt ti ulike urbanismelabber hver. Det som menes med 'udisiplinert' i begrepet 'det udisiplinerte urbane begjæret' er at arkitektprogrammene ifølge (Cuff, 2014) er uklare, fragmenterte og usammenhengende i tilnærmingen i sitt nye fokus på det urbane og i sin restrukturering av arkitekturfaget.

Cuff (2014) ser det urbane begjæret på arkitektskoler og blant arkitekter i sammenheng med fremveksten av store integrerte og ofte internasjonale bygningsrådgivningsfirma, hvor en stor andel av arkitekter faktisk jobber. Disse selskapene definerer internasjonalt arbeid både gjennom diskurs og praksis. Ett eksempel er AECOM, som står for Architecture, Engineering, Construction, Operations and Management og som innen 2014 hadde 47.000 ansatte spredt over alle kontinentene. Selskaper som AECOM tar på seg storskala byutviklingsoppgaver og ser på seg selv som samfunnsbyggere i sin helhet. AECOM har for eksempel som motto å skape «the world's built, natural and social environments», som praktisk talt innbefatter alt innenfor utviklingspolitikk (Cuff, 2014). Selskapene bruker generelt et språk som minner om FN og Verdensbanken sitt språk, som altså handler om samfunnsutvikling (Cuff, 2014). Slike kontorer er involvert i prosjekter som er langt mer omfattende enn tradisjonelle byggerier. Et eksempel som brukes er at i stedet for å bygge et tradisjonelt kontorbygg til Google, skal man bygge en destinasjon, en campus, en tenketank og en livsstil (Cuff, 2014). Arkitektskolenes usammenhengende restrukturering av forskning og utdanningsprogrammer må ses i sammenheng med et ønske om at arkitekter skal hevde seg vis-a-vis andre profesjonsgrupper i disse integrerte selskapene hvor de må svare på oppdrag som handler om en større intervensjon i den sosiale samfunnsutviklingen, inkludert å skape visse arbeidstakere, livsstiler og arbeidsmiljøer.

2.1.5. Arkitekten som skaper av det gode samfunnet

Ideen om arkitekten som skaperen av det gode samfunn har lange røtter og var kanskje spesielt gjeldende for modernistiske arkitekter fra 1920-tallet. Noen modernistiske arkitekter sin forståelse av seg selv er sammenlignbar med 'demiurger' (Johnson, 1994: 150, sitert i Skogheim, 2008). En demiurg betyr i sin mer ydmyke utgave en «håndverker som jobber for folket» og i en mer opphøyd betydning en «guddom som skaper verden» og «hersker over lavere, jordiske makter» (NAOB, 2022). Som demiurger var mange modernister overbevist om at de kunne oppgradere vanlige mennesker og deres livsførsel gjennom rasjonelt design (Skogheim, 2008; Ellin, 1999). De mente at brukerne ikke visste hva de hadde behov for og at de kunne tilpasse seg nye moderne og mer fremtidsrettede og helsefremmende boformer (Skogheim, 2008). Den mest kanoniserte modernistiske arkitekten, Le Corbusier, representerte definitivt en slik holdning. Han var forkjemper for en paternalistisk form for

styring ved å forfekte sentralisert planlegging som skulle dekke ikke bare byutvikling, men alle aspekter av livet (Hall, 2014: 244). Han sa: «Frankrike trenger en far. Det spiller ingen rolle hvem» (Fishman, 1977: 239–40, min oversettelse, referert i Hall, 1994). Han mente at byutvikling var for viktig til å bli overlatt til andre enn eksperter, som kunne produsere planer objektivt på bakgrunn av sin forståelse av urbanisme som en vitenskapsgren (Hall, 2014: 244).

Selv om modernistiske arkitekter kunne være arrogante og elitistiske i sin umyndiggjørende holdning ovenfor eventuelle innspill og opponenter fra klienter, brukere og andre profesjonsgrupper (Hall, 2014; Knox, 1987) var de sosialt progressive i form av forpliktelse til egalitære velferdssamfunn som løftet den jevne innbyggers livskvalitet. På 1980- og 1990-tallet, i reaksjon mot postmodernistisk apolitisk arkitekturpraksis, var det bevegelser som tok til orde for en mer sosialt forpliktet arkitektur. Vincent Pecora (1991, refert i Ellin, 1999) fremholdt at arkitekter, gjennom påvirkning på de bygde omgivelsene, ikke skulle bidra til å opprettholde eller forverre ulikhet i fordeling av makt og velstand. Paul Clarke og Thomas Dutton (1986, referert i Ellin, 1999) kjempet for viktigheten av å realisere et ‘mothegemonisk’ prosjekt, der arkitekturpraksis bidrar til å ‘bemyndige’ undertrykte grupper. Jusuck Koh (1985, referert i Ellin, 1999) fremholdt at arkitekturutdanning burde være bred og humanistisk slik at arkitekter utvikler et sosialt perspektiv og et etisk kompass, og slik hindrer at deres kunnskap og ferdigheter brukes til feile formål. Andre fremholdt at arkitekter burde få mer samfunnsvitenskapelig kunnskap. James Holston (1989, i Ellin, 1999) argumenterte for at arkitekter burde lære seg å jobbe med sosial analyse for å forstå sine prosjekters sosiale konsekvenser, dette i lys av hans kritikk av den modernistiske utvikling av Brasilia, som ble en ekskluderende by. Margaret Crawford (1991) har ment at arkitektstudenter må lære å forstå sin rolle i en større historisk og sosiologisk kontekst, og dermed jobbe med sosiale og miljømessige utfordringer.

At arkitektur skal ha sosial verdi er noe Cohen mfl. (2005), i sin case-studie i Storbritannia, finner er markant mer gjeldende blant arkitekter i offentlig sektor enn i privat sektor. I intervjuer med arkitekter i to ulike plan- og bygningsetater fremkom det en tydelig diskurs om at arkitektur er for felleskapets beste («good of the public»), mens arkitekten er en offentlig tjenesteperson som bidrar til allmennhetens vel (Cohen, 2005). Disse arkitektene var i større grad motivert av sosiale verdier. I denne rolleforståelsen er klienten forstått som allmennheten mens arkitekturens mål er å øke folks livskvalitet (Cohen mfl., 2005). De privatpraktiserende arkitektene i studien var mer opptatt av kreativitets- og forretningssidene

ved arkitektidentiteten. Dette er for øvrig et eksempel på Eikseth (2017) sin redegjørelse for hvordan arkitektrolleforståelsen påvirkes eller avhenger av det tredje nivået, det institusjonelle nivået, altså arbeidssted.

Den sosiale vendingen i arkitektur

Den faktiske «sosiale» arkitekturen som har blitt registrert på 2000-tallet nevnes som en del av det som omtales av Richter mfl. (2017) som 'den sosiale vendingen'. I likhet med det Cuff (2014) beskriver i det urbane begjæret, handler sosial arkitektur også om å bidra til større samfunnsutfordringer. Sosial arkitektur er imidlertid forskjellig ved at den fokuserer mer på det sosiale, i form av nabolagsvilkår og sosial inkludering og ekskludering (Richter mfl., 2017), i motsetning til også å fokusere på høyteknologiske ressursintensive nye byområder og arbeidsplasser. Såkalt sosialt engasjert (*socially engaged*) arkitektur diskuteres som den nye måten å utfordre hvordan arkitekturutforming foregår på og hvordan den blir relevant for offentligheten (Richter mfl., 2017).

'Sosial' arkitektur sin forståelse av det 'sosiale' ligner på hvordan det 'sosiale' har blitt forstått i sosiologi og andre samfunnsvitenskapelige disipliner de siste årene, der det har fått en kroppsliggjort, materiell og praksis-basert betydning (Richter mfl., 2017). Sosial arkitektur her får betydning av lokalsamfunns medvirkning, grasrot og nedenfra-opp-tilnærming og gjør-det-selv-praksis. Denne forståelsen av det sosiale skiller seg fra den politisk-økonomiske forståelsen, der det sosiale handler om klasse, velferd og økonomisk rettferdighet, med spesielt fokus på tilgang til bolig (Richter mfl., 2017). I Richter mfl. (2017) sin analyse er skala, agens og lokalsamfunn de tre overordnende konseptene som trer frem i debatten og bruk av sosial arkitektur.

Skala referer til at sosial arkitektur er forbundet med liten og lokal skala. Det er en stor preferanse i arkitekturdiskurs og praksis for det 'lille' når det gjelder sosiale arkitektur (Richter mfl. 2017). Sosial arkitektur er tenkt som små positive prosjekter som motvirker de verste effektene av dagens byproduksjons politiske økonomi. Initiativtakere forestiller seg at små prosjekter kan ha store positive ringvirkninger (Richter mfl. 2017) og at en del av grunnen til dette er at man med lokal skala kommer tett innpå beboere/brukere og får nærkunnskap om deres virkelighet og behov. Prosjektene består av grasrotinitiativer med

‘overskridelsesstrategier’, egne prosjekter, deleøkonomi og tjenesteutveksling/byttehandel, okkupering, og lokal nettverks- og kunnskapsbygging (Richter mfl., 2017)

Agens, det andre overordnede konseptet, innebærer at initiativtakende arkitekter har tro på mulighetene som ligger i praksis og individuell og kollektiv agens heller enn i konvensjonell deltakelse i politisk debatt og fellesskapets politikktutforming (Richter mfl., 2017). Det sosiale her linkes til påstander om lokalsamfunns frigjørende agens og prosjekters frigjørende potensial gjennom performativ handling.

Det siste overordnede konseptet, lokalsamfunn, handler om at sosial arkitektur er tilfeller der lokalsamfunn er arkitektens primære aktører og begunstigede (Richter mfl., 2017). Dette går ut på at lokalsamfunnet ikke bare er kunder, men er systematisk engasjert i å forme sine romlige omgivelser på måter som ikke tidligere var kjent eller tilgjengelig for dem. I slike tilfeller bruker arkitekten metoder som intervju, spill, kartlegging, fotografi og historiefortelling (Richter mfl., 2017). Eikseth (2017), i motsetning til Skogheim (2008), som riktignok samlet inn data 10-15 år før Eikseth, finner at norske arkitektstudenter spesielt vektlegger brukernes medvirkning, og at ny arkitektrolle vokser frem der brukernes synspunkter anerkjennes som en naturlig og nødvendig del av arkitektens kunnskapsgrunnlag.

Både Richter mfl. (2017) og Grubbauer og Steets (2014) er kritiske til denne ‘sosiale’ arkitekturen. Et hovedproblem ligger i at denne tilnærmingen tar utgangspunkt i den sosiologiske praksis-baserte forståelsen av det sosiale i stedet for den politisk-økonomiske forståelsen. Førstnevnte er ikke interessert i konflikt, men i stedet å feire lokale initiativ og engasjement (Richter mfl., 2017). Sistnevnte ville innebåret engasjement med bredere politikk og strukturer som ville kunnet adressere ulikhet og urettferdighet mer effektivt og substansielt. Man kan argumentere for at agens- og praksis-tilnærming, gjennom det dialektiske forholdet mellom praksis og diskurs, kan medføre at deltakere senere vil mobilisere for alternativ politikk. Lokalsamfunnsstyrking kan også hypotetisk sett medføre kollektiv mobilisering. Det kan likevel argumenteres overbevisende for at disse prosjektene bidrar til å legge lokk på og derfor stabilisere antisosiale samfunnsforhold, inkludert privatisering, utbyggerstyrt planlegging, gentrifisering og markedskrefter, og plasserer disse som politiske kamper utenfor rekkevidde (Richter mfl., 2017) Med andre ord gir ikke arkitekter gjennom sosial arkitektur lokalbefolkninger vokabular eller rom til å uttrykke økonomisk og politisk marginalisering (jf. Amin og Thrift, 2002) som årsaker til romslig

marginalisering (Richter mfl., 2017). Man fokuserer på små isolerte inngrep i byveven i stedet for å mobilisere for en radikal politisk agenda på tvers av steder (Tonkiss, 2013). I det hele argumenteres det for at 'sosial' arkitektur slik den praktiseres nå stort sett består av tomme løfter (Gribat og Meireis, 2017).

Spatial agency

En annen form for en sosialt engasjert arkitektrolle gjelder ifølge Lorne (2017) de som driver med såkalt 'romlig agens' ('*spatial agency*'). Disse arkitektene initierer eller medierer eksplisitt *romlige* prosjekter med det formål å ta tak i større sosiale og økonomiske problemer (Lorne, 2017). Denne tilnærmingen plasserer arkitekturpraksis innenfor den sosiale produksjonen av sted og lager løsninger i relasjon til et sted der stedet er forstått som noe som er «livlig» og politisk (Lorne, 2017). Arkitektur blir eksplisitt ikke sett på som kunst, men som noe som er iboende forbundet med sosial rettferdighet (Lorne, 2017). Romlig agens-tilnærminger resonerer med kritikalitetsdebatten som oppsto i kjølvannet av påstanden som Koolhaas fremmet i Montreal i 1994 om at arkitektur ikke kan være kritisk, og ikke utfordre kapitalismen (Sklair, 2017).

Et grunnleggende kjennetegn ved romlig agens-praksis er at arkitekter involverer seg tidlig i diskusjonene rundt utbygginger og utfordrer bestillingene til kundene. Disse arkitektene gjør opprør mot den typiske underdanige rolle som arkitekter har i hierarkiet der de antar en mer teknisk rolle og tegner en bygning i tråd med forhåndsbestemte planer (Lorne, 2017). Den oppfriskede rolleforståelsen av arkitekten innebærer å forstyrre, stille vanskelig spørsmål om hvorfor gitte ting trengs og hva som skjer hvis man gjør noe ganske annerledes i stedet (Lorne, 2017). Arkitekter som fronter romlig agens gestalter en rolleforståelse av arkitekter som proaktive problemløser, ikke en mer reaktiv problemløser som kun mottar problemstillinger. Man initierer prosjekter i stedet for å vente på oppdrag (Lorne, 2017).

Arkitektene som kategoriseres av Lorne (2017) under romlig agens er ofte kritisk til pengebruk og nødvendigheten av en større bygningsløsning i stedet for en liten en eller en fysisk løsning i stedet for en sosial løsning i form av et utdanningstilbud eller lokalsamfunnsinitiativ. På den måten involverer slike arkitekter seg til og med i prosjekter som ikke krever noen bygging. Et eksempel på dette er fra Storbritannia der noen arkitekter med god lokalkunnskap og engasjement i en sosioøkonomisk lokal kontekst endret et

kommunalt prosjekt som handlet om å ombygge en ungdomsklubb til en type sosial entrepris-senter som en strategi for å forhindre forespeilet arbeidsledighet blant unge. Logikken her var at man trengte et nytt bygg for å få til en sosial endring. Arkitektene fikk i stedet brukt pengene ikke på fysisk utforming, men på entreprenør-kurs, digitale ressurser og sosiale aktiviteter for å inkludere dette alderssegmentet i samfunnet (Lorne, 2017).

Det er en del overlapp mellom det Lorne beskriver som romlig agens-praksis og den sosiale vendingen beskrevet av Richter mfl. (2017). Dette gjelder spesielt fokuset på de delene av praksis som angår mer substansielle former for deltakelse i utforming og utvikling av fellesskapsløsninger som styrker lokalsamfunn. Romlig agens innbefatter imidlertid også organisering av protestbevegelser og ad hoc urbane intervensjoner. Dette går et stykke på veien i å fremstille romlig agens som et hakk mer politisk, radikalt enn de innadvendte praksisene beskrevet av Richter mfl. (2017) som innebar en tilbaketrekning fra større offentlige debatter, konflikter og politikkutforming.

2.1.6. Hva er det rimelig å forvente av arkitekter mht. til sosiale utfordringer?

I hvilken grad er det rimelig å forvente at arkitekter skal løse spørsmål knyttet til sosial ulikhet og rettferdighet? Richter mfl. (2017) er hard i sin kritikk av den sosiale vendingen i arkitektur. Arkitekter har en relativt utsatt posisjon i arbeidslivet (Skogheim, 2008), så hva er egentlig handlingsrommet? Richter mfl. argumenterer for at sosial arkitektur ikke gir befolkningen vokabular eller rom til å forstå den ulikheten og makten de er utsatt for, at disse derimot legges lokk på av slik praksis og at arkitektenes prosjekter heller handler om bagateller. Richter mfl. (2017) klandrer likevel ikke arkitekter for mye. De vedkjenner at de relativt overfladiske prosjektene innenfor 'sosial' arkitektur ikke først og fremst er et symptom på en krise i arkitekturprofesjonene, men en krise i dagens urbaniserte samfunn, som de mener er blitt «antisosialt», tilsynelatende først og fremst på grunn av store økonomiske ulikheter. Derfor mener de at samtlige må løfte blikket til det strukturelle nivået. Andersen og Røe (2017) i sin drøfting av sosialt bærekraftig arkitekturpolitikk, argumenterer også for at det først og fremst er myndighetene som må ta tak i de store sosiale rettferdighetsproblemene i byutvikling, som aller mest prekært handler om tilgang til (subsidierte) boliger og sosioøkonomisk blandede områder, som det er urimelig å forvente at

utviklere og arkitekter skal ta seg av siden det medfører betydelig økonomisk tap. Et viktig tiltak er at myndighetene fører en aktiv boligpolitikk og finansierer rimelige boliger (Andersen og Røe, 2017). Larice og MacDonald (2012) mener at arkitekter åpenbart har etisk ansvar, men at det grunnet økonomisk usikkerhet og manglende makt er urimelig å forvente at de skal håndtere de til tider overveldende problemene man finner i byer. I stedet, fremholder de, som Andersen og Røe, at hovedansvaret tilfaller myndighetene som må gi de overordnede, storskala vilkårene og føringene.

Paul Jones (2011) tillegger arkitekter mer agens og ansvar ved at han argumenterer for at arkitekter kan organisere seg annerledes. Hans analyse fremholder at den innbyrdes konkurransen i arkitektstanden om symbolsk og materiell makt har endt opp med å bli et spill om hvem som har mest autoritet på estetikk. Innad i arkitektstanden er det altså et introvert blikk, en intern ordning for kritikk. Samtidig er den flere tattforgritheter om arkitekturfeltets forhold til samfunnet for øvrig. Jones (2011) argumenterer for at arkitekter heller enn å slåss mot hverandre for distinksjon i stedet burde stått samlet mot andre mektige felt og utfordre sin marginalisering. Som en forlengelse av dette argumentet er det rimelig å se for seg at det finnes potensiale til at arkitekter samlet organiserer seg for å gi større status til praksis og prosjekter som er sosialt ansvarlige, og som dermed kan presse kapitaleiere og utviklere til sosialt hensynsfull utvikling.

2.2. Arkitekters perspektiver i byutvikling

Mens det forrige delkapittelet har drøftet samfunnsgeografisk og til dels sosiologisk teori om arkitekter, presenterer denne seksjonen teori på arkitekters kunnskap og arbeidsmetoder i byutvikling. Denne teorien kan i stor grad kan regnes som arkitekturteoretisk. Arkitektur på byutviklingsskala omtales i engelskspråklig litteratur ofte som *urban design*. Størsteparten av det jeg skriver i denne andre delen av teorikapittelet drar derfor veksel på litteratur om urban design. Jeg vil i korte trekk beskrive modernistiske urban design-prinsipper, deretter presentere kritikk av disse fra den postmodernistiske motbevegelsen og så presentere sentrale postmoderne og andre urban design-teorier for byutvikling.

Urban design handler dypest sett om sted; både gamle og nye og fysiske og sosiale steder (Carmona, 2014). Urban design sitt hovedanliggende er dernest å lage bedre steder

(Foroughmand Araabi, 2016). Urban design-feltet vokste frem fra 1950-årene ledet an av arkitekter, planleggere, landskapsarkitekter, akademikere og sivilsamfunnsledere som møttes til konferanser på Ivy League-universiteter i USA (Larice og MacDonald, 2012). De ønsket å opprette urban design som et kollaborativt praksis- og forskningsfelt mellom de ulike profesjonene som deltar i produksjonen av de bygde omgivelsene (Larice og MacDonald, 2012). Selv om begrepet urban design er rimelig ungt, har feltet som handler om å forme byomgivelsene eksistert siden våre tidligste sivilisasjoner på ulike kontinenter (Carmona, 2014). På tidlig nittenhundretallet ble det også brukt andre begreper som hadde svært lik eller identisk betydning som urban design. På engelsk var disse *city design*, *town design*, *townscape* og *civil design*; på fransk *urbanisme* og på tysk *Stadtbaukunst* (Carmona, 2014).

Innledningsvis kan det vises til Foroughmand Araabi (2016) sitt forsøk på å kategorisere hva urban design inneholder teorier om, for slik å gi en pekepinn på hva urban design tar tak i. Foroughmand Araabi skiller mellom seks ulike tema. Det første er teorier om komposisjon av masse og rom. Byformologi-skolen og nyurbanismen er tydelige eksempler på slik teoretisering, men det meste av urban design-teori sier noe hvordan masse og rom skal utformes. Det andre er teorier om visuelle aspekter ved offentlige rom, med Gordon Cullens arbeider og townscape-bevegelsen som tydelig eksempler. Det tredje er teorier om folks persepsjoner og mentale kart av byer, knyttet spesielt til Kevin Lynchs arbeider (1960). Det fjerde er teorier om trygghet, hvor Jane Jacobs (1961) er svært relevant. Det femte er teorier om å tilrettelegge for sosiale interaksjon, som Jan Gehl (1996 [1971]) og Ray Oldenburg (1989) kan knyttes til. Det siste er teorier om hvordan urban design kan styrke identitet, med fokus på historie og hvilke meningsinnhold folk knytter til steder. Eksempler på slik teoretisering finnes i nyrasjonalitet ved Leon Krier (1978) og collage-byen ved Colin Rowe og Fred Koetter (1975) (Foroughmand Araabi, 2016).

2.2.1. Modernistisk urban design

Modernismen, som skjøt fart på 1910-tallet (Ley, 1987), var grunnet på en sterk overbevisning om at arkitektur og byforming kunne lede til sosiale fremskritt (Knox, 2011; Dutton og Mann, 1996). Modernistiske arkitekter sin forståelse av arkitektur var grunnleggende sett at arkitektur kan være en sosial kraft som kan brukes til å transformere samfunnet (Dutton og Mann, 1996). Modernistiske arkitekter brøt med arkitekturs

tradisjonelle orientering av sine tjenester til å opprettholde *status quo* og ønsket, på sitt mest visjonære, å frigjøre menneskeheten (Dutton og Mann, 1996; Ellin, 1999). Arkitektur kunne kurere sosiale onder, skape mer velferd og til og med en mer opplyst demokratisk bevissthet i befolkningsmassene (Dutton og Mann, 1996). Det sosiale prosjektet medførte at modernistiske arkitekter var både arkitekter og sosialpolitiske forkjempere («social advocates») (Dutton og Mann, 1996).

Mer konkret var målet til modernismen å lage universelt tilfredsstillende urban design – altså fysiske omgivelser – som kunne huse et mer egalitært samfunn (Ellin, 1999). Nye modernistiske levesteder skulle være bedre fysisk, sosialt, moralsk og estetisk (Knox, 2011). Modernistiske byer skulle være kjennetegnet av renhet, enhet og sosial orden blant massene (Ellin, 1999). Disse visjonene var grunnet i en optimisme rundt industrielle og maskinelle produksjonsmetoder og materialer, som gjorde at man gjennom masseproduksjon kunne tilby høykvalitets boliger og annen bebyggelse til mange flere (Knox, 2011). Med andre ord så modernistiske arkitekter det sosiale potensialet som lå i tekniske nyvinninger (Dutton og Mann, 1996). Arkitektene var åpenbart også påvirket av det politiske klimaet som var kjennetegnet av en progressiv politisk agenda for velferdsstat og offentlig forsyning av tjenester.

Modernismens høydepunkt i byutvikling var fra andre verdenskrig og frem til 1970 (Knox, 2011). Ødeleggelse av byer og gjenreising etter krigen var en del av årsaken, ettersom modernistisk arkitektur og byutvikling ble ansett som rasjonelt, rimelig, ren og futuristisk (Knox, 2011). De konkrete byutviklingsprinsippene i modernismen er først og fremst funksjonell utforming og streng funksjonsdeling i arealbruken, storskala sivile og kommersielle fornyelsesprosjekter, motorveier i byene og, spesielt i Europa, nye bygder og offentlige boligprosjekter (Knox, 2012). Den rasjonalistiske og industrielle tankegangen som kjennetegner modernismen er tydelig i modernisten Le Corbusiers idé om at boligen er en «bomaskin» (Hall, 2014).

2.2.2. Postmodernistisk urban design

Fra 1960-tallet og utover de neste tiårene utviklet det seg en økende misnøye mot hvordan byene ble utviklet etter modernistiske prinsipper (Ellin, 1999). Landskapene mange steder i

verden, ikke minst i den vestlige verden, hadde endret seg betraktelig fra 1930-tallet. De tidligere tydelige skillene mellom by, forstad og landsbygden var nå mange steder forsvunnet (Ellin, 1999). Man var misfornøyd spesielt med ødeleggelse av eksisterende bylandskap, isolerte strukturer med åpen plass rundt i stedet for tradisjonelle innhyllete torg, og masseproduserte boligområder (Ellin, 1999). Det var økende motstand mot modernismens universalistiske design, gigantisme og byfragmentering (Larice og MacDonald, 2012). Det ble fremholdt at modernistisk planlegging og design utgjorde en «blåkopi for stedsløshet, anonymitet, upersonlige rom, massive strukturer og gjennomfartsårer for biler» (Ley, 1987:42-43, referert i Ellin, 1999, min oversettelse). Dette medførte det mange har registrert som en 'ødslighet' i bymiljøer. I sin innflytelsesrike bok *Complexity and Contradiction* (1966) argumenterte Robert Venturi for at modernistisk arkitektur og byutvikling var skyldig i å fremmedgjøre folk fra sine fysiske omgivelser.

Skepsisen til modernistiske idealer i Vesten ble også bragt frem av assosieringen av modernistisk arkitektur med sosialistisk byggingen av Øst-Europa, at modernistisk arkitektur ble brukt i Sovjet som et instrument av det undertrykkende statsapparatet, og at det ble assosiert med folks misnøye i USA om å bare være en liten del av et stort økonomisk maskineri (Dutton og Mann, 1996). Dette resulterte i oppfattelser om at modernismen hadde negativ sosial påvirkning i stedet for frigjørende eller helbredende påvirkning, og rett og slett hadde en mislykket sosial agenda (Dutton og Mann, 1996). Sprengingen av det mislykkede kommunale boligprosjektet Pruitt-Igloe i Saint Louis i USA i 1972 har blitt tolket som modernistisk arkitekturs død, eller postmodernistisk arkitekturs fødsel, som Charles Jencks kalte det (Dutton og Mann, 1996).

Samtidig var det en større ideologisk trend i Vesten og globalt at man ble kritisk til metanarrativer og organiseringsmyter, som også bidro til kritikken av modernismens universalisme og likhet over alt (Ellin, 1999). En vending bort fra modernismen kan også forbindes til konservativ politisk bølge i vesten som innebar en skepsis mot en modernistisk futuristisk utopi og i stedet vendte blikket tilbake til fortidens dekorative innslag (Knox 1987).

På grunn av disse kritikkene vokste det frem en enighet på tvers av arkitekt- og planleggerstanden, og samfunnet for øvrig, at man måtte endre måten man utviklet de bygde omgivelsene på (Ellin, 1999). Mens modernismens oppgave mellom 1910-tallet og 1960-tallet hadde vært å skape sosial orden og velferd for det fremvoksende massesamfunnet,

oppsummerte David Ley postmodernismens oppgave som å kontre den utbredte stedsløsheten og å skape sosiale felleskap (Ley 1987: 40, sitert i Ellin, 1999, min oversettelse). Nostalgi over en «tapt verden» i form av tidligere bymiljø og samfunn var et utbredt fenomen. Noe som kjennetegner den postmodernistiske bevegelsen, i lys av den ‘tapte verden’, var dens «romantiske vending» (Ellin, 1999). Uansett om man var en radikal eller konservativ postmodernist var man mot uniformitet, generalitet, kalkulert enkelhet, standardisering og middelmådighet. I stedet hadde man et romantisk blikk for detaljer, det emosjonelle, tradisjonelle og personlige, og et ønske om gjenreisningen av lokalsamfunn, ekspressivitet, spontanitet og individuell autonomi. På tvers av ulike postmodernistiske leire var tapet av et sentrum, kausalt knyttet til globalisering og suburbanisering, et av de viktigste problemene å rette opp i. I Europa var dessuten ønsket om ‘urbanitet’ et hovedmotiv (Ellin, 1999). Å gjøre byen lesbar igjen og å bygge kontekstuell er to andre hovedtema i postmoderne byutviklingsteori. Videre presenteres ulike postmodernistiske normative perspektiver for byutvikling.

Byers visuelle aspekters betydning for folks mentale kart og orientering i byen

Noe av den første forskningen og teoretiseringen som tilskrives urban design, og som har påvirket postmodernistisk byutvikling, er den som undersøker hvordan folk forstår byer gjennom visuelle aspekter og persepsjon (Larice og MacDonald, 2012). To innflytelsesrike og anerkjente arbeider er Gordon Cullens *The Concise Townscape* (1961) og Kevin Lynch sin *Image of the City* (1960). I disse arbeidene var Cullen og Lynch opptatt av hvordan folk oppfatter og gjenkjenner elementer på eksisterende steder, og hvordan disse kan utgjøre grunnlaget når noe nytt skal bygges. Det er altså persepsjonsfokuserende tilnærminger til byen, med fokus på de fysiske kvalitetene som påvirker folks orientering i, og minne av byen. I praksis var målet at slik kunnskap skulle bidra til at man unngikk den ødsligheten som var forbundet med modernistiske bymiljø.

Cullen (1961) studerte billedlige aspekter ved byen som folk gjenkjenner mens de beveger seg gjennom rom, og som de deretter bruker i sin mentale gjenskapelse av et sted. I dette arbeidet utviklet Cullen de innflytelsesrike begrepene serievisjon («*serial vision*») og «*townscape analysis*» (Larice og MacDonald, 2012). Lynch (1960) var også opptatt av byers visuelle kvaliteter og hvordan disse kunne forsterkes. Han argumenterte for viktigheten av visuelle mentale forestillinger for at byer fremstår leselige og huskbare for folk. Lynch

forsøkte å forstå hvordan folks oppfattelser av byer var formet av byers fysiske strukturer. Han brukte metoder fra samfunnsvitenskapen som kognitiv kartlegging, spørreundersøkelser og fokuserte intervju. Arbeidet kan regnes som forskning innen miljøpsykologi. Basert på dette utviklet Lynch de etter hvert så kjente fem avgjørende elementene som folk forstår omgivelsene sin gjennom og som altså skaper leserbarhet. Disse er veier (for å styre bevegelse), kanter (som er grenser som rammer inn ens verden), områder (soner for hver aktivitet), knutepunkt (punkter med intens aktivitet) og landemerker (som referansepunkter).

Nabolagets rotete og vitale liv

Jane Jacobs var kritisk til modernistisk storskala-planlegging av motorveier, næringsarealer og boligkomplekser. Hun mente at slik praksis produserte verre steder i byen enn de som var produsert inkrementelt over tid. I hennes *The Death and Life of Great American Cities* (1961) slår hun et slag for å verdsette og beskytte nabolaggaters «rotete» liv. I motsetning til modernistiske gjennomfartsårer, utgjorde for Jacobs fortau i tilknytning til boligområder og publikumsrettede virksomheter muligheter for uventede møter, uformelle samlinger og sosial samhörighet. Jacobs mente at overdreven planlegging risikerer å drepe byers naturlige vitalitet. I tillegg brakte Jacobs frem trygghet som et tema og mål innen urban design. For å få trygghet i gater og i offentlige rom preskriberte hun to hovedtiltak. Det første er at bygninger må bygges slik at de orienterer seg mot gaten slik at man får «eyes on the street». Det andre er at man skiller klart mellom offentlige og private uteområder, i motsetning til tilfellet i forstedene. Disse to tingene ville bidra til at flere vil oppholde seg i gate, slik at man får aktivitet, noe som i seg selv er trygghetsskapende.

Funksjonsblanding

Ut fra misnøye med modernismens strenge funksjonssegregasjon, utviklet postmodernistiske byutviklingstenkere ideer om hvordan byens funksjoner burde blandes. Jacobs var inne på dette i sitt rotete og vitale gateliv, inkrementell og blandet utvikling, som hadde ulike aktiviteter samlet, inkludert næringsliv, rekreasjonsaktiviteter og boliger (Jacobs, 1961). Det er imidlertid gjort mer systematiske forsøk på å legge føringer for hvordan dette skal gjøres. Christopher Alexander, i artikkelen «A city is not a tree» (1965), starter med å hevde at overlappende bruk, mønstre og områder gjør at folk finner overraskende sammenstillinger,

som anses som positivt. Ved å bruke matematisk mengdelære utviklet han en teori om at overlapp burde foregå i «*semi-lattice*». Dette var sammenlignet med den modernistiske arealbruken som har en et slags trelignende mønster som hindrer integrasjon av bruk, mønstre og områder.

Collage-byen

En annen direkte kritikk av modernistisk byutvikling presenteres i Colin Rowe og Fred Koetter sin artikkel «Collage City» (1975) og videre i boken *Collage City* (Rowe, 1978). De kritiserer modernistiske storskala-utvikling hvor de mener at ingen kan finne sin plass. De argumenterer for at man heller må ha en urbanisme av fragmenterte biter som kommer sammen som et lappeteppe av kolliderende mønster, altså som en collage. I collage-ideen kan man se at Rowe var inspirert av europeisk 'Åpen arkitektur'-bevegelsen som avviste overordnede allmenngjeldende prinsipper (Ellin, 1999). I stedet appelleres det for å lage byer med gjenkjennbare steder, på menneskelig skala, som bryter byen ned i en serie av opplevelser som er unike for hvert område av byen. Collage-byen skal kunne inneholde diametrale motsetninger: utopi og anti-utopi og fortid og fremtid (Ellin, 1999). I likhet med Jane Jacobs og nyrasjonalitet, som beskrives senere, anbefaler collageby-talspersoner at byen utvikles inkrementelt, ikke gjennom storslåtte masterplaner. Rowe og Koetter analyserer byen ved å bruke svartplaner som på en direkte måte lar dem se urbane mønstre og deres interaksjon med hverandre (Larice og MacDonald, 2012). Svartplaner, som gjerne kalles «*figure-ground*-diagrammer» på engelsk, er todimensjonale kart som viser forholdet mellom bebyggelse (markert svart) og åpent rom (hvit bakgrunn).

Empiriske studier av mennesers faktiske bruk av gater og torg

Noen av de tidligere nevnte teoretikerne gikk mer metodisk grundig til verks enn andre. Lynch samlet inn data på enkeltindivider om hvordan de orienterer seg i byen, og Alexander brukte matematikk for å si noe om hvordan byer burde organiseres romlig. Tre andre urban design-teoretikere som også brukte empiriske metoder var Jan Gehl, William Whyte og Allan Jacobs. De studerte hvordan mennesker interagerer med omgivelsene sine; Gehl og Whyte fortrinnsvis på torg, og Jacobs i gater.

Arkitekten Jan Gehl (1996 [1971]) snakket om 'livet mellom bygningene', det sosiale livet i byene, som må være det sentrale målet når byen utformes heller enn form og uttrykk i seg selv. Gehl gjorde observasjon av folks oppførsel i byrom og argumenterte basert på disse hvordan utforming kan påvirke hvordan folk bruker en bys offentlig rom, hvor lenge individuelle aktiviteter varer og hvilke type aktiviteter som blomstrer i ulike settinger (Knox, 2011).

I *The Social life of Small Urban Places* (1980) viser Whyte, på en lignende måte som Gehl, hvordan folk bruker og tilpasser New York sine sentrale torg (*plazas*) for egen bruk. Han viste hvor de likte å sitte, hvordan de justerte plassering av stoler for å fange sollys, viktigheten av mat og drikke, og de søkte etter komfort (Larice og MacDonald, 2012). Av viktig overføringsverdi til praktisk design er hvordan bruk av rom er kjønnet, hvordan mengden komfortable sitteplasser er den beste indikatoren på hvor mye torg brukes, og, av stor viktighet, at folk liker å være der andre folk er (Larice og MacDonald, 2012). Forskningsmetodene Whyte brukte, som inkluderte time lapse-fotografi, registreringsmetoder for miljøadferd og observasjonsmetoder, utgjorde sammen med Gehls metoder en utviding av repertoaret til arkitekter og har blitt brukt videre.

I Allan B. Jacobs klassiker *Great Streets* (1993) studeres bruk av gater for å utvikle en liste av nødvendige og anbefalte elementer som gjør gater gode. Jacobs bruker en miks av forskningsmetoder for å komme frem til dette: intervju, kartlegging, telling av fotgjengere, designtegning og 'scaled comparisons' (Larice og MacDonald, 2012).

Noe som flere har oppdaget i studier av livet mellom byggene er at det viser seg tydelige 'kanteffekter' (Knox, 2011). Det vil si at folk foretrekker å oppholde seg langs sidene, eller kantene, av gater og torg og i overgangssonene mellom ett sted og et annet. Folk liker å bli igjen her og observere mens de selv er rimelig usynlige (Knox, 2011). Familiaritet, intersubjektivitet og sosialitet, som oppstår i disse situasjonene, pleier å gi folk positiv affekt (Knox, 2011).

Sosial interaksjon

Utover interaksjon av ulike intensiteter mellom byggene, finnes det også normative perspektiver på hvordan det i byutvikling burde lages innendørssteder hvor folk kan møtes. Et eksempel er Ray Oldenburgs *The Great Good Place* (1989) hvor han fremmer konseptet 'tredje steder'. Med tredje steder (*third places*) snakket Oldenburg om de stedene vi trenger for å supplere hjemmet og arbeidsplassen, nemlig meningsfulle steder til rekreasjon og uformelle sosiale relasjoner (Larice og MacDonald, 2012). Sted, for Oldenburg, handler først og fremst om de sosioromlige mulighetene som tilbys av kafeer, bokbutikker, puber og andre hengesteder (Larice og MacDonald, 2012). Oldenburgs begrep av sted vektlegger samfunnets evne til tilby folk med steder hvor de kan samles fritt og frivillig for å ta kontakt og nyte det offentlige livet (Larice og MacDonald, 2012). Det er derfor tydelige forbindelser her til Jane Jacobs arbeid om vitalitet og Jan Gehls sosiale liv.

Oppskrifter på den gode byen i sin helhet

Utover Gehl sin formodning om at målet til byutvikling er å tilrettelegge for sosialt liv mellom byggene, og Jane Jacobs sitt fokus på utfallene vitalitet og trygghetsfølelse, er det gjort forsøk av postmodernistiske urban design-tenkere i å utvikle et sett med mål for hva byutvikling skal føre til og grep for å oppnå dem. I artikkelen "Toward an Urban Design Manifesto" (1987) presenterer Allan B Jacobs og Donald Appleyard mål som er essensielle for gode bymiljø. Sentrale mål for dem er levelighet, identitet, tilgang til glede og lokalsamfunnsliv. Jacobs og Appleyard presenterer deretter ideer om hvordan byen kan struktureres fysisk for å oppnå disse målene. Arbeidet har sin bakgrunn i kritikk mot implementeringen av hageby-konseptet til Ebenezer Howard og modernismens overreaksjon mot før-industrialismen. Forfatterne var kritiske til hvordan både hagebyen, som produserte forsteder mer enn byer, og modernismen, som skapte stedsløshet, byfragmentering og gigantisme, privilegerte privatlivet. De mente at forkjempere for slik byform ikke anerkjente i tilstrekkelig grad viktigheten av den tette industrielle byens sterke offentlighet («publicness») og fellesskapsgenererende kapasiteter (Jacobs and Appleyard, 1987). Kevin Lynch sin bok *A theory of Good City Form* (1981) er imidlertid det verket i urban design frem til nå som har den mest omfattende normative teori på god byform (Larice og Macdonald, 2012). Lynch presenterer syv prestasjonsdimensjoner: vitality, sense, fit, access, control, efficiency og justice.

Stedsagendaen

Vektlegging av 'sted' er et betydelig kjennetegn ved postmoderne byutviklingsteori (Larice og Macdonald, 2012). Dette vokste frem som en reaksjon, som tidligere nevnt, på modernismen som ble anklaget for å skape ødslighet, fremmedgjørende likhet og stedsløshet. Det utviklet seg derfor det som kan kalles stedsstudietradisjonen innenfor urban design (Larice og MacDonald, 2012).

Edward Relph sin bok *Place and Placelessness* (1976) har vært innflytelsesrik. Her differensierer han konseptet 'sted' fra stedsløse geografier som kjennetegnes av «endeløs likhet» (Relph, 1976). Det som kjennetegner steder for Relph er at de er fylt med mening, ekte objekter og pågående aktiviteter.

Christian Norberg-Schulz er en annen viktig figur innen stedsagendaen, og særlig viktig er hans artikkel «The Phenomenon of Place» fra 1976 (Larice og MacDonald, 2012). Norberg-Schulz var opptatt av en fenomenologisk forståelse av sted og det romerske konseptet *genius loci*, som er et steds beskyttende ånd. I Norberg-Schulz' tilnærming handler forståelse av sted om å evnen til å fatte og føle en tilknytning til et geografisk områdes fysiske karakter, og slik tildele et område identitet og mening, som gjør området til et *sted*. Norberg-Schulz mente det er en sterk sammenheng mellom de stedene vi bebor og bruker og vår identitet.

Mens Norberg-Schulz og Relph, og en del andre teoretikere innen stedsstudietradisjonen, ikke presenterer spesielt konkrete og lettfattelige råd om faktisk utforming av steder for å styrke eller utvikle en sterk stedsfornemmelse, er kritisk regionalisme mer praktiske på dette. Kritisk regionalisme er en bevegelse innen urban design som tar innover seg de overstående ideene om å styrke et steds identitet ved at nye tilskudd snakker til det eksisterende. Begrepet kritisk regionalisme var først brukt av Alexander Tzonis og Liane Lefaivre i beskrivelsen av samtidsarkitektur i Hellas som brukte lokal geografisk kontekst som inspirasjon til moderne tilskudd som da bedre ville passe inn i stedets landskap og kulturelle tradisjoner (Larice og MacDonald, 2012). *Teorien* kritisk regionalisme startet i stor grad sin utvikling ved Kenneth Frampton som i 1983 skrev det innflytelsesrike essayet «Towards a Critical Regionalism» (Larice og MacDonald, 2012). Frampton oppfordrer arkitekter til å inkorporere steders lokale kjennetegn i nye tilskudd, inkludert terreng, lys, klima, materialitet og tradisjon (Larice og Macdonald, 2012). Kritisk regionalisme, i hvert fall sånn tilnærmingen er konseptualisert av Frampton og også Douglas Kelbaugh (2002), er ikke reaksjonær ved å formode at man skal bygge identisk til det eksisterende (Larice og Macdonald, 2012). Dette vil medføre klisjé,

teatraliskhet og inautensitet, mente Kelbaugh (2002). Kritisk regionalisme mener man også skal bruke moderne form og teknologi, men jobbe aktivt mot modernistisk universell globalisme, altså at alt ser likt ut. Strategien er heller å kombinere gjeldene tidsånd med eksisterende stedskarakter. Kelbaugh argumenter for en kritisk regionalisme som styrker stedskvaliteter ved å operasjonalisere stedskarakter i utforming. Han beskriver så flere fysiske aspekter som kan brukes som inspirasjon (Larice og MacDonald, 2012).

Nyrasjonalitet

Nyrasjonalitet startet i Spania og Italia på 1960-tallet og ble spesielt innflytelsesrik i Belgia, Tyskland, Frankrike og Italia (Ellin, 1999). Hovedmålet som nyrasjonalistene søkte å oppnå var urbanitet. For nyrasjonalistene innebærer 'urbanitet', som uttrykt nedenfor, ikke minst de «fundamentale typene», funksjonsblanding, sterke lokalsamfunn og tradisjonelt håndverk.

Nyrasjonaliteten er sterkt preget av morfologi-skolen, spesifikt den italienske skolen hvor Saverio Muratori og Aldo Rossi sine verker er sentrale (Ellin, 1999). I motsetning til den tysk-engelske morfologi-skolen som knyttes til MRG Conzen og JWR Whitehand, som i hovedsak fokuserer deskriptivt på hvorfor og hvordan byer har blitt bygget, er den italienske mer direkte normativ og preskriptiv ved at den hevder hvordan byer bør bygges basert på det historiske (Børrud, 2009). Med andre ord forstår nyrasjonalitet byutvikling gjennom typologi og morfologi. Nyrasjonalistene prøver å finne «habitatets fundamentale typer» (Ellin, 1999). Disse er gaten, arkaden, torget, bakgården, kvarteret, avenyen, bulevarden, senteret, kjernen, radiusen, knuten (Ellin, 1999). Ved å bruke de fundamentale typene blir byen en «tekst» igjen; den blir klar, og lesbar (refert i Ellin, 1999).

Nyrasjonaliteten setter kontekstualisme høyt. I motsetningen til den universelle modernistiske 'modellen', som ble implementert over alt i 'nøytralt' rom, var den førindustrielle 'typen', som nyrasjonalismen omfavner, en arkitektur som ble forstått i relasjon til sin historiske, geografiske og økonomiske kontekst. (Ellin, 1999). Nyrasjonalistene er også konservative ettersom de ønsker å sette ned tempoet og returnere til arkitektur som 'bykunst', slik tilfellet var i europeiske hovedstader på slutten av 1800-tallet (Ellin, 1999). 'Movement for the Reconstruction of the European City', som plasseres under nyrasjonaliteten og som Léon Krier (1978, i Ellin, 1999) var største talspersonen for, forkynner følgende trekk: (i) at de før-modernistiske historiske bysentrene, med sine fysiske og sosiale karakteristikk, er ønskelige

modeller for kollektivt liv, (ii) gjenreisning av gaten, torget og quartieret, som er en bydel i en fransk by, (iii) og mot funksjonsdeling og for funksjonsblanding. Det innebærer at man ikke har sovebyer/pendlerbyer/forsteder, men i stedet restrukturerer disse til quartierer som er å bli komplekse deler av byen og integrerer alle bylivets funksjoner. Videre karakteristikk er (iv) at typologiske og morfologiske undersøkelser utgjør grunnlaget for den nye arkitekturdisiplinen, og (v) tradisjonelt håndverk og materialer i bygging brukes i stedet for industrielle metoder og materialer (Ellin, 1999). Ideene til Krier og Reconstruction-bevegelsen om forholdet mellom det fysiske og det sosiale var inspirert av Ferdinand Toennies' *Gemeinschaft and Gesellschaft* (1887). Toennies' redegjøring for det såkalte tapet av lokalsamfunn/felleskap med industrialismen brukte Krier til å utvikle ideer om å vedlikeholde småskala bygder (også innad i byer) med tett sammenvevde felleskap.

Nyrasjonaliteten, i sin rendyrkede form som var mot moderne materialer og alt industrielt, har ikke blitt realisert i stor grad. Pragmatiske nyrasjonalistiske løsninger har blitt realisert mer, for eksempel i Bremen. Krier ble invitert til å redesigne Bremens historiske senter i 1979. Han foreslo å konvertere lagerbygg til boliger, gjøre gater smalere, bygge på visse torg og lage nye torg, endre boliger og offentlige bygninger fra 1950 og 60-tallet for å få dem til å se mer tradisjonelle ut, og å bygge nye monumenter (Ellin, 1999).

Architecture Urbaine

I fransk postmoderne urban design var det en betydelig nasjonal dominans av det som kalles *architecture urbaine* – eller «byarkitektur». *Architecture urbaine* hadde spesielt stor teoretisk utvikling på 1970-tallet (Ellin, 1999). Retningen er en syntese mellom ulike komponenter fra bymorfologi, nyrasjonalitet, nyklassisisme, diverse grener av såkalt 'Åpen arkitektur', samt fra den britiske townscape-bevegelsen, som diskuteres senere. I likhet med nyrasjonalitet, er *architecture urbaine* spesielt sterkt påvirket av den typomorfologiske skolen (Ellin, 1999), men i dette tilfellet den franske, som i likhet med den italienske er mer normativ (Børrud, 2009). Som det fremkommer av navnet, er et sentralt mål for *architecture urbaine* å skape urbanitet.

En sentral posisjon i *architecture urbaine* er å gå bort fra modernistiske megastrukturer og tilbake til den gamle byens faktiske skala og typologi (Ellin, 1999). For bolig gjaldt dette motstand mot kollektive monumentale boligprosjekter, ofte tårn, med betongdekkplater og i

stedet en preferanse for individuelle boliger og boligbygg innenfor et tradisjonelt bylandskap. Man så tilbake til førindustrielle landsbyer og urbane gårdsplasser som modeller (Ellin, 1999). Særlig var den typomorfologiske skolen særlig viktig arbeidsmetode for å skape urbanitet, gjennom forståelse for bakkeplan og offentlige rom. Det var et fornyet fokus i arkitekturkonkurranser og i praksis på bygningers forhold til bakken, til offentlige rom og private hager og gårdsrom. Dette ble fremholdt i motsetning til bygging av byblokker som ikke hadde omtanke for kontekst og hvordan de passer inn. Det vokste frem større støtte i Frankrike for å privilegere offentlig rom ved at offentlig rom defineres først og at bygg deretter skal være en del av en gruppe av bygg som sammen skaper et byrom. Dette i stedet for at et bygg er et isolert objekt som sjefer over et residualt uterom, et enkelt bygg som legges vilkårlig på et område (Ellin, 1999). Slike omgivelser skaper ikke urbanitet.

Townscape-bevegelsen

Townscape-bevegelsen, eller 'bylandskapsbevegelsen', var også en reaksjon på manglende urbanitet i form av byspredelse og lav tetthet, med masse vei, gjerder og enetasjes hus (Ellin, 1999). Bevegelsen har vært særlig sentral i Storbritannia og Nord-Amerika. Det var redaktøren i britiske *Architectural review* Gordon Cullen som lanserte begrepet *townscape* i 1949 for å beskrive «relasjonskunsten» (*the art of relationship*) mellom alle elementene i landskapet. Et holistisk syn på byen er sentralt for retningen. Som nevnt tidligere la Cullen vekt på menneskers persepsjon av byen, hvilke fysiske eller billedlige elementer som er utslagsgivende for deres romlige forståelse og orientering i byen. Menneskers opplevelse av et sted er et resultat av det Cullen kalte «seriesyn», som henviser til rekkefølgen av gatescener som blir til mens man beveger seg (Ellin, 1999). Lynch (1960) sine fem trekk ved landskapet som gir lesbarhet er også en konseptuell byggestein i *townscape*-bevegelsen (Ellin, 1999). Lynch (1971, refert i Ellin, 1999) la videre vekt på at landskaper burde oppfattes som en samlet helhet ved å ha perseptuell sammenheng («*perceptual coherence*») og ha «sanselig form».

Man kan se hvordan *architecture urbaine* var påvirket av *townscape*-bevegelsen siden sistnevnte oppfordret til å bruke bygninger til å lage offentlig rom i stedet for å sette bygningene i midten av det (Ellin, 1999). For *townscape*-tilhengere er det modernistiske fokuset på arkitekturobjekter mindre viktig enn forholdet mellom bygg og alt som omringer bygg. Her kan paralleller trekkes til Jan Gehl sin senere tenkning. I USA ble *townscape*-

bevegelsen innflytelsesrik som tilsvar til den voksende diskursen fra 1970-tallet om tap av det offentlige liv og det Richard Sennett (1977) beskrev som «*the fall of public man*» (Ellin, 1999). Kvaliteten og mengden på offentlige rom hadde minsket og grunnet disse rommenes betydning for samfunnets samhörighet og funksjonsdyktighet, var det viktig å gjenreise dem. I denne debatten ble Jane Jacobs og hennes ideer sentrale, og Jacobs er den som mer enn noen annen blir assosiert med den amerikanske townscape-bevegelsen. Hennes ideer om å gjøre gatene og offentlige rom trygge igjen ble førende, inkludert hennes tre tidligere nevnte grep med tydelig skille mellom offentlig og privat, øyne på gaten og kritisk masse fotgjengere på gaten. Lynch og andres ideer om å gjøre byen lesbar ved perseptuell sammenheng og orienteringselementer var også tenkt på som viktige tiltak for å berolige folk med hensyn til angst og frykt i den modernistiske byen (Ellin, 1999).

Sammen med fokuset på offentlig rom var townscape-bevegelsen kjennetegnet av stedsagendaen. Lynch, hvis ideer var sentrale for bevegelsen, mente at man må lage «stedskarakter» som gir en følelse av identitet, trygghet, nytelse og forståelse av et landskap (Lynch, 1976, i Ellin, 1999). Det ble gjort forsøk av andre innenfor denne tekningen på å lage en fornemmelse av historisk identitet i nye miljøer. Norberg-Schulz' ideer om å analysere og respektere stedets egenart, *genius loci*, hadde en viss innflytelse i denne sammenheng. Fokuset på mennesker og stedstilknytning gjorde at det ble vanlig å tegne prosjekter fra gatenivå som inkluderer mennesker og som har notater om hvilket lokale (*vernacular*) eller historiske element som det spilles på (jf. Frampton, 1983). Dette er i stor kontrast til funksjonalistisk-modernistisk tegning av prosjekter, som besto av arealbruk-diagrammer (Ellin, 1999), og som dermed var harde og kontekstløse.

Townscape-bevegelsen tok til seg ideer fra collage-byen (jf. Rowe and Coetter, 1978). Tilhengere verdsatte det pittoreske ved 1700-tallet med dens herlige kaos, og ønsket å kultivere det individuelle, variasjon og idiosynkrati. Tilhengere mislikte det rasjonelle og generaliserte (Rowe and Koetter, 1978, i Ellin, 1999). Slik var også the Arts and Crafts movement som begynte mange tiår tidligere, tatt med inn i townscape-bevegelsen.

Nyurbanisme

Nyurbanisme, tidligere kalt nytradisjonell urbanisme, er en av de mest fremtredende urban design-bevegelsene i den postmoderne perioden, i hvert fall i USA (Larice og Macdonald, 2012). Nyurbanisme har, i likhet med townscape-bevegelsen og *architecture urbaine*, som hovedposisjon at arkitektur må bygges på en måte der den forholder seg aktivt til omgivelsene i stedet for å trekke seg tilbake fra dem (Ellin, 1999). Men nyurbanisme skiller seg fra andre byformteorier fra 1980-tallet ved å ha en sterk bærekraftsorientering. Løsningen fremsatt av nyurbanisme kan grovt oppsummeres i to hovedløsninger. Den første er å bygge offentlige rom av høy kvalitet som er semilukket, lesbare og som forbinder steder som folk faktisk bruker, i stedet for formløse, ulesbare, isolerte og stort sett ubrukte offentlig rom, som bidrar til frykt. Den andre løsninger er å gå fra modernistisk funksjonsseparasjon til funksjonsblanding. (Ellin, 1999). Inspirasjon hentes fra den historiske landsbyen.

I den praktiske anvendelsen av nyurbanismens prinsipper er det to utviklingsstrategier som har hatt særlig stor utbredelse, i hvert fall i USA fra 1990-tallet. Disse er tradisjonelt nabolagsdistrikt («the Traditional Neighbourhood Development») og fotgjengerlommen («the pedestrian pocket»).

Et tradisjonelt nabolagsdistrikt er et nybyggsområde med mange boliger, men som skiller seg på flere måter fra allestedsnærværende og mye kritiserte såkalt 'tract development', hvor rader med eneboliger plasseres enten langsmed parallelle søvnige nabolagsveier eller i belger (*pods*). Ikke minst privilegeres fotgjengere og ikke biler, og nabolagene bygges slik at de er rimelig lett å krysse til fots. Bygg organiseres i rutenett og ikke langs med tette parallelle veier og belger. Det gis arkitektoniske retningslinjer for mangfold i uttrykk, og rutene har funksjonsblanding og ulike klasser og aldersgrupper (Ellin, 1999).

Fotgjengerlommen brukes ikke kun i et nybyggsområde, som det tradisjonelle nabolagsdistriktet, men gjerne i stedet i eksisterende monofunksjonelle, utflytende lavtettshetsforsteder. Fotgjengerlommen-tilnærmingen går ut på å samle slike steder i knutepunkter. Slik er ideen å gjøre disse byområdene til avgrensede og livlige og fotgjengerbaserte lokalsamfunn. Tilnærmingen innebærer å tilføre bygg til eksisterende forsteder i konsentrerte lommer rundt offentlig transportnoder, ideelt sett forstadsbanestasjoner (Ellin, 1999). Det er altså en tydelig kobling mellom fotgjengerlommen-konseptet og knutepunktsutvikling (jf. Sandkjær Hansen, Hofstad og Saglie, 2015), samt fortetting rundt bydelssentre. Man kan betrakte slik utvikling som en

form for postsuburbanisering (Charmes og Keil, 2015). I modellen til Peter Calthorpe (1989) som har vært hovedtalspersonen for fotgjengerlommen, huser hver lomme ca. 5000 folk og 3000 arbeidsplasser innenfor 400 mål (100 acres) med servicetilbud, barnehager, parker og andre primære tjenester innenfor 500m (0,25 miles) fra kollektivstasjonen. Det er ment at gode offentlige rom knytter sammen området og tilrettelegger for integrering av grupper på tvers av alder, etnisitet og klasse (Calthorpe, 1989, i Ellin, 1999), og slik bidrar til å løse samfunnsutfordringer. For Calthorpe er det viktigere med rimelige boliger enn visse uttrykk, og retningslinjene han utvikler begrenser seg derfor til de offentlige rommene. Calthorpe tenker seg at det offentlige tar hovedansvar for de offentlige rommene og transport, mens private utviklere bygger byggene (Ellin, 1999).

2.2.3. Bymorfologi

Én tilnærming til byforming som i stor grad har vært utviklet av geografer og som er rimelig sentral i postmodernismen, inkludert de siste par tiårene, er bymorfologi. Bymorfologi er studien av byers fysiske form og av aktørene og prosessene som påvirker formen over tid (Oliveira, 2019). Feltets konseptuelle grunnsteiner ble lagt av tyskeren MRG Conzen fra 1930-tallet, mens bymorfologi ble systematisert og gjort til eget internasjonalt interdisiplinært forskningsfelt på 1980-tallet (Børrud, 2009, Oliveira, 2019). I denne forskningsfeltkonsolideringen har særlig JWR Whitehand spilt en avgjørende rolle (Oliveira, 2019).

I motsetning til bildestudier (jf. Cullen og Lynch på 1960-tallet), miljøadferdsforskning (jf. Gehl, Whyte og Allan Jacobs på 1970- og 80-tallet) og fenomenologiske undersøkelser (j.f. Norberg-Schulz, 1976) som var opptatt av subjektets erfaringer og den sosiale bruken av sted, er morfologer ikke særlig interessert i mennesker, men i stedet klart mest interessert i den håndfaste fysiske verden av objekter (Larice og MacDonald, 2012). Morfologer gjør altså analyser og preskripsjoner som om mennesker ikke er til stede i byen. Dette er en vesentlig forskjell å være bevisst på med hensyn til hvordan arkitekter tilnærmer seg byutvikling.

Det grunnleggende i bymorfologi, og som Conzen utviklet, dreier seg om et par ting. Visuell representasjon, spesielt kartografisk representasjon, var sentralt for morfologene (Whitehand, 2001). Viktige gjenstander for måling og kartlegging var høyder, materialitet og

eiendomsstørrelser (Whitehand, 2001). I det hele konseptualiserte Conzen byen gjennom en «tredeling av bylandskapet» (Whitehand, 2001). Den første delen er byplan, som er et steds todimensjonale bakkeplan, med innskriving av tomter og kvartaler. Den andre delen er bygningsstrukturer i form av vegger, søyler, tak, gulv, dører og vinduer. Den tredje delen er bygningstype og arealbruk (Whitehand, 2001).

Nødvendig for å gjennomføre sistnevnte, altså kartlegging av bygningstype og arealbruk, er utvikling og bruk av typologi, som er en detaljert klassifikasjon av bygninger og rom som typer (Børrud, 2009). Innenfor bolig, er det mange ulike typer, inkludert enebolig i tre, rekkehus og leiligheter i kvartalstruktur. Innenfor typene, for eksempel rekkehuset, er det ulike morfologiske varianter som utgjør byens 'elementer' eller 'artefakter'. Uten typologi, som da er et vokabular for ulike elementer i byen og variasjonen av disse, er det vanskelig å fremstille byform og å kunne forstå og beskrive dens endringer (Børrud, 2009). En tidlig morfologisk studie som ble gjort basert på typologisering av elementer og kartlegging av ulike bygningstyper var av Conzen på 12 bygder vest og nord for Berlin i 1932. Dette kan regnes som en typomorfologisk undersøkelse fordi den beskriver bymessig form og organisering basert på et repertoar av typer (Børrud, 2009).

Basert på typologier utviklet Conzen konseptet 'morfologisk region'. En morfologisk region er et område som kan regnes som morfologisk enhetlig sammenlignet med omkringliggende områder (Whitehand, 2001). Conzen, og morfologer etter ham, deler derfor byer opp i morfologiske regioner. Slik kart er både rent deskriptive ved at de tydeliggjør en bys historiske utvikling og dens variasjon, men de er også tenkt viktig normativt sett ved at fremtidig planlegging av utvikling tar utgangspunkt i historisk utvikling (Whitehand, 2001). En annet begrep som Conzen utviklet er 'morfologisk ramme' (Whitehand, 2001). Morfologisk ramme brukes om fenomenet der former som bygges på bakken, spesielt i suksesjon fra landbruk til bybebyggelse, fungerer som langtidsbegrensninger for fremtidig bruk. Dette gjelder særlig eiendomsoppdeling og gater, som ikke endres så lett. Et annet kjent begrep som Conzen utviklet er *fringe belt*, som kan oversettes til (ut)kantbelte eller -sone. Begrepet beskriver områder som på et tidligere tidspunkt lå i utkanten av bebygd område, og som på grunn av lav utviklingstakt får karakter av lav tetthet, mye grøntområder og store institusjoner. Med nye sykluser med byvekst får man flere kantsoner som er mer eller mindre konsentriske rundt en kjerne. Disse beholder i mange tilfeller fortsatt sin lavtetthetsprofil. Mens Conzen var deskriptiv i sin tilnærming til utkantbelter, ved at han kun redegjorde for den historiske utviklingen og trekkene ved slik byform, har Whitehand (1972, sitert i

Oliveira, 2019) jobbet med normative modeller for hvordan nye bygg kan tilpasses karakteren i slike lavtetthetsområder, for eksempel ved at han i Glasgow foreslo hvordan myndighetene ved byvekst burde plassere nye boligområder i relasjon til eksisterende frittstående institusjoner.

Det er flere andre begreper som er sentrale for morfologi. Et av dem er 'urban sammenheng'. To artefakter kan utgjøre den minste urbane sammenheng som i tur kvalifiserer som et (studie)område (Conzen, 1960; sitert av Børrud, 2009). De utgjør en helhet vis-a-vis andre helheter (Børrud, 2009). Siden Conzens tredeling av bylandskapet, har Moudon (1997, sitert av Børrud, 2009) foreslått at alle morfologiske undersøkelser forholder seg til at byform har tre fundamentale fysiske komponenter, som kan beskrives noe provisorisk som form, skala og tid (Børrud, 2009). Den første fundamentale fysiske komponenten er bygningers relasjon til det ubebygde åpne rommet, til tomtestrukturen det står på og til gatene. Den andre fundamentale fysiske komponenten er at byform kan forstås på ulike skaler eller nivåer. De fire skalaene som skiller seg ut er bygning/tomt, gate/kvartal, byen og regionen. Til sist kan urban form bare bli forstått historisk, siden dens elementer hele tiden transformeres eller skiftes ut (Børrud, 2009).

Mens bymorfologi regnes som et forskningsfelt, riktignok et som har klare positivistiske tendenser i form av Whitehands (1992) fokus på «kausale relasjoner», representativitet og «indre overensstemmelse» i konsepter på tvers av geografier», er det også normative sider ved feltet. I kontekst av postmodernismen, karakterisert av svekket myndighetskontroll, fragmentert utbygging og det som blir omtalt som «frenetisk» aktivitet, vitner Whitehands (1992) uttalelser om normative perspektiver. Han diskuterer hvilke type utbygginger som er mer «påtrengende», og hvilke som er mer «kompatible» med eksisterende bebyggelse og landskap. Han snakker også om forringelse av eksisterende miljøer, og trekker på Norberg Schultz' ideer om *genius loci* og stedstap. Whitehand snakker vider store komplekser som får mennesker til å føle seg irrelevante (Whitehand, 1992). Dette vitner om meninger om at arkitektur skal være harmonisk og at ny arkitektur skal passe inn i eksisterende byform.

Blant andre Elin Børrud (2009) har argumentert for å bruke bymorfologi som kunnskapsgrunnlag for praktisk planlegging i Norge. Hun mener at «typomorfologiske analyser kan tilby en nøytral plattform til å diskutere foreslåtte prosjekters muligheter for blant annet (i) nytekning eller tradisjonsstyrking iht. typologisk transformasjon og variasjon innenfor den minste morfologiske enheten som tomt/bygning og (ii) for å oppnå strukturelle

sammenhenger utover prosjektenheten/eiendommen. I dag (per 2009) sier Børrud at prosjekter som bygges har innadvendte arkitektoniske strukturer som gjør at det ikke etableres sammenhenger utover eiendommen.

Det er vesentlig å påpeke at morfologi-skolen på femtitallet spilte en stor rolle for utviklingen av urban design ved at det ble utviklet studiemetoder som vi i dag tar for gitt, og som brukes flittig til å studere og sammenligne byformmønstre (Larice og MacDonald, 2012). Dette er ikke minst tidligere nevnte svarplaner, eller «*figure-ground*-diagrammer, og gatesnittet, som har fortsatt å være en viktig arbeidsmetode i arkitekters tilnærming til byutvikling (Larice og MacDonald, 2012).

Realistisk byanalyse

I den norske konteksten er det K.O Ellefsen og D. Tvilde (1991) som har vært sentrale i å overføre bymorfologi til nasjonal forskning, praktisk planlegging og debatt. Sin egen retning og metode har de kalt realistisk byanalyse. Den har hatt praktisk anvendelse som formål og ble raskt innlemmet i Miljøverndepartementets veileder for stedsanalyse til kommuner, utbyggere og andre aktører i eiendoms- og byutvikling (Miljødepartementet, 1993). I veilederen anbefales det at realistisk stedsanalyse brukes som utgangspunkt for kommunedelplaner og reguleringsplaner. Realistisk byanalyse tenkes å kunne gi grunnlag for å klassifisere aktuelle prosjekter etter hvor stor betydning de vil få for omgivelsene, for eksempel siktlinjer og områdekarakter (Miljøverndepartementet, 1993).

Kort fortalt går analysen ut på å beskrive arkitekturens ordensprinsipper slik de kommer til uttrykk i stedets form i dag på bakgrunn av historisk forståelse av stedets fremvekst (Miljøverndepartementet, 1993). I likhet med Whitehand ønsker Ellefsen og Tvilde at deres analyse skal være vitenskapelig i form av å være etterprøvable. Den ønsker ikke å komme med normative vurderinger om hvorvidt noe som er planlagt eller bygget er bra eller dårlig.

Analysen bygger på et sett av kjente begreper fra morfologien. I grove trekk gjennomfører man en realistisk stedsanalyse gjennom fire hierarkiske trinn. Det første er å rekonstruere den historiske utviklingen av stedets form. Dette gjøres med arkivmateriale av byplaner, bykart samt samtidig observasjon. Det neste trinnet innebærer å tilegne seg forståelse for stedets overordnede strukturelle elementer kalt 'primære elementer' (Miljødirektoratet, 1993). Dette er elementer som har preget stedets fysiske utvikling gjennom at de har varighet. Eksempler

er topografi, reguleringsplaner, eiendomsgrenser, kommunikasjonslinjer eller hendelser som branner. Det tredje trinnet er å analysere stedets bebyggelsesstruktur. Dette går ut på å klargjøre geometriske organisasjonsprinsipper på stedet, inkludert enkeltbygningers sammenheng med helheten. Dette inkluderer topologi, som referer til et steds romlige sammenhenger, dets system av gater og byrom [tenk Johanneskirken til Fløyen]. I Ellefsen sitt eget eksempel fra Florø (Miljødirektoratet, 1993) går dette også ut på å kartlegge ulike former for punkthus (e.g. kirke), lineære strukturer (gate, kaianlegg) og ortogonale strukturer som kvartalsbebyggelse. Det fjerde trinnet er områdeinndeling. Dette er avgrensning av enhetlige områder hvor hovedtrekkene i arkitekturen er sammenfallende. Det baseres på typologi (e.g. typer bolig) og morfologi, som for Ellefsen og Tvilde referer til variasjon i typenes uttrykk grunnet faktorer som topografi, byggteknikk og moter, ikonografiske trekk osv.

2.2.4. Nye perspektiver de siste par tiårene

De siste par tiårene har det blitt utviklet perspektiver i urban design som kobler seg tettere på aktuelle samfunnsproblemer som folkehelse, bærekraft og 'levelighet'. Dette er altså mer direkte forsøk på å gjøre urban design relevant for samfunnet enn gjennom prinsipper for hvordan å utvikle stedsidentitet (jf. townscape) eller hvor folk liker å sitte på et torg (jf. Gehl).

Fysisk aktivitet og folkehelse.

Frank, Engelke og Schmid (2003) var rimelig tidlig ute med å ta for seg hvordan de bygde omgivelsene påvirker fysisk aktivitet (Larice og MacDonald, 2012). De hevder, som mange i dag vedkjenner, at fedme-epidemien og andre kroniske sykdommer delvis er et resultat av hvordan våre byer planlegges. Et eksempel er byfomingsmønstre som favoriserer motorisert ferdsel i stedet for sykling eller gange. Forfatterne er talspersoner for å designe byer som er mer forbundet og som stimulerer til gåing, sykling og sosialt liv. På en litt lignende måte argumenterer Ali Madanipour (2010) for at man må maksimere tilgang til offentlige rom fordi det er bra for folkehelsen, det offentlige livet og for samfunns samhørighet. Mens

førstnevnte forfattere fokuserer på tradisjonell folkehelse, ser Madanipour på hvordan byform også påvirker sosial helse i form av sosial kapital: relasjoner og samhørighet.

Levelighet

Ideer om levelighet («*liveability*») og bærekraft har på 2000-tallet økt i omfang og sentralitet i urban design (Knox, 2011). Bakgrunn for dette, mener Knox (2011), er økende bevissthet og forargelse rundt klasse-polariseringen som har blitt tydelig etter tiår med nyliberalisme. Dette har åpnet for utviklingen av et nytt paradigme for byutvikling som vektlegger muligheten design kan spille i å lage mer levelige byer (Knox, 2011). Levelighet er her et begrep som kan plasseres under livskvalitet (Knox, 2011). Levelighet-begrepet engasjerer seg imidlertid i liten grad substansielt med de store omfordelings- og rettferdighetsspørsmålene. Organisasjonen International Making Cities Liveable snakker om levelighet i form av høykvalitets offentlige rom, arkitektur på menneskelig skala, mikset bruk, kompakt by, bondens marked, lokale festivaler, fotgjenger- og sykkelvennlig bygulv og til og med byers identitet og byen som kunst (Knox, 2011).

Nan Ellin (2006), i hennes '*integral urbanism*', som er en oppskrift på hvordan bygge byer som er levelige, fokuserer heller ikke på substansielle omfordelingsspørsmål. De fem mest sentrale egenskapene ved integral urbanisme er *hybriditet*, *konnektivitet*, *porøsitet*, *autentisitet* og *sårbarhet*. Hybriditet og konnektivitet handler om og er avhengig av sammenstilling, simultanitet og kobling av ulike byfunksjoner. Det handler om å forbinde folk og aktiviteter på nøkkelpunkter med høy intensitet og langs terskler mellom ulike byområder. Porøsitet, for Ellin, er avhengig av visuell og fysisk integrasjon av det historiske og det samtidige, av natur og de bygde omgivelsene, og av de sosiale, kulturelle og fysiske dimensjonene ved en by. Autentisitet er avhengig av både storskala og småskala intervensjoner som er svarer til lokalsamfunns behov og smaker, og som grunnes i det lokale klimaet, topografi, historie og kultur. Sårbarhet er avhengig av at byplanleggere og arkitekter er villige til å gi avkall på kontroll og la uforutsette ting skje (Ellin, 2006)

Ellins elementer, spesielt 'autentisitet' og 'sårbarhet' vitner om at hun legger stor vekt på beboernes deltakelse i produksjonen av sine egne omgivelser. Ellin ønsker et symbiotisk forhold mellom sted og mennesker med gjensidig positiv påvirkning. Det overordnede målet med *integral urbanism* er å sikre at steder er 'i flyt' (Ellin, 2006). Hvis man opplever at et sted

ikke har flyt, vil det mangle sjel og karakter, mens hvis det er i flyt vil stedet oppleves som animert, livlig og sjelfullt (Elin, 2006)

Bærekraftig urbanisme

Bærekraftig har, i likhet med 'levelighet', også seilt opp som et sentralt tema i urban design på 2000-tallet. Normative perspektiver på byutviklingsnivå inkluderer kompakte byer, knutepunktutvikling, gjenbruk og transformasjon, fotgjenger- og sykkelvennlige områder og landskapsarbeid som ivaretar våtmark og dyrs leveområder (Knox, 2011). Et mye brukt eksempel på bærekraftig urbanisme er Vauban, utenfor Freiburg i Tyskland. Området var tidligere en militærbase som nå har 5000 innbyggere og 600 arbeidsplasser. Utviklingen reduserer transportbehov ved at det finnes primære tjenester lokalt og ved at Vauban utgjør en knutepunktutvikling ettersom området er tilknyttet Freiburg med trikk. Byggene er passivhus som i stor grad opereres med lokal fornybar energigenerering. Andre eksempler er økokommuner i Sverige, fra 1980-tallet, og senere *eco-towns* i Storbritannia (Knox, 2011).

3. Metodologi

3.1. Overordnet forskningsdesign og vurderinger

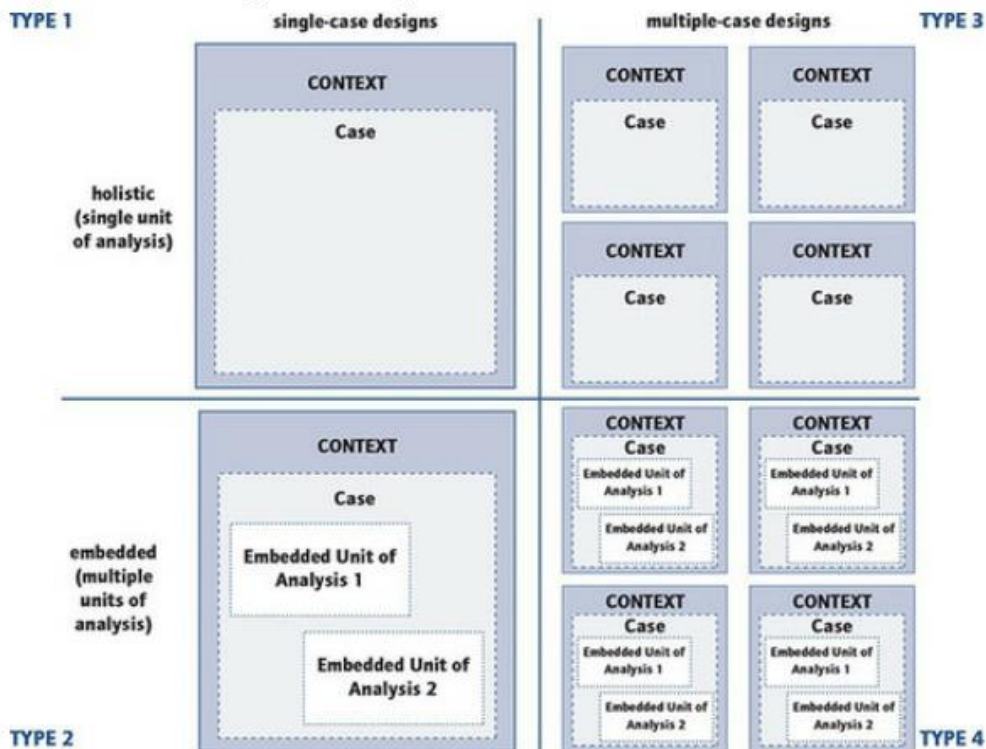
I denne oppgaven har jeg ønsket å tilegne meg inngående kunnskap om Byarkitekten i Bergen, inkludert prosessuell kunnskap om hvordan etaten inngår i byplanleggingssystemet. Prosessuell kunnskap krever kvalitativ data, i stedet for kvantitativ data (jf. Ragin og Amoroso, 2011), og derfor har jeg gjennomført blant annet dybdeintervjuer. Fordi jeg har ønsket å studere flere sider ved Byarkitekten har jeg designet og gjennomført oppgaven som en enkeltcase-studie. Ifølge Robert Yin (2018) finnes det fem fornuftsgrunnlag for når en enkeltcase-studie er et passende forskningsdesign sammenlignet med multippel casestudie. Dette er når casen er kritisk, uvanlig, vanlig, avslørende eller longitudinell. Byarkitekten i Bergen oppfyller uvanlighets-kriteriet siden arkitektene i byarkitektetaten har en institusjonell rolle som ingen andre arkitekter i Norge har, potensielt bortsett fra den nylig etablerte Byarkitekten i Trondheim. Det er dermed interessant å undersøke hvordan dette nye tiltaket,

som representerer en slags forstyrrelse eller et inngrep i et eksisterende system, påvirker praksiser og prosesser i byutviklingen. Det kan belyse både effektene av å gjøre slike strukturelle endringer i hvordan byutvikling er organisert, men også si noe om hvordan spesifikke problemstillinger knyttet til arkitektur og byutvikling blir forstått og håndtert.

Man kunne ha sett for seg at jeg hadde designet forskningsprosjektet som en «multippel case-studie» eller komparativ studie, ved å også ha brukt for eksempel Byarkitekten i Trondheim, ett eller flere arkitektkontorer, eller Institutt for urbanisme på AHO som andre caser. Dette kunne ha gitt grunnlag for sammenligning av forholdet mellom arkitekter, arkitektur og byutvikling i ulike empiriske kontekster ved å følge et par spesifikke problemstillinger på tvers av kontekstene. Jeg kunne også ha sendt ut en spørreundersøkelse til et større antall arkitekter og dermed nærmet meg en mer kvantitativ studie. Dette ville imidlertid ikke latt oppgaven belyse på en substansiell måte hvordan Byarkitekten fungerer og påvirker i byplanleggingssystemet.

Det er en porøs grense mellom det som strengt tatt er casen og kontekstuelle forhold rundt casen og som casen inngår i (Yin, 2018, se boks oppe til venstre i figur 1 for illustrasjon). I dette prosjektet har jeg som antydning valgt å inkludere en betydelig mengde kontekstuell informasjon, inkludert om begrunnelsen for opprettelsen av Byarkitekten. Case-studien har vært utforskende heller enn forklarende, som vil si at den har hatt som mål å utforske hovedaspektene ved et under-undersøkt problem heller enn å finne årsakene til et tydelig definert problem (Yin, 2018). Jeg har ikke hatt tydelig formulerte problemstillinger eller hypoteser som jeg har testet ut i et stringent opplegg. I stedet har jeg brukt studien av Byarkitekten til å frambringe ny empirisk kunnskap som kan brukes til å videreutvikle teori om arkitektur og byutvikling (jf. Baxter, 2016).

Figure 2.4 Basic Types of Designs for Case Studies

Source: COSMOS Corporation.

Figur 1: Grunnleggende typer case-studie-design. Hentet fra Yin (2018) som i sin tur hentet fra COSMOS Corporation, som han selv er tilknyttet.

En egenskap ved kvalitativ forskning og spesielt eksplorerende studier vis-a-vis ekspansiv kvantitativ forskning er at man kan ta høyde for tilsynekomst (Tjora, 2017: 57). Det vil si at man tilpasser forskningen underveis til nyansene som dukker opp i data (Charmaz og Belgrave, 2012). I stedet for å planlegge et rigid forhåndsbestemt opplegg, planla jeg for en såkalt iterativ prosess med flere sykluser med teori-lesing, datainnsamling og metodologi-lesing, hvor hvert steg av prosessen kunne påvirke det neste steget. Jeg holdt forskningen åpen og fleksibel for nye tema, spørsmål og teoretiske vinklinger (Morgan, Fellows og Guevara, 2008). Det er vanlig at forskning, inkludert case-studier, har et forløp der startpunktet er å gjøre omfattende litteraturgjennomgang før man raffinerer forskningsspørsmål og deretter samler data, men man kan også starte med å gjøre feltarbeid (Yin, 2018). Jeg valgte en type kombinasjon av disse strategiene. Jeg hadde en opprinnelig prosjektskisse som var forankret i et foreløpig teoretisk rammeverk. Jeg gjennomførte

deretter et tidlig feltarbeid med fem intervjuer om og med Byarkitekten for å teste ideer og få nye ideer. Disse kan forstås som forberedende intervju («preliminary interviews», Yin, 2018). Etter analyse av disse intervjuene leste jeg mer fagteori, og deretter spisset jeg mitt teoretiske fokus og tilhørende forskningsspørsmål, før jeg planla en mer omfattende runde med datainnsamling.

Selv om kvalitativ forskning ikke har samme mål som kvantitativ forskning på representativitet, betyr det ikke at jeg har stilt meg likegyldig til hvorvidt subjekter både i og utenfor den empiriske konteksten vil synes funnene mine er troverdige.

Troverdighet

De viktigste strategiene denne oppgaven har fulgt for å sikre ‘*rigour*’, eller grundighet, som i sin tur leder til troverdighet, er triangulering, refleksivitet og kontroller med tolkningsfelleskapet mitt.

Triangulering av datakilder og metoder går ut på å kryssjekke data ved at man bruker ulike kilder og metoder for å avdekke manglende overensstemmelse eller finne regulariteter, som kan anses som bekreftende empiri (Winchester og Rofe, 2016). Jeg har valgt kilder i dette prosjektet som spenner på tvers av ulike sektorer og aktørgrupper som har med Byarkitekten å gjøre, for å løfte frem ulike perspektiver, både positive og kritiske. Jeg har triangulert metodisk på den måten at jeg har gjort dokumentanalyse av offentlige dokumenter som jeg i tur har sammenstilt med data innhentet i intervju. I ettertid vurderer jeg at det kunne ha vært nyttig å også ha benyttet meg av deltakende observasjon, slik at jeg hadde kunnet få førstehåndsintrykk av hvordan Byarkitekten og øvrige aktører jobber sammen, inkludert hvilke ting som diskuteres og måten de diskuteres på, i stedet for å la oppgavens redegjørelser av disse tingene betinge kun på informanternes redegjørelser.

Refleksivitet har blitt etterstrebet gjennom flere tiltak. Refleksivitet kan oppsummeres som en konstant, selvbevisst gransking av seg selv som forsker og av forskningsprosessen (Dowling, 2016). For Bailey, White og Pain (1999) er «*reflexive management*» tilnærmingen som kan gjøre kvalitativ forskning transparent og dermed gi den integritet og troverdighet. Refleksivitet handler ifølge dette perspektivet om å gjøre forskningsmetodene eksplisitt og å systematisk evaluere prosedyrene for datainnsamling og analyse. I dette kapitlet gjengir jeg, i den grad oppgavens omfang tillater det, hvert steg av forskningen slik at lesere

forhåpentligvis får en fornemmelse av en såkalt «*paper trail*» (Stratford and Bradshaw, 2016). For at jeg har kunnet gjøre dette har jeg gjennom prosjektperioden skrevet en type forskningsdagbok, vekselvis analogt og digitalt, for å dokumentere prosesser og vurderinger.

En del av refleksiviteten jeg har praktisert i prosjektet har handlet om å ta innover seg posisjonalitet og hvordan kunnskap er situert (Haraway, 1991). Å reflektere over posisjonalitet har gått ut på at jeg som forsker har prøvd å ta høyde for bagasjen jeg tok med inn i forskningsprosjektet. Bagasjen inneholder min subjektive identitet, personlighet, overbevisninger, bedømmelser, predisposisjoner og andre særegenheter (Finlay, 1998). Jeg har prøvd å reflektere over hvordan disse trekkene har påvirket både datainnsamling og analysen, selv om dette aldri blir mulig å helt forstå på grunn av blindsoner. Et eksempel på slik refleksjon er at jeg har anerkjent at jeg selv er positivt innstilt til enheten jeg har studert, altså Byarkitekten i Bergen. Dette har risikert å gjøre meg tilbøyelig til bekreftelsespartiskhet i retning av å fremstille Byarkitekten i et lys jeg synes er fordelaktig. Jeg har imidlertid vært bevisst på å ikke la dette påvirke analysen min.

Å være refleksiv har også innebåret å reflektere over hvordan informantenes oppførsel, kommunikasjonsstil og informasjonsdeling har vært påvirket av hvordan de har tolket meg (Rose, 1993). Ved å kontinuerlig tenke gjennom hvordan posisjonaliteten min påvirker forskningen, og å meddele dette i oppskrivningen, vil jeg nærme meg åpen, situert kunnskap (Haraway, 1988). I dette tilfellet motkjemper jeg 'Gudtrikset' hvor forskeren liksom kan se og forstå alt fra et uavhengig ingensteds (Haraway, 1988) Ved å bruke «jeg» i teksten skriver jeg meg selv inn i teksten i stedet for å i positivistisk stil skrive meg ut av forskningen og dermed skape en falsk avstand mellom meg selv, forskningen og forskningsdeltakerne (Mansvelt og Berg, 2016; Finlay, 1998).

Et annet viktig tiltak jeg har tatt for forskningens grundighet og troverdighet er at jeg har sørget for å få tett fagfelleveiledning fra tolkningsfelleskapet mitt (Stratford and Bradshaw, 2016), altså min akademiske veileder. Veilederen har kunnet avdekke refleksivitetsproblematikk som jeg ikke selv var bevisst. Dette gjaldt for eksempel at det kunne late til at jeg kom med normative vurderinger på om Byarkitekten var bra eller dårlig, litt forenklet sagt. Veilederen min har hjulpet meg med å være mer teoretisk sensitiv (Bailey, White og Pain, 1999) slik at jeg har kunnet samle inn og tolke data på en hensiktsmessig og nyansert måte. Dette er også viktig fra et etisk perspektiv ettersom å tolke og representere

andres opplevelser og meninger ikke skal tas lett på (Stratford and Bradshaw, 2016). Det er i stedet et privilegium og ansvar.

Jeg valgte å skrive denne oppgaven på norsk, og ikke engelsk, av to grunner. Den første er at jeg tenkte at jeg ville forstå mer av det jeg skrev ved å oversette engelske litteratur og begreper til norsk og anvende dem på norsk. Den andre grunnen henger sammen med at oppgavens empiriske kontekst og data er norsk, samt at den trolig vil være mest relevant for norske lesere. Å skrive på norsk gjør at jeg lettere kan overføre oppgavens begreper, diskusjoner og funn til norske planleggingsdiskusjoner og egen yrkespraksis. Jeg tror nemlig at det er lettere for meg å mentalt gjenfinne ideene og presentere dem sammenhengende og relativt raskt dersom formuleringene allerede har blitt laget tidligere. Å på stående fot skulle overføre engelskspråklige diskusjoner og funn til norsk ville trolig blitt mer stakkato, og dermed mindre nyttig både for meg selv og de jeg diskuterer med. Med andre ord var grunnen til å skrive på norsk en overbevisning om at oppgaven da ville gi større læringsutbytte og overføringsverdi.

Emnet for forskningen min indikerte at det var usannsynlig at det ville komme opp spesielt sensitive opplysninger fra informantene. Jeg måtte likevel gjøre mange forskningsetiske vurderinger og grep med hensyn til informert samtykke, lagring av data og oppriktighet. Forskningsprosjektet hadde som overordnet mål at det ikke skulle volde noen som helst form for skade, og jeg tok rådende forskningsetiske retningslinjer på alvor (jf. NESH, 2016). Prosjektet er godkjent av Norsk senter for forskningsdata (NSD).

3.2. Datainnsamling

I prosjektet har jeg samlet inn data på ulike måter og fra ulike kilder for å få et helhetlig bilde og prosessuell forståelse som samlet sett gir grunnlag for empirisk analyse, diskusjon og konkludering.

Dokumenter

Dokumenter har blitt brukt som én av to datainnsamlingsmetoder. Dokumenter ble brukt direkte til å svare på problemstillingene og underspørsmål, men også til å forberede intervju samt å triangulere slik at for eksempel Byarkitektens utsagn om et gitt tema i intervju ble bekreftet av skriftlige utsagn, noe som kunne tyde på standpunktens tyngde og varighet og at jeg dermed kunne vektlegg dem. Det viktigste dokumentet for denne oppgaven har vært Bergen kommunes gjeldene arkitektur og byformsstrategi, *Arkitektur+*, som er skrevet av Byarkitekten og som formidler etaten, og formelt sett kommunens, forståelse for arkitekturs rolle i byutviklingen. Andre dokumenter som har informert funnene i denne oppgaven er byrådssaken om etableringen av etaten (Bergen kommune, 2016) og Byarkitektens årsoppgaver (feks. Byarkitekten i Bergen, 2020). Jeg anså det som for omfattende å granske Byarkitektens skriftlige uttalelser til diverse plan- og byggesaker. Det samme gjaldt innhold i Byarkitektens presentasjoner på video.

Intervju

Mesteparten av dataene som inngår i denne oppgaven ble samlet inn gjennom semistrukturerte intervjuer. Å samle inn data gjennom intervju var et valg jeg tok fordi det forelå begrenset mengde offentlig dokumentasjon på hvordan Byarkitekten faktisk jobber, mens intervju er en effektiv metode å bruke for å få oversikt. Med hensyn til Byarkitektens faglige oppfatninger anså jeg også intervju som en god måte å komme i dybden på. Intervju hadde også en trianguleringsfunksjon ved at jeg kunne sjekke for samsvar mellom utsagn i intervju og detaljer i arkitekturstrategien og andre dokumenter, for eksempel om hvorvidt arkitektens åtte delmål ble vektlagt likt. Det ble også ansett som nærliggende å intervju representanter for andre aktørgrupper som er involvert i produksjonen av de bygde omgivelsene i Bergen. Det er fordi jeg da kunne forstå hvordan Byarkitekten oppfattes, hvilke faglige momenter de opplever at Byarkitekten formidler, og om disse erfaringene samsvarer med Byarkitektens offisielle kommunikasjon og utsagn i intervjuer.

Fordeler med å bruke intervju i denne oppgaven kan illustreres gjennom sammenligning med spørreundersøkelsen. Mens spørreundersøkelsen utgjør et nokså lukket instrument som risikerer å tvinge respondentens kunnskap, erfaringer og følelser inn i forskerens forutinntatte kategorier, lar det semistrukturerte intervjuet samtalen ta nye vendinger og lar nye spørsmål

komme frem (Dunn, 2016). Muntlig informasjon deles raskere enn skriftlig informasjon, noe som øker sannsynligheten for at intervjuet genererer mer data enn spørreundersøkelsen per enhet tid. Dermed utgjør intervjuet en bedre bruk av informantenes tid. Intervjuet er også mer interaktivt slik at det er mer givende for informantene, og øker derfor sannsynligheten for at man får rekruttert de informantene man ønsker. Det er også enklere å tilpasse intervjuguiden til hver enkelt respondent enn å skulle redigere ulike spørreundersøkelser, som derfor blir mer standardiserte (Dunn, 2016). Intervjuet lar meg som intervjuer stille oppfølgingsspørsmål, noe som er nyttig for å sikre forståelse eller komme dypere inn et uforutsett tema. Samtidig mister jeg representativiteten og generaliserbarheten som er fordelen med spørreundersøkelse.

I oppgaven hadde jeg to gruppeintervju, eller «parintervju». I retrospekt ser jeg at det kunne ha vært nyttig å ha brukt flere gruppeintervju eller fokusgrupper. Jeg registrerte nemlig de synergistiske effektene (Cameron, 2010) som oppstår når flere personer diskuterte spørsmål sammen, og at det gav innsikter som kanskje ikke ville kommet gjennom én-til-én intervju. I begge tilfellene der jeg hadde parintervju representerte informantene samme aktør, henholdsvis Byarkitekten og etat for utbygging. I intervju med etatsdirektøren og en seniorarkitekt ved Byarkitekten kunne jeg registrere hvordan informantene spilte videre på det den andre sa, nyanserte, gav eksempler, og bekreftet (jf. Patton, 2002). Jeg merket for eksempel at byarkitekten nyanserte noen av seniorarkitektens utsagn, lagde bekreftende lyder og at seniorarkitekten kvalifiserte sine egne utsagn ved å si til sin sjef: «dette har jeg ikke fått klarert av deg da, men ...». Parintervju sa dermed også noe om maktforholdene og dynamikkene intern i etaten.

Utvalg

Strategien jeg fulgte for utvelgelse av intervjudeltakere var 'målbevisst utvalg' som altså er 'kriteriebasert utvalg' (Stratford og Bradshaw, 2016). Utvalget bar også preg av opportunistisk utvalg ved at jeg fulgte nye tips og muligheter. Jeg fikk for eksempel tips av informanter i første intervjurunde om aktører som var involvert i opprettelsen, som hadde mye med Byarkitekten å gjøre eller som hadde sterke meninger om Byarkitekten. Flere av disse vurderte jeg at det kunne være nyttig å prøve å intervju.

Jeg vurderte det som viktig å prøve å sikre et mangfold av ulike aktører for å belyse hvordan Byarkitekten potensielt oppfattes likt eller ulikt på tvers av byutviklingssektoren. Det var også viktig å prøve å rekruttere informanter som kunne være negative til Byarkitekten, og andre som kunne være positive. Slik etterstrebet jeg å danne et nyansert bilde av Byarkitekten. Listen over informanter kan ses i tabell 1 og 2. Jeg intervjuet representanter fra Byarkitekten, plan- og bygningsetaten, etat for utbygging, private utbyggere av næringseiendom og boliger, privatpraktiserende arkitekter, byplanleggere og rådgivere, og akademiske kritikere og observatører. Jeg ønsket å ha flere representanter per informantkategori for å åpne for konvergerende og divergerende oppfatninger innad i hver kategori. Til sammen gjennomførte jeg tjue intervjuer med til sammen tjue ulike informanter.

Informantkategori / Aktørgruppe	Antall intervjuer	Antall unike informanter
Plan og bygningsetaten	3	3
Byarkitekten	4	3
Etat for utbygging	1	2
Private utbyggere	3	3
Privatpraktiserende arkitekter/planleggere v. arkitektkontor	4	4
Rådgivningsfirma plan	1	1
Akademiske observatører/kritikere	2	2
Annen observatør	1	1
Politiker	1	1
SUM	20	20

Tabell 1: Oversikt over antall intervjuer og informanter per informantkategori

Informant-identitet	Om informant	Antall intervju	Intervjutidspunkt
Informant 1	Etatsdirektør, Byarkitekten	2	Okt. 2021, mars 2022
Informant 2	Seniorarkitekt, Byarkitekten	2	Okt. 2021, mars 2022
Informant 3	Byplanlegger, Byarkitekten	1	Mars 2022
Informant 4	Saksbehandler byggesaksavdeling, PBE	1	Mars 2022
Informant 5	Seksjonsleder byggesaksavdeling, PBE	1	Mars 2022
Informant 6	Leder byplanavdeling, PBE	1	Mars 2022
Informant 7	Prosjektleder, etat for utbygging	1	Mars 2022
Informant 8	Leder næringseiendomsselskap	1	Mars 2022
Informant 9	Prosjektutvikler, private utbygger, stort boligbyggelag	1	Mars 2022
Informant 10	Prosjektutvikler, stor privat utbygger av boligkomplekser	1	Mars 2022
Informant 11	Privatpraktiserende arkitekt, daglig leder, stort arkitektkontor	1	Mars 2022
Informant 12	Privatpraktiserende arkitekt, stort arkitektkontor	1	Mars 2022
Informant 13	Privatpraktiserende byplanlegger, stort arkitektkontor	1	Okt. 2021
Informant 14	Privatpraktiserende byplanlegger, stort arkitektkontor	1	Okt. 2021
Informant 15	Leder for planseksjons, Rådgivningsfirma	1	Mars 2022
Informant 16	Anna Elisa Tryti, tidligere byutviklingsbyråd	1	Okt. 2021
Informant 17	Akademisk observatør	1	Okt. 2021
Informant 18	Arkitekturkritiker	1	Mars 2022
Informant 19	Observatør	1	Okt. 2021
Informant 20	Prosjektleder, etat for utbygging	1	Mars 2022

Tabell 2: Informasjon om informantene

I en vurdering av hva utvalget representerer er det verdt å påpeke at jeg endte opp med å intervju representanter for private utbyggere som er rimelig store aktører, og som gjerne også er mer arkitektonisk ambisiøse sammenlignet med utviklere som er enda mer profit-sentrerte. Skulle jeg gjort oppgaven på nytt ville jeg nok ha intervjuet i hvert fall én til saksbehandler i PBE, fortrinnsvis i byplanavdelingen. Dette skyldes at to av de tre

informanter fra PBE var henholdsvis seksjonsleder og avdelingsleder. De hadde god oversikt og var nyttige å ha med i oppgaven som formelle representanter fra PBE. Likevel var de som ledere ikke så involvert i enkeltsakene og derfor kunne de ikke gi meg utfyllende data på de konkrete arkitekturfaglige perspektivene som etaten opplever at Byarkitekten fremmer.

Rekrutteringen av informanter til den andre runden med intervjuer, som foregikk i form av feltarbeid over to uker, skjedde etter en kartlegging av relevante aktører innenfor hver informantkategori. Jeg sendte deretter ut henvendelser til kandidatene og var heldig som stort sett fikk tilslag. I henvendelsene mine, som tok form av eposter, presenterte jeg meg selv og forklarte kortfattet hva prosjektet gikk ut på og hva hensikten med intervjuet var. Jeg la ved informasjonsskriv om prosjektet med samtykkeskjema med utfyllende informasjon om prosjektet og vilkårene (se vedlegg B). Dette gjorde jeg for å trygge informantene, være ryddig og fremstå profesjonell, samt for å gi informanter mer grunnlag til å vurdere sin deltakelse på, altså gjøre et informert valg om å samtykke eller ikke (Dowling, 2016).

Selv om samtykkeskjemaet var innlemmet i informasjonsskrivet bad jeg ikke informantene eksplitt om å signere avtalen enten digitalt eller analogt på forhånd av møtetidspunktet. Begrunnelsen for dette var at jeg ville gjøre forskningsdeltakelsen så lite belastende for informantene som mulig, ettersom digital signering eller printing og skanning kan være tidkrevende og irriterende. Hvis informantene ville signere på forhånd kunne de gjøre det. Kun et fåtall hadde signert avtalen før møtetidspunktet. Da tok jeg i stedet med to fysiske kopier per informant til intervjuene. Ulempene med dette er at informantene ikke kunne ha vært helt sikre på om innholdet i dokumentet hadde endret seg fra epost-varianten, og at informanter kunne ha følt seg ukomfortable med å bruke tid på gjennomlesning mens jeg satt der. Det kan derfor alltid være en mulighet for at informantene følte seg tvunget til å signere uten å være helt sikre på hva de signerte på. I ettertid ser jeg at det hadde vært mer ryddig å be alle informantene signere før møtetidspunktet. Slik hadde jeg sikret en større sannsynlighet for informert samtykke siden det da ville ha vært større sannsynlighet for at flere informanter faktisk hadde lest innholdet i informasjonsskrivet og samtykkeskjemaet. Alle informantene, bortsatt fra én takket nei til å ha egen fysisk kopi, og etter min vurdering uttrykte de som regel at de anså prosjektdeltakelsen som relativt ufarlig.

Før selve intervjuet startet avklarte jeg med samtlige informanter hvordan de kunne tenke seg å bli referert i oppgaven og foreslo for eksempel «arkitekt på stort arkitektkontor». I oppgaven refererer jeg til alle respondentene gjennom stilling og type arbeidssted. Jeg bruker

kun navn på to respondenter, som er etatsdirektøren Maria Molden og ansvarlig byråd for opprettelsen av byarkitektetaten Anna Elisa Tryti. Dette ble avklart med informantene, som krysset av på dette punktet på samtykkeskjemaet som var godkjent av NSD.

I henvendelsen min til potensielle informanter la jeg også ved CVen min. Dette gjorde jeg for å gi informantene en mulighet til å kunne danne seg et tydeligere bilde av meg og forhåpentligvis starte å bygge tillit (jf. Warren og Karner, 2010). Jeg lot informantene foreslå tidspunkt som passet for dem innenfor et rimelig stort tidsvindu. Det virket som at de fleste informantene synes det var praktisk å gjennomføre intervjuet i et møtelokale tilknyttet sin egen arbeidsplass, men jeg foreslo samtidig at vi kunne møtes på offentlige steder. Jeg møtte fire respondenter på offentlige steder: tre på serveringssteder og én i en park.

Forberedelser til intervju

Jeg satte meg som mål å bruke intervju på en systematisk og strukturert måte, i motsetning til vilkårlig. To nøkkelfaktorer for å oppnå dette var å jobbe nøye med intervjuguiden, som i stor grad avgjør utfallet av intervjuet, og å reflektere rundt min egen oppførsel under intervjuene, som har både datagenererende og etiske implikasjoner.

Rollen jeg forberedte meg på å ta som intervjuer – og som jeg tok - var i stor grad rollen som 'elev'. Det innebærer å gjøre seg tilgjengelig for informantenes konseptualiseringer og forståelser (Blaikie, 2007). Selv om jeg er en student i tyveårene som skulle intervjuer ressurssterke personer med betydelig erfaring i bransjen jeg skulle undersøke, var det likevel nærliggende å nærme meg mer 'profesjonell intervjuing' i stedet for 'empatisk intervjuing' (Dunn, 2016). Det betyr ikke at jeg ikke prøvde å være empatisk, men at jeg ikke behandlet informanten som 'Gudinne' av informasjon og meg selv som en overdrevent ydmyk lærling (Dunn, 2016). En slik rolle kan innebære å etterligne informanten: talemønster, tone, hurtighet, kroppsspråk og til og med pusting (Dunn, 2016). Slike forsøk på å skape tillitt og trygghet kan være mer aktuelle i forskning med mer utsatte informanter og mer personlig innhold.

Intervjuene i første innledende intervjurunde tidlig i prosjektet skilte seg fra den påfølgende intervjurunden ved at de var mindre strukturerte fordi mitt teoretiske fokus og forskningsspørsmål fortsatt var under utvikling. Jeg lagde en løs intervjuguide med flere tema som kunne dekket, men lot respondentene i større grad påvirke temaene og spørsmålene som

ble snakket om, og jeg stilte oppfølgingsspørsmål om det som kom opp. I disse intervjuene tok jeg mindre kontroll (jf. Schoenberger, 1991).

I den andre runde med intervjuer hadde jeg tydeligere forskningsspørsmål som var grunnet i et mer spesifikt teoretisk rammeverk. Det betydde at jeg var mer målrettet i intervjuene mine og tok en mer styrende rolle enn i den første runden (jf. Schoenberger, 1991). Intervjuguiden jeg lagde var tiltenkt intervjulengder på én time, som var standard avtalt tid med informantene. Jeg hadde derfor ca. ti hovedspørsmål (se eksempel i vedlegg C). Jeg lagde en slags basis-intervjuguide med bakgrunn i forskningsspørsmålene mine som jeg deretter tilpasset avhengig av informantkategori, informant og tidspunkt i datainnsamlingen.

Intervjuguiden jeg lagde hadde en tredeling. Den første delen besto av enklere biografiske spørsmål om informanten samt viktig bakgrunnsinformasjon. Det var av betydning å få informasjon om arbeid og faglige bakgrunn for å sette utsagnene i en kontekst. Logikken her var også delvis å starte intervjuet med lette spørsmål (jf. Patton, 2002)

Den andre delen av intervjuguiden utgjorde hoveddelen og besto av spørsmål om oppgavens emne. Jeg begynte med lette, ikke-kontroversielle spørsmål om oppførsel, aktiviteter eller erfaringer, ikke holdninger og vurderinger (Patton, 2002). Dette var gjort med den hensikt å la informantene gi deskriptive svar, i stedet for å bruke minne og tolkning (Patton, 2002). Å stille vanskelig spørsmål i begynnelsen er ikke ansett som hensiktsmessig ettersom man vanligvis bygger tillitt ved å gradvis jobbe seg inn i et tema. Å stille vanskelige spørsmål tidlig – også uklart formulerte spørsmål – kan være med å skape mistillit eller uvilje hos informanten (Patton, 2002). Det kan få informanten til å føle seg ukomfortabel, uvitende og forvirret (Patton, 2002). I formuleringen av spørsmål jobbet jeg derfor med å være tydelig og å bruke språk som jeg vurderte sannsynligvis ville være en del av referanserammen til informanten. I intervjuguiden noterte jeg også utdypninger i tilfelle spørsmålet så ut til å fremstå utydelig for informanten. Generelt prøvde jeg å etterleve grunnleggende kjennetegn på gode spørsmål i kvalitative intervjuer, nemlig at de er åpne, nøytral, tydelige og kun har ett spørsmål i seg (Dunn, 2016; Patton, 2002)

I tråd med anbefalinger (jf. Patton, 2002) utformet jeg intervjuguide med en rekkefølge der jeg spurte om vurderinger og holdninger etter at jeg hadde spurt om erfaring og aktivitet. Det gjorde jeg fordi beskrivelser av aktiviteter og erfaring gjør at man verbalt «gjenlever» disse aktivitetene og erfaringene og at svar på påfølgende spørsmål om holdninger og følelser da blir mer forankret og meningsfulle (Patton, 2002). Derved kan man lettere frembringe mer

sammensatte, mettede og forståelige redegjørelser av informanternes erfaringer, vurderinger og holdninger.

Mot slutten av intervjuet stilte jeg noen mer overordnede spørsmål, avsluttende oppsummerende spørsmål, og spørsmål om informantene hadde noen annet de hadde lyst til å si eller om det var noe viktig vi ikke hadde dekket.

I intervjuene brukte jeg også en rekvisitt i form av et eksemplar av *Arkitektur+*, arkitektur- og byformingsstrategien som Byarkitekten har skrevet. Denne tok jeg bevisst ikke opp av sekken før mot senere deler av intervjuet fordi jeg ønsket å sjekke om denne strategien var noe respondentene selv brakte opp, som ville være en indikasjon på dens prominens. Jeg viste informantene et diagram i strategien, med oversikt over det Byarkitekten mener alle nye prosjekter skal bidra til, for å dykke dypere inn i informanternes erfaringer med Byarkitekten. Som Vivian Price har erfart i sin egen forskning, kan bilder gi en bedre samtale siden den ikke kun vil være basert på bruk av minne (Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, 2020). Jeg overfører denne logikken til bruk av diagrammer og dokumenter også. I tillegg så jeg for meg at å se på en rekvisitt sammen kunne hjelpe meg å bygge tillit mellom meg og informantene ved at vi gjennom å iaktta samme ting kunne dele en opplevelse (Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, 2020).

I intervjuer er det alltid maktdynamikker av ulik størrelsesorden. Mine intervjuer var med yrkesutøvere som har en god del mer erfaring enn meg, og som man med høy sannsynlighet kan anta ikke har en spesielt marginalisert og sårbar subjektivitet. Hvis det allikevel var et spørsmål som kunne forårsake ubehag hos noen informanter så var det det som gjaldt utdanningsbakgrunn. Utdanning handler om klasse og kan være årsak til usikkerhet. Jeg mistenkte at en informant ble litt forlegen av spørsmålet og bortforklarte hvorfor vedkommende ikke hadde mer utdanning. Det var opprinnelig tenkt at biografisk informasjon om utdanningsbakgrunn var viktig for å kunne si mer om utsagnene til informantene, altså vurdere dem i en kontekst, men dette har jeg ikke lagt så mye vekt på i analysen. Derfor kunne jeg unnlatt å spørre om det, i hvert fall for informantene som det ikke var så relevant å ha informasjon om dette på. Dessuten kunne jeg i mange tilfeller ha funnet denne informasjonen på LinkedIn. Å lese meg opp på informantene på forhånd, inkludert på LinkedIn var riktignok noe jeg faktisk gjorde av flere grunner. For det første gjorde jeg det i utforskning av kandidater til intervju. For det andre gjorde jeg det for å lete etter eventuelle inngangsporter i intervju. Og for det tredje gjorde jeg det for å allerede vite ting som er

offentlig tilgjengelig for å vise at jeg var forberedt og ikke tok tiden til informantene for gitt. For eksempel kunne jeg i begynnelsen av intervjuet si ting som: «Jeg forstår at du har vært med på x prosjekt, stemmer det?» og «før jobbet du i x selskap i y rolle, ikke sant?»

Intervjusituasjonen

I møte med informanter var jeg bevisst på å fremstå avslappet, hyggelig og høflig. Jeg synes det var gøy å dra til ulike steder og møte nye folk, noe som gjorde at jeg var engasjert og våken i møte med informantene. Siden jeg som oftest var gjest på arbeidsstedene til informantene lot jeg informantene ta føringen. Jeg tenkte at å vise interesse for informantene og deres arbeid, og å være hyggelig og høflig ville bidra til å skape tillit fra start, noe som påvirker hva informantene ville være villige til å si og 'rikdommen' i det de sa (Duncombe and Jessop, 2012).

Når vi hadde satt oss ned og det var naturlig å pensle samtalen inn på forskningsprosjektet, gav jeg mer informasjon om hvem jeg er, hva formålet med prosjektet er, hensikten med intervjuet og hvilke typer spørsmål jeg kom til å stille (jf Dunn, 2016). Jeg takket informanten for deltakelsen og avklarte hva den innebar, for eksempel at informanten når som helst kunne trekke seg og sine utsagn fra prosjektet. Jeg avklarte mengden tid informanten hadde til rådighet før jeg forklarte de ulike punktene i sjekklisten på slutten av samtykkeskjema (se vedlegg B). Vi avtalte også hvordan informanten ville bli sitert før intervjuet startet. Derfor lagde jeg en ekstra 'boks' til å krysse av ved siden av for eksempel «arkitekt, stort arkitektkontor». Jeg avklarte også om det var greit at jeg tok opptak av intervjuet, noe alle informantene sa ja til bortsett fra én.

Hensikten med å ta opptak, i motsetning til kun notater, var å sikre detaljrikdom, presisjon og god progresjon i intervjuet. Lydopptaker lot meg fokusere på aktiv lytting, som er avgjørende (Morgan, 2012). Det gjorde det lettere å ha en kritisk indre dialog (Adelman, 1981) som går ut på å tolke og sette utsagn på knagger, forberede og stille oppfølgingsspørsmål og bringe intervjuet videre på en best mulig måte.

Selv om jeg hadde lydopptak, tok jeg notater under intervjuene. Jeg noterte kortfattet hovedinnholdet i informantens svar på de ulike spørsmålene, utsagn som var spesielt aktuelle for forskningsprosjektet (jf. Patton, 2002) og oppfølgingsspørsmål som jeg ikke måtte glemme å stille. Å ha notater var bra for å kunne ha en kondensert utgave av dataene fra

intervjuet før jeg hadde transkribert det, og også for å huske hvilke partier jeg kunne hoppe over når jeg transkriberte. Jeg transkriberte alle bortsett fra ett intervju. Mange transkriberte jeg fra start til slutt, mens andre transkriberte jeg mer selektivt etter notater på hvilke deler av intervjuet som var relevant. Notatene hjalp meg å holde oversikt blant de mange intervjuene. Notater var dessuten nyttig å ha i tilfelle noe galt skulle skje med lydopptakene. Dessuten kan notattaking gjør at man holder seg skjerpet og unngår «mental vandring» (Dunn, 2016). Notattaking viser også til informanten at det de sier er verdifullt for prosjektet. Jeg tok notater på intervjuguidene, som jeg hadde printet ut. Grunnen til at jeg ikke tok notater på PCen er fordi PCen kan fungere som en fysisk mur mellom informanten og meg, samt at den bråker når man taster. Dessuten er man mer tilbøyelig til å skrive bedre notater for hånd, og huske dem, ettersom det går tregere for hånd og man er nødt til å abstrahere (Ose Askvik, van der Weel og van der Meer, 2020).

Å opprettholde flyt og en fornuftig grad av kontroll på intervjuet var viktig. Etter hvert som jeg fikk øvd meg ble jeg bedre på å styre samtaler der informanter enten hadde gått inn på spor som ikke var så relevante for forskningen eller der informanter hadde en egen agenda eller egne kjepphester (Schoenberger, 1991). Sistnevnte var spesielt tilfelle for representanter for private utbyggere. De kunne være mer interessert i å diskutere kostnader, saksbehandlingstid, forskjellsbehandling, vilkårligheten i enkelte kommunale skjønnsvurderinger, samt beundringsverdigheten i sine egne prosjekter. Løsningen ble som regel å gi dem litt plass til å snakke om det som opptok dem, og dermed sikre respektfullhet og flyt, men så pensle samtalen videre på noe mer forskningsrelevant.

For å opprettholde flyt gav jeg også feedback i form av nikk eller «mhm» for å uttrykke at jeg fulgte med og at det informanten sa var aktuelt (jf. Patton, 2002). Jeg var også bevisst på å tilpasse videre spørsmål til det som har blitt sagt for å skape naturlige forbindelser og opprettholde interessen til informanten. Slik håpet jeg at intervjuene ble interaktive samtaler i stedet for en mekanisk utveksling av spørsmål og svar. Jeg stilte også oppfølgingsspørsmål for å få en utdyping, et eksempel eller for å sikre at jeg skjønnte hva informanten mente.

Etter siste spørsmål uttrykte jeg til informanten at intervjuet var nyttig – at jeg hadde fått mye eller en god del materie som jeg kunne bruke – og takket for deltakelsen (jf. Dunn, 2016). Som en morsom liten godtgjørelse og takk for deltakelsen hadde jeg i første intervjurunde med en liten Freia eventyrsjokolade til informantene. Flere informanter uttrykte interesse for

å lese oppgaven når den ble ferdig. Uavhengig av hvor fornøyd jeg er med resultatet kommer jeg til å sende informanter oppgaven på epost fordi det er rimelig.

Etter intervjuet sjekket jeg at lyd faktisk var blitt tatt opp. Senere på dagen lastet jeg lydfilen opp på kryptert lagringshotell og slettet filen fra opptakeren. Rett etter intervjuet skrev jeg ned utfyllende notater. Jeg vurderte intervjuet i form av min egen presentasjon, dynamikk og data (jf. Patton, 2002). Noen intervjuer kjentes umiddelbart ut som svært vellykkede i form av både datainnsamling og dynamikk, mens andre ikke gav så mye nyttig innsikt.

3.3. Analyse

Dataanalysen har grunnleggende sett handlet om å forstå dataene, altså hva dataene egentlig sier (Cope, 2016). Analysen min har basert seg på memoer og koding som analysemetoder. Analysen jeg har gjennomført har en del likheter med tematisk analyse (jf. Braun og Clarke, 2006). Mest grunnleggende handler dette om å tematisere meningsinnhold i datasettet, hvor et tema fanger noe som er viktig med hensyn til problemstillingene (Braun og Clarke, 2006).

Memoer er innledende forsøk på å tolke dataene man samler inn. Memoer utgjør ikke en systematisk form for analyse. I stedet utgjør memoer raske og «uformelle» vurderinger og innsikter (Cope, 2016). De kan ta form av aninger eller mistanker om funn som er relevante for oppgaven. Memoer kan omhandle mønster, likheter, aha-øyeblikk (Cope, 2016) og ideer, spørsmål eller bare noe som var interessant. Jeg skrev memoer på ulike måter: direkte på fysiske og digitale dokumenter, i form av stikkord, setninger, understrekinger og sirkler i intervjunotatene, mer organisert i en tabell i OneNote, i forskningsdagboken min og øverst i transkripsjonene av intervjuene. Memoer var nyttige for å begynne å diskutere funn, lese ny litteratur som kunne belyse funnene og også for å erfare progresjon og mestring i oppgaven ettersom memoene utgjorde ledetråder.

Koding utgjorde den mer systematiske, omfattende analysemetoden i oppgaven. Jeg brukte programvaren Nvivo som både et transkripsjons-, datahåndterings- og kodeverktøy. Både kommunale dokumenter og intervjutranskripsjoner samlet jeg her. Koding lot meg abstrahere og kondensere dataene inn i koder og dermed gjøre dataene mine mer oversiktlige (jf. Cope, 2016). En kode er et konstrukt som en forsker lager for å «oversette» data (Saldaña, 2009). På

den måten er en kode et «tolket innhold» som gis til et stykke data. Dette gjelder i hvert fall analytiske koder (Cope, 2016) som er abstraksjonen av det latente innholdet i et stykke data. Slike analytiske koder skiller seg fra deskriptive koder som reflekterer tema som er åpenbare på overflaten eller som er uttalt direkte av informantene.

Jeg hadde flere runder med koding som jeg gjennomførte på ulike måter. Etter første runden med intervjuer, da jeg var åpen for å la dataene informere videreutvikling av oppgavens teoretiske rammeverk og forskningsspørsmål, gjennomførte jeg koding på en måte som var nokså utforskende og åpen ved at jeg brukte deskriptive koder eller analytiske koder som ikke var basert på teorien. Dette kan beskrives som data-drevet tematisk analyse (Braun og Clarke, 2006) Det vil si at jeg i mindre grad hadde et bestemt teoretisk rammeverk som utgjorde begrepene og kodene som jeg så sorterte dataene inn i. Eksempler er ‘styrke kommunale tjenester’, som er en *in vivo* kode som betyr at den er ordrett gjengitt fra informant, og ‘påvirkning’ som er en analytisk, men ikke teori-informert kode (jf. Cope, 2016). Informantenes utsagn om Byarkitektens arbeidsstrømmer og innflytelse ble også kodet med slike *in vivo*-koder og analytiske koder som ikke var basert på oppgavens teoretiske rammeverk.

Etter andre runde med intervjuer forsøkte jeg litt ulike kodetilnærminger for å forstå meg på dataene. Det ene jeg gjorde var å kode dataene etter forskningsspørsmålene for å sortere dataene mine og så identifisere mønster i dataene for de ulike spørsmålene. Eksempler på slike koder er ‘forståelse av arkitektur’, ‘faglige prioriteringer’, og ‘påvirkning’. Jeg kodet deretter dataene etter begreper fra teorikapitlet mitt. Dette utgjorde hypotetisk-deduktiv koding eller teori-drevet tematisk analyse (Braun og Clarke, 2006) hvor jeg altså testet prevalensen av de ulike teoretiske ideene. Her brukte jeg koder som ‘kritisk regionalisme’, ‘grønt’ og ‘arkitektur som estetikk’. Disse kodene kunne plasseres inn under forskningsspørsmål-kodene mine. Jeg blandet analytiske og deskriptive koder og teorikapittel-utledete og ikke-teorikapittel-utledete koder i en kodestruktur med tre nivåer, i en type mappesystem med «underkoder». Med ytterligere teorilesing kodet jeg iterativt: jeg tildelte data nye koder, slettet koder, endret navn på koder og flyttet rundt på kodene i kodestrukturen for at den skulle bli så sammenhengende som mulig (jf. Cope, 2016). Gjennom denne iterative prosessen revurderte jeg konstant relasjonen mellom koder, heterogeniteten innad i kategoriene av koder, og den konseptuelle avstanden mellom kategoriene (Saldaña, 2009; Morgan, 2012).

Koding er en tolkende øvelse og det er klart at kodene og funnene reflekterer mitt begrepsapparat, som vil si de konstruktene, konseptene og teoriene som strukturerte forskningsprosjektet i utgangspunktet (Saldaña, 2009). Med andre ord er det problematisk å skulle si at tema simpelthen kom til syne av seg selv («emerged»). I stedet for å anta at funnene mine har en slik realistisk ontologi, er det bedre å forstå temaene og funnene ble konstruert av meg, og at de har en mer idealistisk ontologi (Braun and Clark, 2006; Blaike, 2007).

Jeg prøvde å være bevisst på å unngå bekreftelsespartiskhet og «cherry-picking» av data etter for godtbeholdende. Jeg har også prøvd å være påpasselig med å tolke informants utsagn i sin kontekst, og ikke analysere dem på en måte som ville gjort at informantene kunne følt seg mistolket (jf. Dowling, 2016). Et par informanter delte også ting som de i etterkant indikerte at de helst ikke ville at jeg skulle sitere dem på. Det har jeg respektert.

Det har også vært bra å ha en sunn skepsis til noe av det informantene sa. For eksempel på spørsmål om Byarkitektens mål, faglige innspill til prosjekter og prioriteringer av de åtte delmålene i arkitekturstrategien, kan det være at informanter leste sine egne holdninger inn i Byarkitektens kommunikasjon. Det vil si at det informantene oppgav til svar i varierende grad kan ha reflekter det de selv er opptatt av og derfor det de husker. Man kan også være kritisk til i hvilken grad informantene, kanskje særlig fra PBE og EFU, ville delt eventuelle negative erfaringer og oppfatninger om Byarkitekten siden det kunne ha risikert å forsure potensielt spenningsfulle relasjoner.

Jeg lagret en kopi av hver enkelt transkripsjon i Word i tilfelle noe skulle skje med Nvivo-filen.

Som tidligere nevnt har jeg forsøkt å etterstrebe forskningskvalitet og troverdighet gjennom triangulering, kritisk refleksivitet, og akademisk veiledning slik at min beskrivelse av forskningsdeltakernes opplevelser er umiddelbart gjenkjennelige for informantene (Baxter og Eyles, 1997; Bloomberg & Volpe, 2008). Dette innebærer at jeg har prøvd å unngå vilkårlighet i tolkningen av dataen og på den måten gjort en pålitelig analyse, samtidig som jeg anerkjenner at funnene reflekterer begrepsapparatet mitt som i stor grad er bestemt av oppgavens spesifikke teoretiske rammeverk (Saldaña, 2009). Oppgavens funn om arbeidsoppgaver, innflytelse og arkitekturforståelse vil kunne ha «overførbarhet» til Byarkitekten i Trondheim, den kommende Byarkitekten i Oslo og andre studier av planleggingspraksis og arkitekters profesjonsutøvelse.

4. Byarkitektens opprettelse, arbeidsmetoder og påvirkning

Dette kapittelet redegjør for begrunnelsen for opprettelsen av Byarkitekten, for hvordan Byarkitekten jobber og hvilke arbeidsstrømmer og grep som ifølge informanter utenfor etaten gir Byarkitekten mest innflytelse.

4.1. Opprettelsen av etaten Byarkitekten

Begrunnelsen for opprettelsen av Byarkitekten – mål for byutvikling

Opprettelsen av fagetaten Byarkitekten har bakgrunn i Harald Schelderup (Ap) sitt byråd fra 2015 til 2019 bestående av Ap, Venstre og KRF. I byrådets politiske plattform ble det nedfelt at: «Arkitektoniske kvaliteter må gis større betydning, og byrådet vil vurdere å etablere en byarkitekt etter modell fra Byantikvaren» (Politisk plattform, 2015). Daværende byutviklingsbyråd Anna Elisa Tryti (Ap) fikk etter medvirkningsrunder vedtatt opprettelsen av Byarkitekten av byrådet i mai 2016 (Bergen kommune, 2016). Direktørstillingen i byarkitektetaten ble i august 2017 tiltrådt av Maria Molden (Hågøy, 2017), frem til da mangeårig arkitekt og stedsutvikler i Arkitektgruppen Cubus.

Byrådets begrunnelse og hensikter med Byarkitekten inkluderer flere elementer. Først og fremst, som det står i byråd Trytis anbefaling i vedtakssaken, var det slik at «En overordnet målsetting for byarkitektetaten skal være å fremme kvalitet i den fysiske formgivning og det bygde miljøet som grunnlag for en bedre bykultur» (Bergen kommune, 2016: 2). Hva som menes med bykultur forklares ikke videre. Vedtaksdokumentet legger videre vekt på ivaretagelse av helhetstenking i byutvikling. Som byråd Tryti fremholdt i opprettelsessaken «trenger [byen] både en byantikvar og en byarkitekt for å ta vare på sammenhengen, se de lange linjene og passe på at det er kvalitet som preger det vi føyer inn i historien i vår tid» (Bergen kommune, 2016).

Et formål med Byarkitekten, som Anna Elisa Tryti vektla i et intervju i forbindelse med denne studien, var, som det står formulert i opprettelsessaken, å «styrke koblingen mellom arkitektur, kunst og klima» (Bergen kommune, 2016). Å plassere arkitektur i et «trekløver», som Tryti kalte det i intervjuet, med klima og kunst, er én av to ting Tryti pekte på som spesielt viktig i formingen av byarkitektetaten, der den andre handler om etatens

organisatoriske posisjon i byparlamentarismen, som drøftes senere. Klima, fortsatte Tryti, er «grunnleggende» og «helt normativt og styrende i alt som har med arkitektur å gjøre (...) og da tenker man jo selvsagt ikke bare bygninger, men alt fra bygingsmiljø til landskap» (Tryti, intervju, 2021). Kunst ble sett på som viktig av flere grunner: fordi det er viktig med vakre omgivelser, fordi kreativitet er viktig, og fordi «det er noe med at den diskursen som følger kunst er veldig viktig å ha i arkitekturdebatten for å få den dynamisk. Og for at andre premiss enn bare penger og de store utbyggerene skal rå; om hvordan det bygde landskapet vårt skal bli» (Tryti, intervju, 2021).

Andre mål med Byarkitekten, som beskrives kortfattet i etableringssaken, er vellykket fortetting, «klimanøytral og human by», «verdiskaping, innovasjon og forskning» og internasjonal markedsføring. Det kan argumenteres for at fortetting er det eneste arkitekturfaglige enkelttemaet som trekkes opp i oppstartsaken. Fortetting anses som nødvendig i lys av klimakrisen og bærekraft, mens det ses på som en nøkkeloppgave for kommunen og Byarkitekten å oppnå «*kvalitet*» i fortettingen (Bergen kommune, 2016: 3).

At Bergen skal være en «human by» utdypes ikke utover at arkitektur har en betydning for dette. Formålet med at Byarkitekten «skal styrke kommunens arbeid med å skape design og arkitektur med høy og framragende kvalitet som kan bidra til økt verdiskaping, innovasjon og forskning» er vagt formulert. Det må trolig ses i sammenheng med henvisningen tidligere i oppstartsaken til det danske fondet Realdania som «som gir vesentlig støtte til arkitektur som kan bidra til verdiskaping, innovasjon og forskning» (Bergen kommune, 2016: 1).

Den siste begrunnelsen for opprettelsen av Byarkitekten, som henger sammen med målet om verdiskaping, men i en mer eksplisitt konkurransesituasjon, er nasjonal og internasjonal bymarkedsføring. Det er tenkt at Byarkitekten kan bidra til å «plassere Bergen på kartet internasjonalt og utvikle internasjonale nettverk» ved å være en «vakker og attraktiv by med arkitektur av høy kvalitet» (Bergen kommune, 2016: 2). Dette kan leses i lys av det David Harvey (1989) har beskrevet som «the entrepreneurial city» som går ut på at byer har utvidet sin opprinnelige rolle som tjenesteyter til lokalbefolkningen til å finne strategier for økonomisk utvikling og vekst i arbeidsplasser. I slike strategier brukes ofte arkitektur for å internasjonalisere den lokale økonomien. Flere, inkludert Paul Jones (2009) som har brukt en kulturell politisk økonomi-tilnærming, har argumentert for hvordan makthavende næringslivsaktører og bymyndigheter bruker arkitekter til å lage ikoniske bygg for å fremme byene sine som spennende og attraktive og dermed tiltrekke seg utenlandsk kapital og

turister. Slik ikonisk arkitektur privilegerer form og fasade på bekostning av faktisk bruksverdi (Jones, 2009). Maria Kaika (2010) har undersøkt hvordan aktører i konservative City of London så seg nødt til å strategisk bygge ikoniske kontor-skyskrapere for å gjenskape seg selv som attraktivt sted å tilby og bruke finansielle tjenester, ettersom stedet sakk akterut i konkurranse med andre finansdestinasjoner. Her forstår Kaika slike skyskrapere som signifikanter, eller "signifiers" som betyr at de kommuniserer en viss forestilling om kultur og næringsklima til sitt tiltenkte publikum. Monica Grubbauer (2014) forstår det generiske hverdagslige kontorbygget med glassfasader, som er likt over hele verden, som en slik «signifier» også. Grubbauer bruker denne forståelsen for å analysere hvordan aktører i Wien har brukt en slik typologi av kontorbygg som et språk for å skape en økonomisk forestilling (*economic imaginary*) blant både byens innbyggere og multinasjonale selskap av Wien som en avansert tjenesteproduserende by som er ideell for selskapers sentraleuropeiske hovedkvarter.

Rolle – hva det var tenkt at Byarkitekten skulle gjøre for å oppnå visjonene?

Så med disse målene for hva Byarkitekten skal bidra med til byen, hvordan var det tenkt at Byarkitekten skulle oppnå dem? I byrådssaken om etableringen av Byarkitekten, ble det lagt til grunn fire overordnede føringer for Byarkitekten: «(i) byarkitekten skal være en etat; (ii) byarkitekten skal ikke ha vedtaksmyndighet etter Plan og bygningsloven; (iii) byarkitekten skal ha en rådgivende funksjon, (a) i enkeltsaker kommunen mottar som plan- og byggesaker, og (b) for de byggene kommunen selv skal bygge; og (iv) byarkitekten skal bidra til offentlig debatt og formidling» (Bergen Kommune, 2016).

Tryti pekte i intervjuet på at den første føringen, den administrative posisjoneringen av Byarkitekten som en egen etat, var den mest avgjørende karakteristikken ved etableringen av etaten ved siden av det faglige trekløveret mellom arkitektur, kunst og klima. Intensjonen, i lys av byparlamentarismen med byrådsavdelinger hvor «etatene ligger tungt hierarkisk», var «å nappe Byarkitekten ut av hierarkiet» for at Byarkitekten skal kunne ha en «fri stemme» (Tryti, intervju, 2021). Videre var tanken med dette at «Byarkitekten skal ha en fri rådgivende funksjon inn mot byråden» og «også for at Byarkitekten skal kunne være med å bidra i samtalen rundt et bord når konflikten.. helst mye tidligere enn når konflikten tilspisser seg» (Tryti, intervju, 2021). Som det står i kommunens handlings- og økonomiplan for 2020-

2021: «Byarkitekten (...) har en faglig fri stemme uavhengig av forvaltning og politikere» (Bergen kommune, 2019c: 382).

En føring som etableringssaken var nøye med å understreke var at Byarkitekten skulle være «et supplement og tillegg til dagens struktur» og ikke «innebære en nedbygging eller erstatning av arkitektkompetanse i kommunenes øvrige etater» eller endre «på den myndighet og de ansvarsområder innen arkitekturfeltet som er gitt andre etater i kommunen» (Bergen kommune, 2016: 3). I motsetning understreker byråden «at etaten skal ha hovedfokus på rådgivning og formidling/debattfacilitator» (Bergen kommune, 2016: 3). Rådgivningsfunksjonen gjelder plan- og byggesaker både overfor utbyggere og også innenfor kommunen. Innenfor formidling og tilrettelegging for debatt ble det fremholdt at «Byråden ønsker et profilert byarkitektkontor med en klar og tydelig stemme. Byråden ønsker gjennom dette å skape en kulturell smeltedigel for bydebatt innen byutvikling, arkitektur og design» (Bergen kommune, 2016: 3).

En ytterligere måte som Byarkitekten var tiltenkt å oppnå målet om bedre bygde omgivelser på var gjennom å styrke arkitekturkompetansen i kommunen. Den interne arbeidsgruppen i kommunen kom med følgende anbefaling som byråden bifalt: «det er viktig å styrke arkitektkompetansen i kommunen og [arbeidsgruppen] mener at en byarkitekt kan bidra både til kunnskapsoppbygging og økt rekruttering av arkitekter» (Bergen kommune, 2016: 2). Som Tryti og byarkitektetaten hevdet i intervjuene, har det ikke fantes nok arkitektkompetanse i Plan- og bygningsetaten i kommunen. Skogheim (2008) har tidligere funnet at den kommunale regulerings- og planleggerrollen har stått svakt blant norske arkitektstudenter. Derfor er det bemerkelsesverdig at en profilert Byarkitekt var forespeilet å kunne revitalisere rollen til arkitekten som den offentlige ansatte.

I mine intervjuer med utviklere og andre aktører i byutviklingsbransjen om opprettelsen av fagetaten og om noen var uenige, var det to momenter som kom opp. Det første momentet gjaldt spesielt private utbyggere som, ikke overraskende, kunne være avventende. Det var etter sigende noe engstelse rundt ytterligere byråkratisering og motstand, samt at det ble et personfokus ettersom man lurte på om tittelen 'Byarkitekten' innebar at det ville komme inn en smaksdommer (informant 8, intervju 2021). Det andre momentet som kom opp i intervjuer var bekymring for forsured dynamikker internt i kommunen, for om PBE ville tenke "ja er ikke vi god nok?" (Tryti, intervju 2021).

Oppsummert skulle Byarkitekten oppnå målene for arkitektur og byutvikling gjennom å ha en faglig fri stemme, være en profilert aktør i byutviklings- og arkitekturbransjen, være rådgiver i plan- og byggesaker, styrke arkitekturfaglig kompetanse i kommunen, og formidle om og tilrettelegge for offentlig debatt rundt byutvikling og arkitektur. Opprettelsen av etaten skapte usikkerhet blant private aktører som fryktet at prosesser ville kompliseres, samt noe spenning innad i kommunen om tverretatlige maktdynamikker.

4.2. Hvordan Byarkitekten faktisk jobber og prøver å påvirke byutviklingen

Utover føringene som lå fra byrådet ved etableringen av Byarkitekten var det lagt opp til at byarkitekten sammen med sine kolleger i etaten skulle kunne forme etaten selv. Etatsdirektør Molden sa selv at «Det var jo veldig åpent» (intervju, 2022). Målsetningene for arkitektur og byutvikling under Molden, og etatens forståelse for hvilken rolle arkitekter og arkitektur kan spille i byutvikling, drøftes i neste kapittel, mens dette delkapittelet prøver å begrense seg til en redegjørelse av de ulike måtene Byarkitekten jobber på. Dette medfører noen kunstige avgrensninger mot hvordan de forstår arkitektur og byutvikling, men fordelene ved å bryte opp disse to emnene i form av tydelighet anses som overveiende. Delkapittelet beskriver først overordnede strategiske valg Byarkitekten har tatt, deretter forklarer den de ulike arbeidsstrømmene.

Først er det likevel nyttig å tydeliggjøre at Byarkitekten, som teller seks ansatte og som om noen måneder vil ha operert i fem år, fortsatt er under utvikling. Som første fagetat av denne typen i landet har det ikke vært andre etater i landet å lære av, påpekte etaten i intervjuer². I tillegg meddelte etaten at det har vært krevende å komme inn i et planleggingssystem som er etablert. «Det var ikke laget en plass til oss. Vi måtte utforme plassen selv, i satte strukturer», informerte statsdirektøren (intervju, 2022). På grunn av dette driver Byarkitekten fortsatt med

² I Danmark har ni kommuner *stadsarkitekt* (Arkitektforeningen, 2022), mens over halvparten av Sveriges kommuner hadde en stadsarkitekt per 2021 (Sveriges Arkitekter, 2022). 84 kommuner hadde på tidspunktet en heltidsansatt stadsarkitekt, 32 kommuner hadde en stadsarkitekt på deltid i en eller annen form, og 19 kommuner brukte en konsulent til stadsarkitektrollen. Tallene er trolig høyere grunnet at rundt en fjerdedel av kommunene ikke svarte på undersøkelsen (Sveriges Arkitekter, 2022). Som antydning er innholdet i byarkitektrollen i Sverige variabelt. Noen stadsarkitekter er administrasjonsledere, dvs. tilsvarende direktør for plan- og byggetat, andre er eksperter innen forvaltningen og har ikke personalansvar, mens andre er innleide konsulenter (Arkitekten, 2021).

å justere og avklare rollen spesielt ovenfor Plan- og bygningsetaten og Rådet for byforming og arkitektur, som vil forklares mer senere.

Mens etaten fortsatt gjennomgår noen endringer, har Byarkitekten likevel en rimelig tydelig profil, med flere overordnende strategiske føringer og trekk. Den fremste målgruppen til Byarkitekten, som etaten bekrefter i intervju, er det profesjonelle feltet, altså kommunale og private aktører. Den viktigste oppgaven til Byarkitekten, slik etatsdirektøren oppsummerte det i et intervju med Bergen Næringsråd, er «å sette tydelige forventninger til hva arkitekturen skulle gjøre; til både oss selv som kommune og til de private utbyggerne» (Bergen Næringsråd, 2022). Som etat er det opplagt at Byarkitekten representerer kommunen, men etaten sier ofte at de ønsker å bli forstått som «byens stemme» (seniorarkitekt, intervju 2022; etatsdirektør, intervju; 2021), som om etaten dermed er mer uavhengig av kommunen eller som om «den stolte byen Bergen som vi alle elsker» er en mer verdig mottaker av arkitektoniske kvalitet enn «den dumme kommunen». At etaten ser på seg selv som byens stemme reflekteres imidlertid ikke ut til å implisere at etaten setter medvirkning høyt ettersom den ikke har noen bred strategi for dette (jf. Arnstein, 1969). En strategisk tilnærming som etaten har tatt er målsetningen om å gi alle aktører eierskap til byutvikling, som postuleres som «et felles anliggende» (seniorarkitekt, 2022), og som Byarkitekten prøver å oppnå ved brobygging og mantraet «vi er en invitasjon til samarbeid» (etatsdirektør, intervju, 2021). Dette er viktigere enn å være en «ja-og-nei-etat» (etatsdirektør, intervju, 2022). På et overordnet nivå har Byarkitekten tatt som mål å være en «god og åpen arena for medvirkning og rådgivning» og har prioritert dialog, og spesielt tidlig dialog (Byarkitekten i Bergen, 2021). Et tema og en type arbeid som etaten selv bemerker at går på tvers av arbeidsstrømmene, er kommunikasjon (etatsdirektør, intervju, 2021; 2022). Byarkitekten opplyser at etaten bruker mye tid på å jobbe med språk, men også visuelle og fysiske virkemidler, for å nå frem til sine målgrupper: til å være medrivende, til å engasjere, skape forståelse og ikke minst til å gjøre arkitektur og byutviklingsspørsmål til noe flere kan delta i (etatsdirektør, 2022; seniorarkitekt, 2021). Som en seniorarkitekt i etaten sa:

Når du snakker om påvirkning, og også kvalitet, så er jo det med hvilke ord man bruker – hvilken sjargong, hvordan man ordlegger seg, hvordan man inkluderer i samtalen med det språket man bruker – essensielt for hvordan arkitektur skal bli noe som er på folkemunne. Og noe som flere snakker om. For det er vi avhengig av (intervju, 2021).

Noen hovedtrekk ved hvordan Byarkitekten jobber og prøver å påvirke arkitektur og byutvikling er altså gjennom å inkludere flere i arkitektur- og byutviklingsdebatten, bygge broer mellom aktører, fokusere på det profesjonelle feltet, jobbe med kommunikasjon og tydeliggjøring.

I faktisk tidsbruk, med året 2021 som indikasjon, fordeler Byarkitektens arbeid seg som vist i tabell 3. Med andre ord går over halvparten av Byarkitektens arbeid med til rådgivning opp mot saker som håndteres av plan- og bygningsetaten, inkludert rollen som sekretariat for Rådet for byforming og arkitektur, og utvikling av prosjekter for kommunens egne bygg gjennom samarbeid med byrådsavdelinger og EFU. En byplanlegger ved etaten forklarte videre at Pilotprosjektene til Byarkitekten tar opp ca. 20% av tiden, noe som altså er litt over ett årsverk. Jeg skal nå redegjøre for de ulike arbeidsstrømmene til Byarkitekten.

				Årsverk	
Antall Årsverk i Byarkitekten				6	
Bidrag inn i plan og bygningsetatens oppgaver				1,7	
Bidrag inn i Etat for utbyggings oppgaver				1	
Bidrag inn i RBA sekretariat				0,4	
Sum bidrag PBE + EFU				3,1	
Ledselse, formildning, koordinering, virksomhetstyring mm				1	
IGJEN TIL : Til strategisk arbeid, piloter formildning og intern bistand andre etater				1,9	
Herunder bistand	BOPILLOT, BME, KLIMA, BKMB, UU, BUK, TRESATSING; DIGITALISERING AV A+				
	Dokken, Futurebuilt, Samarbeid BAS, Building Dignity, Boligforsyningsprogrammet mm				

Tabell 3: Tidsoversikt over Byarkitektens arbeid i 2021, utarbeidet av etaten. Ikke offentlig tilgjengelig, sendt til meg privat.

Det strategiske nivået

På det Byarkitekten omtaler som det «strategiske nivået» jobber Byarkitekten med å bidra til «overordnede rammer for god arkitektur» (Byarkitekten i Bergen, 2021: 3; byplanlegger Byarkitekten, intervju, 2022). Byarkitekten jobber, og har jobbet, strategisk med dette på flere ulike måter. En sentral måte er gjennom utviklingen og bruk av Bergen kommunes gjeldende arkitektur- og byformingsstrategi (se Bergen kommune, 2019a). Andre måter er veiledere som «digital eksempelsamling» og forsøk på det som kalles ‘formingsveileder’ i fem saker i samarbeid med planavdelingen i PBE som et verktøy for å sikre intensjonene

gjennom et prosjekts lange saksgang. Byarkitekten har også vært en sentral aktør i det regjeringsutnevnte Forum for arkitektur boligkvalitet og nabolag (Byarkitekten i Bergen, 2021). En øvrig måte er innsatsen for å skape mer intrakommunal integrasjon og samhandling rundt arkitektur og å påvirke bestillingene fra ulike byrådsavdelinger. Denne delen diskuteres senere i forbindelse med redegjørelsen for hvordan Byarkitekten jobber med EFU.

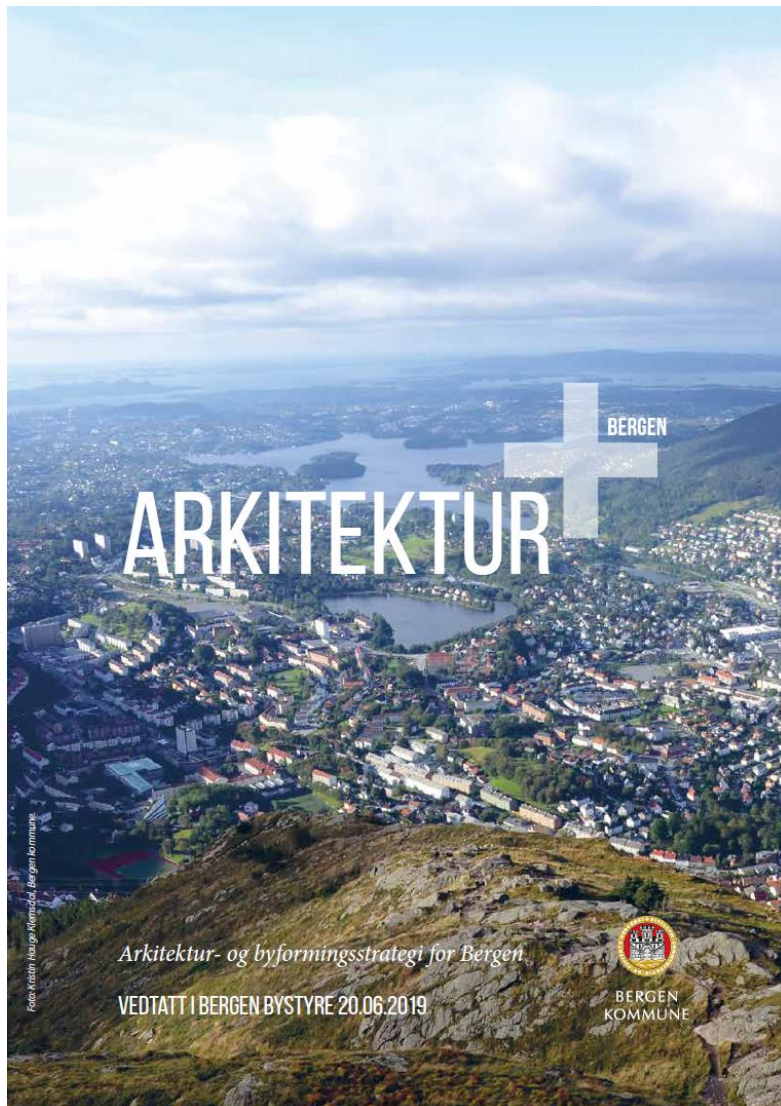
‘Arkitektur- og byformingsstrategien’ *Arkitektur+* som ble vedtatt av Bergens bystyre i juni 2019, er et sentralt strategisk virkemiddel Byarkitekten bruker for å prøve å påvirke arkitektur og byutvikling. Strategien er en rullering av den forhenværende kommunale arkitekturstrategien fra 2011 og ble utviklet av etaten over en periode på to år (byplanlegger Byarkitekten, intervju, 2022). Etatsdirektøren fremholdt i intervju at arkitekturstrategien «er nybrottsarbeid i forhold til hvordan en arkitekturstrategi tidligere har vært for den kobler seg rett på skjønnhetsparagrafen». Den praktiske hensikten med arkitekturstrategien er at den:

(...) skal brukes i utvikling og vurdering av arkitektur i plan- og byggesaker. Den er et supplement til Plan- og bygningsloven (PBL) med forskrifter, samt til kommuneplanens arealdel (KPA) for å tydeliggjøre sammenhenger disse ikke fyller. Arkitekturstrategien konkretiserer hva Bergen kommune mener med «god arkitektonisk utforming» i PBL § 29-1, og tydeliggjør bakgrunnen for kommunens skjønn som tillegges i § 29-2. (Bergen kommune, 2019a: 8)

Et nytt moment ved den gjeldende arkitekturstrategien, sammenlignet med tidligere versjoner, er altså at «vi har også fått inn å forankre [den] i KPA» som en byplanlegger hos byarkitektetaten formulerte det. Privatpraktiserende informanter viste også i intervju til effekten av at arkitekturstrategien er forankret der, nærmere bestemt i ‘Bestemmelser til KPA2018’. Der står det i 8.1.1. at «Gjeldende arkitektur- og byformingspolitikk skal være premissgiver for planlegging og den arkitektoniske utformingen, av alle nye tiltak.» (Bergen kommune, 2019b: 7). Ettersom bestemmelsene i KPA er juridisk bindende – og følgelig at «det er den som alle utbyggere leser» (byplanlegger Byarkitekten, intervju, 2022) – har Byarkitekten ved å kjempe for forankring prøvd å sikre at strategien faktisk får innvirkning. Dette står i motsetning til den tidligere arkitekturstrategien: «Den lå i en skuff», som byplanleggeren sa.

For å få arkitekturstrategien til å faktisk bli premissgivende og flittig brukt i bransjen fortalte byarkitekten at «[de] refererer til den i alt [de] gjør (byplanlegger, intervju, 2022) og «bruker den hver eneste dag» (etatsdirektør, intervju 2021). Dette innebærer også at Byarkitekten

bygger alle skriftlige uttalelser ved oppstartsmøte til plansaker, som enkelt fortalt handler om forventninger, og offentlig ettersyn, som utgjør en vurdering, konsekvent etter *Arkitektur+* (byplanlegger Byarkitekten, 2022)

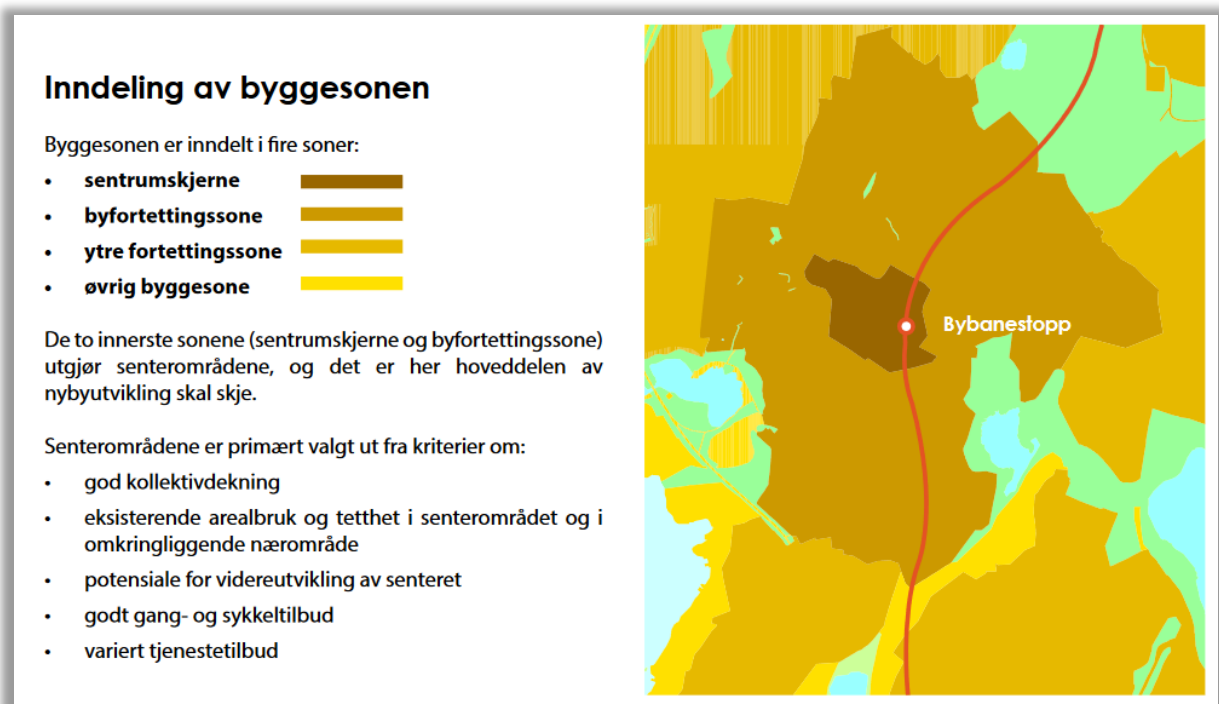
Figur 2: Fremside av 'Arkitektur- og byformingsstrategi for Bergen' (Bergen kommune, 2019a)

Rådgivning ovenfor PBE og private utbyggere

Det Byarkitekten altså bruker mest tid på er rådgivning i saker til plan- og bygningsetaten, noe som er i samsvar med den opprinnelige politiske intensjonen bak opprettelsen av etaten.

Dette aktivitetsområde tok opp ca. 1,7 av seks årsverk i 2021. I intervjuer med representanter fra PBE og Byarkitekten fremkommer det at etaten har valgt å fokusere på rådgivning i saker som befinner seg i det som av KPA2018 defineres som sone 1 'Sentrumskerne' og sone 2 'Byfortettingssone', mens de etter hovedregelen ikke involverer seg i sone 3 'ytre fortettingssone' og sone 4 'øvrige byggesone' (se figur 3).

De er kun de to siste av årsrapportene til Byarkitekten som presenterer antall saker etaten har vært rådgiver for. I 2020 bidro Byarkitekten med «omfattende rådgivningsarbeid» i rundt 60 plan- og byggesaker (Byarkitekten i Bergen, 2020). I 2021 hadde etaten en «sentral rådgivningsfunksjon i overkant av 80 saker, fordelt på 52 plansaker og 35 byggesaker (Byarkitekten i Bergen, 2021). De offentlige planene innbefatter både offentlige og private planer. Byarkitekten presiserer i intervjuer at de fokuserer på store plansaker og ikke er særlig mye involvert i byggesaker. Dette er grunnlagt ved at det er i plansaker de har påvirkning og ved at man har Rådet for Byforming og arkitektur som fortrinnsvis tar seg av slike uttalelser. Byarkitekten repeterer videre i ulike intervjuer og i andre dokumenter at etaten har fokus på «tidlig rådgivning». Når Byarkitekten likevel hadde en sentral rådgivningsrolle i hele 35 saker i 2021 skyldes det et par forhold. En vesentlig faktor er at det kun er nylig, i begynnelsen av 2022, at Byarkitekten og RBA har avklart hvem som skal uttale seg, og at Byarkitekten derfor har uttalt seg i flere saker i 2021 enn de tenker er strategisk nyttig.

Figur 3: Forklaring av byggesoner. Utklipp fra KPA2018 (Bergen kommune 2019d: 13)

Grunnen til at byarkitektetaten har fokus på tidlig rådgivning i plansaker og ikke i byggesaker er at de da «kan være med å starte opp en diskusjon» om de tingene de ønsker å oppnå, mens «hvis vi kommer inn etter at alt er lagt så blir det litt som å rette kommafeil i en dårlig tekst» (seniorarkitekt, intervju, 2022). Etatsdirektøren fortalte om tidlig rådgivning: «Vi har jo sett at der vi kanskje har best effekt, og får til at det skapes forståelse i prosjektene, det er når vi sitter rundt bordet - dette trebordet», som er et stort rundt bord i lokalene til Byarkitekten (intervju, 2022). Utover løpende plansaker, store og mindre, valgte byarkitektetaten ved etableringen av etaten å ta en pådriverrolle i planleggingen av byens daværende største transformasjonsområde, Mindemyren på ca. 500 dekar, sør for sentrum. Begrunnelsen for å fokusere på plansaker i stedet for byggesaker kommer også frem i hvordan en medarbeider beskrev satsningen på Mindemyren. For dette området lagde Byarkitekten en fysisk modell som ble brukt i koordineringsgruppemøter med ulike utbyggere i området, som for øvrig ble holdt i Byarkitektens lokaler (Byarkitekten i Bergen, 2019). Om modellen sa vedkommende: "Så jeg har tatt initiativ til å lage denne modellen for å se alle plansakene i en sammenheng, og så bidra til diskusjonen om helheten: hva vil vi egentlig få til? I stedet for å gå i hver enkelt sak" (byplanlegger, intervju, 2022). Byarkitekten indikerer her at etaten er opptatt av en større skala, altså ikke bare enkeltbygg.

Så hvordan organiseres rådgivningen til Byarkitekten i plansaker? Det avhenger av stadiet i planprosessen. 'Tidlig rådgivning', som Byarkitekten foretrekker, skjer før oppstartsmøte i plan- og bygningsetaten, mens 'rådgivning' kan foregå i tre ulike møter med plan og bygningsetaten, nemlig i oppstartsmøte, underveismøte og merknadsmøte, samt gjennom formelle uttalelser mellom oppstartsmøtet og underveismøtet og mellom underveismøtet og meknadsmøtet. Tidlig rådgivning, som Byarkitekten foretrekker og som det er økt etterspørsel etter (Byarkitekten i Bergen, 2020; Byarkitekten i Bergen, 2021), noe som også indikeres av private utbyggere i intervju, begynner vet at tiltakshaver tar kontakt med Byarkitekten. Lederen for et større arkitektkontor, samt lederen for planseksjonen i et rådgivningsselskap, sa at de tar kontakt for et møte for «sparring» i oppstart, men også underveis i plansaker. Utbyggere, eller representanter for disse, setter seg rundt et felles bord i Byarkitektens lokaler som, etter egen erfaring, ikke er sterile og grå, men heller ligner på et fargerikt og kreativt arkitektkontors lokaler. Ønsket for underliggende tone og

samarbeidsklima, som etatsdirektøren formulerte det, er preget av at «vi er en invitasjon til samarbeid». I rådgivningen forteller informanter ved Byarkitekten at etaten bruker visuelle verktøy, tegninger og modeller, «fordi vi er opptatt av å skape forståelse» (etatsdirektør, intervju, 2022). Direktøren fortalte at det handler om «å sitte sammen og snakke om mulighetene i prosjektet». Videre forteller hun at det går ut på å:

(...) tørre å foreslå: "kan dere prøve ut dette?". Det er det ikke kultur for i Bergen kommunes planavdeling nå - kanskje det blir det etter hvert - men det har vært veldig sånn at man bare skal lose folk gjennom en prosess, og at det er de profesjonelle aktørene som skal komme med forslagene. Vi har faglig fri stemme, vi har ikke myndighetsrolle. Derfor kan vi si sånn: "Kan dere i stedet for å lage sånn sokkel på Paradis [hun skisserer opp på papir], kan dere bryte dette bygningsvolumet slik at dere følger landskapet? Det blir så enorm skala; det virker så stort". Så tegner vi en tegning oppå deres. "Kan dere bare jobbe med to nivåer på den parkeringskjelleren?" For å få til dette at vi følger landskapet og får til gode synergier mellom gate og bygning, ikke sant. Så tegner vi. Og det er bare på skissenivå. Det er nærmest på powerpoint-nivå. Og de tegningene er ikke undersøkt etter plan- og bygningsloven eller noen ting. Vi bare sier: "Vi mener med våre ord: denne veien her" [gestikulerer for å vise retning som de mener prosjektet burde gå i].

En annen strategisk tilnærming til tidlig rådgivning og kontakt med utbyggere ellers er å bruke positiv oppmuntring og anerkjennelse for å lokke frem stolthet og godvilje hos utbyggere. En seniorarkitekt hos Byarkitekten (intervju, 2022) forklarte dette med referanse til en Donald Duck-historie:

Å skape blest og interesse: skape en stolthet hos de private aktørene når de gjør noe som er bra for samfunnet. At det blir den retrotikken: at du «nudger» i noen. At du gir andre muligheten til å gå frem å skinne. Det er en Donald Duck-bok fra 1980-tallet, der Donald Duck er veldig gniten [gjerrig], han bor på prærien. Så får han besøk av Dolly, hans niese. Og hun er sosial og energisk og kommer opp til det store huset hans. Og der har han ingen ting. Han kan ikke lage noe mat for han har ingen ting, og så finner hun mer og mer ting. En knapp. Hun kan koke suppe på en knapp. Og så sier hun: «Hva med litt salt? Ja det hadde vært godt med litt løk i den suppen». Så blir han involvert og til slutt åpner han hele

spisskammerset sitt og der er jo alt man trenger til å lage en fantastisk suppe og han inviterer inn hele nabolaget. Der han ender opp med å bli den gavmilde. Og det er en litt fin historie fordi jeg tror det er sånn man må jobbe litt. Man vet ikke helt på hvilke måter man kan skinne, man vet ikke på hvilken måte man kan få seg en «standing» eller posisjon eller bidra til å gjøre noe bra. For mange utbyggere og ingeniører er det bare mas og krav og nok noen ting de skal ta innover seg, og potensielt skape mindre gevinstrealisering eller hva det heter, fordi man ikke enda kjenner den personlige verdien av å gjøre noe sånt, eller kjenner på "Oj, det er det det betyr å bidra." De møtene vi har med utbyggere handler om å få utbyggere til å få ambisjoner: at det er et samfunnsanliggende, noe vi gjør sammen og har diskusjon om det.

Rådgivning ovenfor Etat for utbygging

Denne arbeidsstrømmen til Byarkitekten går ut på å bistå i utviklingen av kommunens egne byggeprosjekter fra kommunens ulike byrådsavdelinger og underliggende etater. Dette gjelder i hovedsak skoler, idrettsanlegg, kulturbygg, sykehjem og kommunale boliger. I 2020 bisto Byarkitekten i utviklingsarbeidet av 14 sentrale byggeprosjekter for EFU (Byarkitekten i Bergen, 2020), mens etaten i 2021 var rådgiver i 25 byggeprosjekter. Samtidig var de samme året rådgiver for fem byromsprosjekter som bymiljøetaten er byggherre for.

Som rådgiver for EFU har Byarkitekten drevet med kunnskapsbygging og erfaringsoverføring. Et eksempel gjelder Byarkitektens involvering i Boligløftet for personer med funksjonshemninger, som består av bygging av 130 nye boenheter på fem år. I denne sammenheng dro Byarkitekten på befaring på fire eksisterende bofellesskap for å forstå hva som fungerer og ikke, og ta med lærdommer inn i de nye prosjektene (Byarkitekten i Bergen, 2021). Et annet eksempel gjelder kommunale boliger for personer med kognitiv svikt og rusproblemer, som Byarkitekten høsten 2021 organiserte et seminar om (seniorarkitekt Byarkitekten, intervju, 2021). Dette var et tverretatlig og tverrfaglig arrangement med involvering av eksterne fagressurser. Deltakere var Byrådsavdeling for arbeid, sosial og bolig, Etat for utbygging, en SINTEF-forsker og en arkitekt fra et arkitektkontor kalt Nord Arkitekter, og en annen person som snakket om velferdsteknologi. En seniorarkitekt forklarte at grunnen for å ha seminaret var å forbedre bestillingen og utfallet ved å samle perspektiver og sondere:

Så der er også en viktig rolle for å booste "hva er det egentlig vi skal ha?". Booste bestillingen egentlig med å samstemme det frem og tilbake: hva er mulig å få til, hva er behovet, hva kjenner vi til av empiri? (...) For å vise at: vi kan ikke bare drive på med hver vår greie. Vi må i oppstartsfasen samle oss, lære sammen, finne ut hva vi egentlig mener, og så lager vi bestillingen og så tegner man.

Både en informant tilknyttet EFU og byarkitektetaten informerte imidlertid om at de to etatene jobber med å avklare rollene ovenfor hverandre. Byarkitekten er nemlig både på «bestillersiden og myndighetssiden», i henholdsvis byrådsavdelingen og i PBE. På den måten oppstår det uklarheter.

Når det gjelder bygging av kommunale bygg er det interessant å merke seg at her har Byarkitekten etter hvert tilkjempet seg en større rolle enn de hadde i starten. De forklarte i intervjuer at de var frustrerte over å komme inn i rådgivning til EFU på et for sent tidspunkt, der bestillingen allerede forelå og la stramme rammer som gjorde at Byarkitekten ikke kunne påvirke. Derfor vil de heller kunne involvere seg i bestillingene i byrådsavdelingene. Seminaret om boliger for personer med kognitiv svikt og rusproblemer er et eksempel på det. Byarkitekten ser for seg å kunne løse flere problemer sammen. Etatens tankerekke, i dette tilfellet uttrykt av seniorarkitekt (intervju, 2022), men formulert lignende av etatsdirektør (intervju, 2022), er som følger:

Det som er med arkitekter er at vi har utdanning i å finne løsninger, å skape den syntesen; se behovet som er der, funksjonsprogrammer, brukerne, stedets potensiale, hva som også må løses der, hva som må tilbys for å få et attraktivt sted. Jeg mener at arkitekturkompetanse kunne blitt brukt mer strategisk i byutviklingen. Til å skape bedre bestillinger, en større helhet i sammenhengen mellom de ulike avdelingene. For eksempel sykehjem: der har man en sånn overordnet ambisjon om at sykehjem også kan være et hjerte i et nærmiljø, litt sånn som skolebygg er nå.

Poenget med å bli involvert i bestillingene illustrerte seniorarkitekten deretter med at en slik ambisjon for sykehjem må forankres i bestillingen, for når etat for utbygging får bestillingen fra byrådsavdelingen og så involverer Byarkitekten, så har ikke Byarkitekten noe mandat til å jobbe med løsninger for hvordan man kan integrere studentboliger og andre ting i sykehjemmet slik at sykehjemmet kunne blitt mer integrert i lokalmiljøet og samfunnslivet. Byarkitekten ønsker å ha mulighet til å være på et «strategisk byutviklingsnivå», «bryte opp

siloene i kommunen» (etatsdirektør, intervju, 2022) påvirke og «å få til mer innovasjon» i bestillingene (seniorarkitekt, intervju, 2022)

Etter å ha laget en visuell oversikt over alle byrådsavdelingene og etatene i kommunen som lager rammer for arkitektur og presentert denne for ulike kommunale aktører, inkludert det sittende byrådet, meddelte byarkitekten i intervju (2022) at etaten nå har fått mandat til å gå inn i bestillingene til de andre byrådsavdelingene.

Pilotprosjekter

En annen måte som Byarkitekten jobber og prøver å påvirke arkitektur og byutviklingsutfall på er gjennom såkalte pilotprosjekter. Pilotprosjekter er en tiltaksform som er utbredt i offentlige initiativ for bærekraftig byutvikling (Engström og Lidelöw, 2015). Byarkitekten har tre pilotprosjekter: Bopilot, Building Dignity og Tresatsing. Intensjonen med pilotene er at de kan gi «ringvirkninger utover seg selv» (Bergen kommune, 2020; byplanlegger Byarkitekten, intervju, 2022).

Bopilot anses av etaten og kommunen som et «forskningsprosjekt» (Bergen kommune, 2020; byplanlegger Byarkitekten, intervju, 2022) og handler om «Kommunen som pådriver for alternative boligløsninger» (Bergen kommune, 2020). Prosjektet er et samarbeid mellom SINTEF, NTNU, Trondheim kommune og Byarkitekten i Bergen og er finansiert av Forkommune-midler som ble innvilget i 2019 (Byarkitekten i Bergen, 2019). Prosjektet går ut på å undersøke muligheter for dele- og fellesskapsløsninger med de hensikter å bla. motvirke ensomhet og skape gode bomiljø, hjelpe flere inn på boligmarkedet og redusere ressursforbruk (Bergen kommune, 2020). Byarkitekten har jobbet spesifikt med en kommunalt eid, sentral tomt på Grønneviksøren. Som del av prosjektet har Byarkitekten arrangerte seminarer, gjennomført spørreundersøkelser, hatt offentlig temadag på litteraturhuset, avholdt designsprint med ulike aktørgrupper og en digital hackaton for å skape en plattform hvor boligkjøpere med interesse for dele- og fellesskapsløsninger kan kobles med boligutviklere (Byarkitekten i Bergen, 2019; Byarkitekten i Bergen 2020).

Building Dignity er et internasjonalt program som ønsker å sette lys på hvordan de bygde omgivelsene påvirker menneskerettigheter og menneskeverd. Programmet har blitt utviklet og ledes av Rafto-stiftelsen og tre andre internasjonale menneskerettighetsorganisasjoner. Byarkitekten har vært med på å lobbe for å overbevise Etat for inkludering til å bearbeide og

melde inn det pågående kommunale prosjektet Bergen inkluderingscenter som et pilotprosjekt i programmet (byplanlegger Byarkitekten, intervju, 2022). Bergen inkluderingscenter var i utgangspunktet et samlokaliseringssjunkt for alle tjenestene til Etat for inkludering, som leverer Bergens kommunes tjenester til innvandrere og flyktninger (Bergen kommune, 2022). Det det deretter har innebåret for samlokaliseringssjunktet å bli pilot i Building Dignity-programmet har vært at det har blitt satt et eksplisitt fokus på hvordan arkitektur kan brukes aktivt som virkemiddel for et inkluderende bysamfunn som fremmer menneskeverd, og at senteret skal utgjøre et internasjonalt forbildepjunkt på dette (Bergen kommune, 2022). I utviklingen av disse løsningene til inkluderingscenteret har Byarkitekten vært med som sentral rådgiver (Bergen kommune, 2022), og benyttet seg av og tolket rammeverket utviklet av de fire menneskerettighetsorganisasjonene (byplanlegger, Byarkitekten, intervju, 2022).

Den siste satsingen er tresatsingen, som ble startet i 2020 og som Byarkitekten leder på vegne av Bergen kommune. Denne satsingen går ut på å fremme bruk av tre som bygningsmateriale i både offentlige og private prosjekter, hovedsakelig som et ledd i klima og miljø-politikk.

Utover de tre pilotprosjektene, er det verdt å ta med at Byarkitekten har vært pådriver for i 2022 å søke til Miljødirektoratet om å etablere Futurebuilt i Bergen (etatsdirektøren, intervju, 2022).

Formidling

Utover den type formidling som skjer i forbindelse med rådgivning ovenfor utbyggere i enkeltsaker, vektlegger Byarkitekten i intervju at de bruker mye tid på formidling i andre fora. Etatsdirektøren (intervju, 2021) sa at de sa til seg selv internt, og spesielt det første året at:

«Alle arenaer er pedagogiske arenaer for å skape forståelse for arkitektur. Alle møter.» Vi sa ja til rubbel og bit. Jeg har vært på utrolig mye. All slags velforeninger, nabolag som... alt mulig. Vi bare sa ja til alt. Så snakket vi om arkitektur. (...) Så på en måte var det en type misjonsarbeid. Det å skape en annen forståelse av hva arkitektur handler om.

For det profesjonelle feltet, som er Byarkitekten sin hovedgruppe, driver Byarkitekten med formidling på frokostseminarer og konferanser. På den årlige byutviklingskonferansen i

Bergen er Byarkitekten en sentral med-arrangør, og Byarkitekten holdt sesjon på Storbykonferansen ved Oslomet i 2020 og 2021 (Byarkitekten i Bergen, 2020; Byarkitekten i Bergen, 2021). Om slike fora forteller etatsdirektøren (intervju, 2022) at: «Jeg bruker mye tid på å jobbe med hvordan jeg bruker ord, hvordan jeg finner bilder, hvordan jeg kan overbevise.»

I formidlingsarbeidet ovenfor det profesjonelle feltet, og særlig utbyggere, arbeider Byarkitekten med å digitalisere arkitekturstrategien, og supplere den med en utvidet digital eksempelsamling. Dette er sigende «veldig etterspurt» fordi «arkitekturstrategien er jo ganske overordnet» (byplanlegger Byarkitekten, intervju 2022). Den digitale eksempelsamlingen vil ikke bare ha flere bilder per prosjekt, men flere prosjekter slik at alle tiltakshavere «faktisk kan kjenne seg igjen». Den vil også ha mer detaljerte skriftlige forklaringer på hva som regnes som positivt ved prosjektet.

Ved siden av det profesjonelle feltet, er Byarkitekten også opptatt av å sette arkitektur på dagsorden i den bredere offentlighet, noe som var et ønske i etableringssaken i 2016. Den offentlige formidlingen foregår på flere måter. Byarkitekten deltar i intervjuer og skriver av og til selv i lokale og nasjonale media. Etaten jobbet også strategisk for å få etatsdirektøren med i den populære NRK-podkasten *Drivkraft*, med episode som ble sluppet i starten av 2021. Byarkitekten har de siste årene samarbeidet med Bergen internasjonale filmfestival om et eget arkitekturfilmprogram, og har siden 2019 hatt et helårlig arkitekturfilmprogram sammen med kinoen Cinemateket (Byarkitekten i Bergen 2019; 2021). Etaten har arrangert et offentlige utstillinger av bidrag til store arkitekturkonkurranser og kandidater til Arkitektur- og byformingsprisen. Fra mai 2022 til september 2022 viser Byarkitekten i samarbeid med KODE, Bergens største kunstmuseum, Nasjonalmuseet og Helen & Hard utstillingen 'NABO: HVORDAN SKAL VI BO SAMMEN?'. Fra Byarkitekten sin side er dette en del av fokuset deres på bolig og forskningsprosjektet Boligpilot. Som seniorarkitekt og kurator for Byarkitekten forklarer: «Vi vil at det skal være demokratiserende, at folk skal snakke om arkitektur. Hele den boligutstillingen handler om det; om å få folk inn i loopen og snakke om boliger, om alternative boliger, hva er boligkvalitet egentlig?» (intervju, 2022). Utstillingen lager en 'møteplass' i førsteetasje av museet og har et tydelig ønske om å være et bindeledd og å påvirke til konkrete utslag (KODE, 2022).

Oppsummering

Dette delkapittelet har gitt en oversikt over Byarkitektens strategier for å påvirke arkitektur- og byutviklingsutfall i Bergen og etatens ulike arbeidsstrømmer. Byarkitekten ønsker å ta en rolle som «byens stemme», være en tillitsvekkende kollega og sparringspartner for utviklere, men samtidig tørre å utfordre, noe som etaten mener det er fravær av i PBE. Byarkitekten består av store arkitecturentusiaster som ønsker å løfte arkitektur på dagsordenen i samfunnet. De driver mest med tidlig rådgivning i rullerende saker som behandles av Plan og bygningsetaten, deretter med rådgivning i utviklingen av kommunens egne prosjekter, og så med pilotprosjekter, formidling og strategisk arbeid. Byarkitektens proaktive rolle og ønske om å komme høyere opp i beslutningssystemer henter mot en type arkitekturpraksis som Lorne (2017) muligens ville plassert under *spatial agency*. Dette diskuteres mer senere.

4.3. Hvilke metoder er det som gir Byarkitekten innflytelse?

Hvorvidt Byarkitekten har innflytelse og hvilke arbeidsmetoder som gir Byarkitekten innflytelse er et empirisk spørsmål som denne oppgaven bare kan gi indikasjoner på grunnet spørsmålets kausale kompleksitet og denne oppgavens begrensede omfang. Det har likevel vært nyttig å stille ulike aktører spørsmål om Byarkitektens påvirkning fordi dette kan ha overføringsverdi til andre byer i Norge som vurderer å få byarkitekt. Informantene uttrykte flere ulike grunner, både implisitt og eksplisitt, til graden av innflytelse og hvilke av Byarkitektens arbeidsstrømmer som er mest innflytelsesrike. Rådgivning og offentlig formidling er det som gir mest påvirkning ifølge informantene i denne studien.

Rådgivning i PBE

Rådgivning i forbindelse med saker som går gjennom plan og bygningsetaten, som er den aktiviteten Byarkitekten bruker mest tid på, er kanskje ikke overraskende det temaet som informantene oftest tar opp i spørsmål om Byarkitektens påvirkningskraft. Med få unntak oppgav informantene som jobber i privat sektor, enten som utvikler, arkitekt eller konsulent, Byarkitektens arbeid i rådgivning i forbindelse med konkrete plan- og byggesaker som enten

den aktiviteten der de har størst påvirkning, eller en av hovedkildene til påvirkning. Det er flere momenter knyttet til denne påvirkningen. Den er forbundet med at (i) Byarkitekten bringer arkitekturfagligheten tilbake, (ii) at Byarkitekten hjelper saksbehandlere i PBE, (iii) at Byarkitekten har skapt bedre samarbeidsklime, (iv) at utviklere får raskere prosesser hvis Byarkitekten er med på laget (iv) at Byarkitekten som åpen, rådgivende fagetat er tiltalende for utviklere og (vi) at arkitekturstrategien som Byarkitekten har utformet og fremmet skaper bedre prosesser.

Tar arkitekturfagligheten tilbake

At Byarkitekten bringer det arkitekturfaglige tilbake til plan-og byggesaksbehandling er noe som selv leder for byplanavdelingen i PBE (informant 6) trakk oppmerksomhet til:

Jeg tror [Byarkitekten] kan bidra til bedre prosesser og de kan på en måte fylle ut sakene, hvis jeg kan si det på den måten, med det som er vårt rammeverk, som er litt sånn juss og matte. Og når jeg sier matte så er det fordi vi har helt eksplisitte krav til areal og hvor mange timer sol det skal være og hvor lite støy det skal være. (...) Men det er noe med at man lager ikke en god by av juss og mattestykker, og da kommer på en måte Byarkitekten inn som et veldig godt supplement.

Avdelingslederen pekte videre på at Byarkitekten kan være en «god medspiller» til å få «dialog» om «kvalitet». En saksbehandler i byggesaksavdelingen (informant 4) pekte også til Byarkitektens påvirkning i å løfte det arkitekturfaglige i saksbehandlingen. Saksbehandleren viste til at det store antallet faginstanser og stemmer som innvirker i plansaker har ført til at «før har arkitekturen druknet litt i de andre sektorinteressene». Byarkitekten, fortsatte saksbehandleren, bidrar til «å løfte blikket og ikke miste fokus på arkitektur» (intervju, 2022).

Private aktører viser også til at Byarkitekten får det arkitekturfaglige til å ta større plass i kommunal saksbehandling. En arkitekt (informant 12) uttrykte påvirkningen til Byarkitekten på en lignende måte:

Det som er annerledes er jo at før var det jo bare saksbehandler du kunne ta en prat med eller ta et møte med om diverse ting. Og de hadde jo egentlig ikke... De var veldig forsiktig med å mene noe om uttrykk og kvaliteter i det hele tatt. Deres

mandat var egentlig bare å peke på at du hadde eller ikke hadde oppnådd kravene. Men jeg opplever at forskjellen er at noen nå ser helheten og i og med at de er arkitekter de og så har vi på måte felles mål på kvalitet kanskje.

Daglig leder i et større arkitektkontor (informant 11) hadde en lignende erfaring. Lederen sa at nå «får du løftet arkitekturen opp på dagsorden» i plansaker, og at arkitekturstrategien har gitt «kvalitetsknagger å henge ting på» i diskusjoner. Poenget med at Byarkitekten gir det arkitekturfaglige større plass i saksbehandling nevner også en annen privat byplanlegger (informant 13) som mener PBE ved å «slavisk» følge regler «kan påse at ting er riktig, men ikke nødvendigvis at det riktige alltid blir bra.» Lederen av planavdelingen i et rådgivningsselskap (informant 15), som mente at Byarkitekten er «ufattelig gode» på å den vanskelige øvelsen med «å få de private vekk fra økonomitankegang og over i mer estetikk og kvalitet» Informanten forteller videre at «de [har] innflytelse mer ved at de kan sette diskusjonen, de kan sette litt dagsorden på hva som er viktig». Videre:

Samtidig løfter de også diskusjonen i møte med byggherre og med kommunen selv, plan-og bygningsetaten; tørr å løfte det hakket opp, og det kan være veldig befriende for oss som konsulenter. For vi kan ha akkurat samme tanken, men man sitter litt «stuck» med kunden sin, som kan være offentlig eller privat. Å få noen med til å pushe det i riktig retning det synes jeg er veldig kjekt.

Flere informanter, både private utbyggere, byplanleggere arkitekter og offentlig ansatte, mente at Byarkitekten har gitt arkitekter mer spillerom ved at det arkitekturfaglig har blitt gitt mer viktighet i saksbehandling. Arkitekter og plankonsulenter kan bruke Byarkitekten som brekkstang for høyere ambisjoner ved å si til utbygger at Byarkitekten vil avvise nåværende forslag som ikke godt nok (informant 12 og 15)

Det er med andre ord indikasjoner på at Byarkitekten påvirker prosjektutvikling og kommunal saksbehandling ved å dreie fokuset mer mot arkitektur kontra andre juridiske krav og sektorinteresser.

Bistår og trygger saksbehandlere

En annen viktig måte som Byarkitekten påvirker kommunal saksbehandling på er ved bistå

saksbehandlere i kommunen som ikke har god arkitekturfaglig kompetanse. En saksbehandler i byggesaksavdelingen i PBE fortalte at det i plan og bygningsetaten er mange saksbehandlere som ikke er arkitekter, men ingeniører eller geologer, og at Byarkitekten gir god støtte til disse. Informanten viste til et eksempel hvor saksbehandler får hjelp til å vurdere mulighetsrom:

Flere i Byarkitekten har lang prosjekterings erfaring. [I plan- og bygningsetaten] er det mange som ikke har det. Når utbygger sier at foreslåtte endringer blir for dyrt eller at det ikke går, så er det flere av saksbehandlerne her som ikke har den bagasjen eller tyngden. Så da å få støtte fra Byarkitekten som sier "jo det kan de klare" så hjelper det saksbehandleren.

Aktører i privat sektor gir videre belegg for denne påvirkningen Byarkitekten har på å bistå og trygge saksbehandlere i PBE og dermed få bedre prosjekter. En byplanlegger i et arkitektkontor (informant 13) fortalte:

Ofte er det veldig godt å ha... Altså hvis vi får til noe bra, og så sitter vi med en planavdeling, altså plan- og bygningsetaten, som kanskje er litt mer regelstyrt ofte (...). Så føler de litt at her strekker vi litt i et eller annet. Og hvis Byarkitekten sier at "okay, men dette er jo bra, dette går bra", så senker de skuldrene, og så kan de liksom si "okay, men Byarkitekten er jo vår fagautoritet på dette, og de sier at det går bra, så da kan vi slappe av". (...) [Byarkitekten] kan på en måte ta det kvalitative fagansvaret ovenfor de andre etatene.

Daglig leder ved et annet arkitektkontor (informant 11) gav en lignende kommentar på Byarkitektens faglige avklaringsrolle, ved at Byarkitekten hadde hjulpet med å løse vanskelig, komplisert sak opp mot PBE. «Men vi fikk *Byarkitekten med på laget og da skjønte også saksbehandler i kommunen at dette var en mye bedre løsning. (...) Så vi bruker de aktivt for å løse problemer*».

Disse sitatene gir indikasjoner på at Byarkitekten har påvirkning i å rådgi og bistå saksbehandlere i plan- og bygningsetaten med skjønnsutøvelse og forståelse for prosjektering, som etter sigende gir bedre utfall.

Byarkitektens pragmatisme ovenfor utbyggere

Dette med å spille på lag med utviklere, som seniorarkitekten forklarte med Donald Duck-historien, og å fremme en positiv samarbeidsånd i stedet for en konfliktskapende myndighetsutøvelse og 'ja-og-nei'-rolle er noe som daglig leder i et stort arkitektkontor (informant 11) også hintet til og som gjør at Byarkitekten får påvirkning:

Jeg tenker at det er en rolle mange kunne vært negative til. Byarkitekten, hun Maria Molden, har mye erfaring og en erfaring med å jobbe i det privat næringsliv. Hun har laget en del planer. Så hun har liksom vært gjennom det. Så hun vet at hvis Byarkitekten bare er brems, så blir det ikke noe bygging. Utbyggerne er jo et redskap for å få til den utviklingen Bergen vil ha. (...) Som sagt er det viktigste at etaten velger en strategi som gjør at de ikke kommer på kant med utbyggere og arkitekter. Da blir det slitsomt for alle parter. Jeg føler vel faktisk - jeg jobber jo med de fleste av de tøffeste utbyggerne i byn og det er ingen som er direkte negative til det opplegget her. De ser at det ikke er urimelige ting som kommer fra Byarkitekten, og de ser at i enkelte tilfeller får man også bedre prosjekter fordi det blir satt et riktig fokus.

Mer tillitt og bedre samarbeidsklima mellom PBE og private utbyggere

Byarkitekten sin rolle i å bistå plan- og bygningsetaten i vurdering av prosjekter ble tatt opp av representanter for to utbyggere som en bidragende årsak til større tillitt til plan- og bygningsetaten. En av dem, en prosjektleder (informant 10), viste til en nylig utført spørreundersøkelse av Bergen Næringsråd om utbyggeres oppfattelser av plan- og bygningsetaten, som vedkommende oppsummerte med at:

Det er veldig lite tillitt mellom kommunen og bransjen. Kommunen tror at vi bare er stygge kapitalister som ikke har hverken peiling, eller lyst eller vilje til å bygge en fin by, mens vi synes de bare er vanskelig og ikke ser våre behov og at vi ønsker ting bra.

Prosjektlederen fortalte at han imidlertid opplever at Byarkitekten bidrar til høyere tillitt ved

å berømme utbyggere for det de gjør bra og ved å skape positivitet:

Jeg har jo følt, i hvert fall mot oss, har de vært positive. Og vi har kanskje jobbet med ting som gjør... Jeg føler de har vært positiv inn mot.. Når vi er i møter med flere [etater] i kommunen så er Byarkitekten en positiv røst inn, med si at: "Ja, de gjør noe bra. Dette er bra. Dette er noe vi ønsker. Dette er riktig". Byarkitekten skaper positivitet i saken.

Prosjektlederen forklarte videre at han tror at Byarkitekten kanskje bidrar til høyere tillitt til PBE ved at Byarkitekten skaper likere konkurransevilkår mellom utbyggere. Han, og de to andre representantene for utbyggere jeg snakket med, hadde en oppfatning om at saksbehandling er rimelig saksbehandleravhengig. Det vil si at de opplever at saksbehandling til en viss grad er vilkårlig og avhengig av saksbehandlers faglige bakgrunn og skjønnsutøvelse. Med Byarkitektens involvering, tenkte prosjektutvikleren, «har du kanskje en stemme som er lik for alle. Så kanskje det er likere konkurransevilkår. Så kanskje det er positivt.» Lederen i et næringseiendomsselskap (informant 8) opplevde at bransjen i dag har større tillit til PBE enn før opprettelsen av Byarkitekten og antydte også en kausal forbindelse. Det er altså noe empiri for at utviklere har fått større tillitt til kompetansen og saksbehandlingen i plan- og bygningsetaten som følger av de arkitekturfaglige ressursene som Byarkitekten bistår med i saksbehandling.

Raskere prosess hvis Byarkitekten er med på laget

Flere informanter peker på at Byarkitekten har innflytelse gjennom å ha faglig autoritet og ved at de blir lyttet til av plan og bygningsetaten, og politikere. En erfaren planlegger i et arkitektkontor (informant 14) fortalte:

I forhold til de store profesjonelle utbyggerne, og oss som rådgir alle typer utbyggere, som bruker arkitekter og planleggere og arealplanleggere, så vet jo vi at hvis vi har Byarkitekten med på laget, så er det en styrke både innover i det kommunale systemet, altså plan- og bygningsetaten, og for så vidt også politikere som synes det er en viktig faktor hva Byarkitekten mener. (...) Så de som ønsker å få en god vei gjennom systemene, så har det vært klar tendens de siste årene for

at man tar en sving innom Byarkitekten for å få synspunkter og vurderinger.

En prosjektutvikler for et stort boligbyggelag (informant 9) fortalte også at «Byarkitektetaten sin uttalelse er viktig. Vi går ikke til PBE med noe som Byarkitekten ikke liker. Det er for dyrt". En prosjektutvikler i et annet stort boligutbyggingselskap (informant 10) hadde en lignende erfaring. «Jeg tror den største påvirkning de har er at utviklere vet at vi vil bli ettergått. Altså vi vet at det er et fokus på det [arkitektur].». Informanten la også til grunn den økonomiske viktigheten av rask fremdrift og at «ting kan gå raskere gjennom» hvis vi får «Byarkitekten med på laget», og da «må vi spille på lag med de målene de har satt seg».

Disse uttalelsene gir en indikasjon på at private utbyggere, arkitekter og konsulenter forholder seg til Byarkitekten som en autoritet hvis innspill i betydelig grad etterfølges.

Arkitekturstrategien

Arkitekturstrategien, som Byarkitekten bruker som utgangspunkt for formidling, rådgivning og uttalelser, ble nevnt av informanter i privat sektor og i plan- og bygningsetaten før jeg selv nevner den i intervjuer. Dette er en indikasjon på at den har innvirkning. En byplanlegger i et privat arkitektkontor mente at det aller viktigste for påvirkningen til Byarkitekten er at arkitekturstrategien som Byarkitekten forfattet er forankret i kommuneplanens arealdelsbestemmelser.

En prosjektutvikler i studien, samt en saksbehandler i byggesaksavdelingen i PBE, pekte begge på arkitekturstrategiens nytte i form av tydeliggjøring av kommunens skjønnsutøvelse. Prosjektlederen (informant 9) mente at arkitekturstrategien har gjort «god byutvikling» «rimelig konkret», noe som har skapt bedre prosesser. Saksbehandleren (informant 4) forklarte nytten av tydeliggjøringen på følgende måte:

Vurderingskriteriene er blitt tydeligere. Det er blitt lettere å sette fingeren på om noe ikke passer. Det er lettere å se "det er der det skurrer". For eksempel 'vitalt byliv på bakkeplan'. "Nei ok, prosjektet er flott nok det, men det har ikke lyktes med å behandle overgangen til gaten utenfor og relasjonen til bylivet på en god måte. Det er bolig i førsteetasje midt i den urbane bykjernen og konflikten og sjenerende innsyn og sånn er åpenbar." Da kan man liksom si: "den der har dere ikke truffet".

En indikasjon på arkitekturstrategiens innflytelse er at den daglige lederen for et større arkitektkontor (informant 11) tidlig besluttet å rette hele kontorets praksis etter strategien:

Da arkitekturstrategien ble lansert bestemte jeg meg for at vi på kontoret skulle være en av de beste i klassen på å bruke den aktivt så vi utreder alle byggesak og plansakene våre etter de punktene som er i den. Vi ser jo at vi får et veldig greit felles diskusjonsgrunnlag; en plattform for å diskutere prosjektene våre ut fra her på kontoret. Det har gjort at vi kanskje har fått litt likere fokus. Her kan jo egentlig alle velge selv hvordan de tegner husene, og det kan de jo fortsatt, men nå er i hvert fall folk nødt til å forholde seg til disse kvalitetskravene, og det tenker jeg er veldig bra.

Lederen fortalte at strategien ikke bare er nyttig å følge for gode prosesser med plan- og bygningsetaten, men at den har vært nyttig som et tydeliggjørende verktøy også innad på arkitektkontoret på hva de ønsker å oppnå med prosjektene sine.

Formidling

Etter rådgivning er det flere informanter som mener at Byarkitektens største kilde til påvirkning er formidling. Dette ble påpekt i intervju av en arkitekturkritiker og to representanter fra privat sektor, mens andre igjen trakk formidling frem som en av de mest sentrale påvirkningskanalene. Lederen for næringsseiendomsselskapet sa: «byarkitekten har vært flink til å være synlig, og snakket på frokostmøter, seminarer; vært på scenene. Dette er viktig». Lederen for planavdelingen i et rådgivningsselskap sa: «byarkitekten har tatt et veldig sånt klart grep i byen og mener høylytt masse. Altså er på konferanser, seminarer, blander seg inn i veldig mye, for det er positivt, for da blir de synlige.» Lederen for næringsseiendomsselskapet og seksjonslederen i byggesaksavdelingen i PBE gav uttrykk for at Byarkitekten fylte et tomrom i den offentlige debatten ved å spørre retorisk, omtrent ordlikt: «hvem ellers skulle talt arkitekturens sak?». Dette vitner muligens om et debattklima der hverken politikere, media eller den lokale arkitektstand, heller ikke ved Bergen Arkitektforening, tar en tilstrekkelig formidlingsrolle på vegne av arkitektur og byutvikling.

En prosjektleder ved etat for utbygging, som jobbet med boliger for personer med utviklingshemninger, viste til hvordan han selv har blitt inspirert og påvirket av Byarkitektens

formidlingsarbeid. Vedkommende hadde blitt invitert til et seminar i Byarkitektens lokaler med den anerkjente britiske arkitekten Peter Barber som står bak prisvinnende sosialboliger i Storbritannia. Han sa: «Det synes jeg var veldig bra. Jeg ble veldig inspirert av det til å bruke det i disse prosjektene våre». Han fortsatte ved å si at har sans for Byarkitektens arbeid med «erfaringsoverføring»; at «det er lærerikt». Informanten fra rådgivningsfirmaet bemerket effektiviteten til modellen av Mindemyren som Byarkitekten hadde laget i å formidle til utbyggere hvordan deres prosjekter står i sammenheng med hverandre og hvordan de sammen bygger en bydel:

Akkurat den Mindemyren-modellen er veldig interessant, for der kommer de inn og fyller inn både digitalt og fysisk, og utviklerne må stå til rette for hverandre nesten. Det er ufattelig effektivt. Fordi de konkurrerer jo om å få inn de samme aktørene, de samme boligkjøperne, de samme næringsdrivende. Og når de må se hverandre rett ved siden av hverandre har det vært veldig, veldig nyttig.

Informanten beskrev videre hvordan et utviklingselskap konkret forbedret planene sine ved å se på de andre sine prosjekter og tilpasse sitt eget.

Disse eksemplene kan tyde på at Byarkitekten oppnår innflytelse gjennom, slik det var ønsket ved etableringen av etaten, å være en profilert aktør som driver formidling og debatt med en klar stemme (Bergen kommune, 2016: 3).

5. Byarkitektens forståelse av rollen til arkitekter og arkitektur i byutvikling

Hvordan forstår Byarkitekten i Bergen arkitekter og arkitekturs rolle i byutvikling?

Hva kjennetegner Byarkitektens faktiske mål for arkitektur, byforming og byutvikling? Nå som jeg har redegjort for begrunnelsen for opprettelsen av etaten, Byarkitektens arbeidsmetoder og arbeidsmetodenes grad av påvirkning, vil oppgaven dykke ned i hvilken forståelse Byarkitekten har for arkitektur i byutviklingssammenheng. Først presenteres kortfattet innholdet i arkitekturstrategien før jeg fremlegger tre hovedfunn. Det første er at

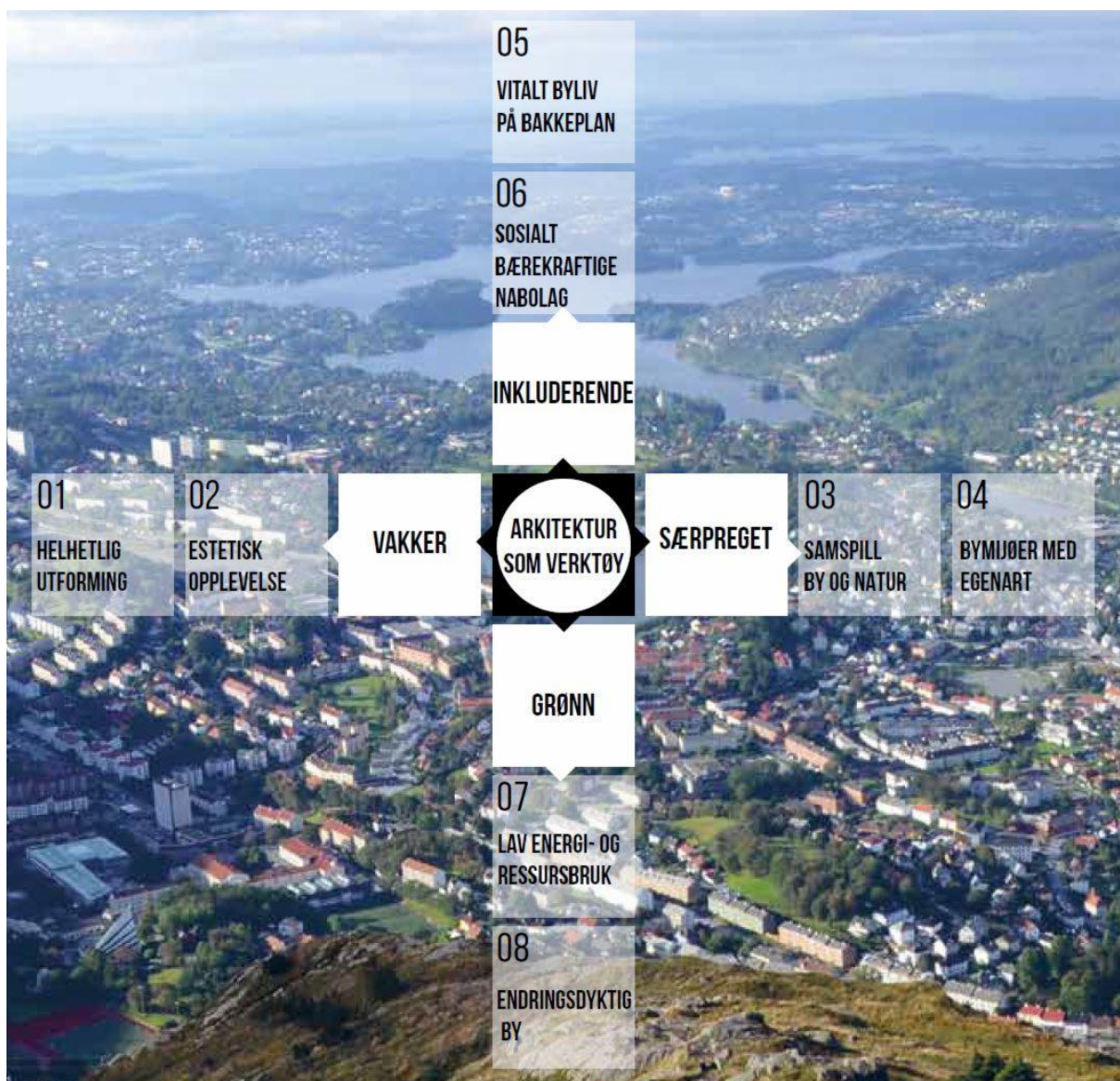
Byarkitekten i stor grad forstår arkitektur som et *verktøy* for å løse samfunnsutfordringer, noe som diskuteres som en slags gjenopptaking av den modernistiske arkitektrollen. Det andre er at informantene i oppgaven uttrykker at delmålene ‘vitalt byliv på bakkeplan’ og ‘særegne byområder’ fra arkitekturstrategien vektlegges mer enn de andre delmålene, med sistnevnte som et uttrykk ikke så mye for et engasjement for samfunnsutfordringer, men en videreføring av en før-modernistisk og postmodernistisk arkitektonisk tilnærming til byen som fokuserer på det rent formmessige. Til sist veier jeg de to hovedargumentene opp mot hverandre og argumenterer at Byarkitekten, på tross av delvis videreføring av en formfokustert arkitekturpraksis, representerer et steg på veien mot en mer sosialt engasjert arkitektrolle, sett i lys av postmodernistisk apolitiskhet og estetisering, hvor arkitektur er et verk mens mennesker og samfunn ikke er så interessant.

5.1. Arkitektur- og byformingsstrategien

I intervjuer med byarkitekten og andre representanter ved byarkitektetaten bekreftes det at arkitekturstrategien er representativ for Byarkitektens mål for byutvikling. Videre oppgir representanter for både plan- og bygningsetaten og private aktører at Byarkitekten er konsistent i sin formidling av god arkitektur og formidling i henhold til arkitekturstrategien. Strategien formulerer fire mål og åtte delmål for hva arkitektur skal bidra til. Disse kan ses i figur 4. I strategien gis hvert delmål en dobbeltside (se eksempel vedlegg D) hvor det konkretiseres, dog på et ganske generelt nivå, hvordan man operasjonaliserer delmålene i enkeltprosjekter. Fire fotografier av realiserte prosjekter i innland og utland er inkludert som eksempler og det forklares hvordan disse svarer på delmålene.

De åtte delmålene, som også beskrives som ‘prinsipper’, kategoriseres parvis under fire overordnede mål om hva arkitektur skal bidra til, nemlig en by som er ‘vakker’, ‘særpreget’, ‘inkluderende’ og ‘grønn’. Delmål én ‘Helhetlig utforming og to ‘estetisk opplevelse’ tillegges ‘vakker’; delmål tre ‘samspill mellom by og natur’ og delmål fire ‘bymiljøer med egenart’ avstedkommer etter sigende en ‘særpreget’ by; delmål fem ‘vitalt liv på bakkeplan’ og seks ‘sosialt bærekraftige nabolag’ bidrar til en ‘inkluderende’ by; og delmål 7 ‘lav energi- og ressursbruk’ og åtte ‘endringsdyktig by’ skal skape en ‘grønn’ by.

Den opprinnelige hensikten, formulert av tidligere byråd Tryti, med at arkitektur skal bidra til nasjonal og internasjonal markedsføring er videreført av Moldens utforming av fagetat. Den én-setnings lange ingressen til *Arkitektur+* fremholder at «Forbilledlige og nyskapende arkitektur skal styrke Bergens egenart og attraktivitet både lokalt og internasjonalt (...)» (Bergen kommune, 2019a: 16). Fortsettelsen på denne ingressen er «(...) ved at hvert bygg og byrom bidrag til:» etterfulgt av et skjema med to hovedmålsetninger som er «en vakker og særpreget by som gir stolthet og tilhørighet» og «en inkluderende og grønn by som gir livskvalitet og bærekraft».

Figur 4: De åtte delmålene arkitektur skal bidra til. Utklipp fra arkitekturstrategien (Bergen kommune, 2019a: 9)

5.2. Arkitekter og arkitektur for å løse samfunnsutfordringer

Hovedfunnene som presenteres i dette delkapittelet er at Byarkitekten har en forståelse for arkitekter og arkitekturs rolle som i stor grad divergerer fra observasjonen om estetisering av arkitektur og arkitekters legitimering gjennom estetikk (jf. Skogheim, 2008; Jones, 2011; Lorne, 2017) og den postmodernistiske vendingen bort fra et sosialt engasjement (jf. Ellin, 1999; Dutton og Mann, 1996). I stedet er et av de fremtredende målene som Byarkitekten har for arkitektur og byforming at det skal bidra til å løse kollektive samfunnsproblemer, noe som minner om modernistisk arkitekturpraksis. Byarkitekten kobler seg på kommunens samfunns mål og ønsker både å styrke byens økonomi gjennom å bruke arkitektur til å redusere trykket på kommunale tjenester, og å tiltrekke byen kapital gjennom typisk «entreprenørpolitikk» (jf. Harvey, 1989; Jones, 2009). Jeg argumenterer også for at det er belegg for at noen deler av det såkalte ‘udisiplinerte urbane begjæret’ (jf. Cuff, 2014) gjelder for Byarkitekten, og jeg argumenterer for at Byarkitekten sitt publikum først og fremst er middelklassen, noe som kommer til uttrykk i etatens eksempelbruk og kommunikasjonsformer. Byarkitekten forstår arkitektur som et fagfelt som har kapasitet til å finne helhetlig løsninger på alle de andre faglige hensynene som inngår i byplanlegging. Byarkitekten har dermed en sterk oppfatning om og faglig selvtillit på arkitektur og arkitekters rolle i byplanlegging, noe som anses som viktigere enn isolert tegning av enkeltbygg. Med andre ord representerer Byarkitekten en forståelse for rollen til arkitekter og arkitektur som går mot den rådende oppfattelsen blant arkitekter og offentligheten, som er at arkitekter først og fremst er opptatt av enkeltbygg i seg selv.

Arkitektur som estetikk og som markedsføring av byen

Det finnes litt, men relativt sett ikke mye data som tilsier at estetikk er sentralt for Byarkitektens forståelse av hva arkitektur kan bidra med i byutvikling. Hvis man ser på *Arkitektur+* alene kan det fremstå som om estetikk er et av hovedmålene siden én av de fire målene som ny arkitektur skal bidra med er å skape en ‘vakker’ by. ‘Vakker’ har to prinsipper som er ‘helhetlig utforming’ og ‘estetisk opplevelse’. ‘Estetisk opplevelse’ har fire hovedgrep som er å «skape gode romlige sammenhenger», ‘skape rom som inspirerer’, ‘stimulere alle sanser’ og ‘berike opplevelsen gjennom kunst, farge og detaljer’ (Bergen

kommune, 2019a: 20). ‘Helhetlig utforming’ handler på papiret tilsynelatende mer om å «løse flere oppgaver samtidig og skape merverdi» enn å skape skjønnhet (Bergen kommune, 2019a: 18).

Samtidig tyder kanskje de fire eksemplene som vises til under prinsippet ‘helhetlig opplevelse’ på at en del av Byarkitektens forståelse for arkitektur er at det handler om estetikk. Eksemplene er nybygget til Haukeland sykehus, Høyskolen på Vestlandet Kronstad, Universitetsaulaen og et boligområde i Malmø. De tre første eksemplene, og i hvert fall sykehus-nybygget, kan trolig sies å skille seg fra andre potensielle eksempler på nyere bergensk arkitektur ved at de har en viss grad av «iconicity» (Jones, 2009; Sklair, 2017). Universitetsaulaen er kanskje også et spesielt eksempel å bruke ettersom det er et påkostet representasjonsrom som er åsted for noen av byens mest fornemme begivenheter. En slik tolkning støtter et argument om at Byarkitekten har en postmodernistisk forståelse av arkitektur som estetikk og kunst (jf. Ellin, 1999; Lorne, 2017). Samtidig er det både i prinsippforklaringer og eksempelforklaringer betydelig vektlegging av de to formålsbyggenes hverdagslige verdi for vanlige folk som bruker dem.

Et par informanter i privat sektor nevnte også ‘estetikk’ og ‘fin’ by som mål de opplevde at Byarkitekten har og som er tema i rådgivning og formidling. To representanter for Byarkitekten fulgte opp i intervjuer med å uttrykke at estetikk er en viktig komponent. Den ene, seniorarkitekten (intervju, 2022), understrekte imidlertid at byggets bruksverdi er viktigere. Etatsdirektøren (intervju, 2022) koblet estetikk til ‘inspirasjon’, tilsynelatende både i hverdagen for folk flest, men også for å tiltrekke seg bedrifter:

Så hele kraften i arkitektur som attraktivitet og inspirasjon: "her har jeg lyst til å være", "her har jeg lyst til å etablere meg", "her har jeg lyst til å komme og drive min bedrift, her virket det dynamisk". For hvis du tar grunnstoffet i arkitektur så er jo urstoffet beskyttelse, sant. Rammer rundt livet. Men like mye inspirasjon i forhold til å bli løftet opp. Hvordan arkitektur preger oss; vi reiser til flotte steder, ser nydelige kirker. Den evnen til å gi inspirasjon og "her skjer det spennende ting", "det var kult", "det var flott", sant, det brukte København. De gjorde det. (etatsdirektør, intervju, 2022).

I dette utsagnet hintes det om at Byarkitekten ser en rolle for arkitektur for byens makroøkonomi, altså at arkitektur blir «entreprenørpolitikk» (Harvey, 1989; Jones, 2009; Kaika, 2010). Dette står svart på hvitt i arkitektstrategien: «Arkitektur av høy kvalitet og

vakre byomgivelser bidrar til å posisjonere Bergen som et attraktivt sted å bo og arbeide, noe som styrker byen i konkurranse med andre byer når det gjelder tilflytting både av nye beboere og forsknings- og næringsaktører» (Bergen kommune, 2019a:11) Byarkitekten følger opp i intervju med å bifalle Københavns strategi by feltet:

København ble ikke en av verdens mest attraktive byer, for bærekraftig byliv og attraktivitet og næringsutvikling og turisme, til de grader, fordi at det satset på eldreomsorg. Det var ikke derfor. De ble attraktive fordi at de satset veldig på kvalitet i byutviklingen. Og så kom unge arbeidstakere som hadde lyst til å være en del av dette. Det skapte en attraktivitet til byen generelt som igjen skaffet penger til kommunekassen, som førte til de nødvendige utgiftene man har på eldreomsorg og skole og helse og sånn. Så hele kraften i arkitektur som attraktivitet og inspirasjon - "her har jeg lyst til å være", "her har jeg lyst til å etablere meg", "her har jeg lyst til å komme og drive min bedrift, her virker det dynamisk". (etatsdirektør, intervju, 2022).

Oppsummert kan det derfor påstås at det er noe empiri som tilsier at estetikk er sentralt for Byarkitektens forståelse av hva arkitektur kan bidra med i byutvikling. Estetisk arkitektur og by er tiltenkt både en hverdagslig, folkelig bruk av byens eksisterende befolkning, men er også tiltenkt å tiltrekke et nasjonalt og internasjonalt publikum. Sistnevnte støtter opp om poenget om at Byarkitekten også forstår rollen til arkitektur på en makroøkonomisk måte i lys av interurban konkurranse om kapital.

Arkitektur som verktøy for å løse samfunnsproblemer – modernistiske tendenser

På tross av at estetikk og en vakker by er et hensyn Byarkitekten har, er det overveiende belegg i denne studien, både fra etaten selv og eksterne informanter, om at Byarkitekten anser arkitekturs bidrag til å løse samfunnsproblemer som betydelig viktigere. At noen informanter fra privat sektor oppgir at (kun) estetikk vektlegges av Byarkitekten forstår byarkitekten (intervju 2021) som misforståelser av hva etaten kommuniserer og hva arkitektur handler om:

Arkitekturfaget har en stor oppgave i å fortelle hva man egentlig jobber med. Det er mange som er interessert i arkitektur fordi det er kult og stilig og signalbygg og alt sånn. Men arkitekturfaget er forbundet med fordyrende, luksus, fasade,

estetikk og noe «sånn utenpå». (...) Jeg har hatt stilhistorie [i arkitektutdanningen] og den har på en måte ødelagt litt for synet på arkitektur. Vi sier «vi er opptatt av arkitektur som verktøy, ikke som verk». Det [altså verk] kan mange være opptatt av, men nå fokuserer vi der [altså verktøy]. Ikke det at vi er imot det, men det er en annen diskusjon, og den har vært litt for mye til stede rundt arkitektur og gjort arkitektur uaktuell for samfunnet.

Byarkitektens forståelse av arkitektur som verktøy, ikke verk, betyr at arkitektur anses å ha en instrumentell funksjon, altså at den er et middel til å nå andre mål. Om arkitekturstrategien skrives det at «Den er overordnet og konkret, og knytter seg opp til aktuelle problemstillinger i Bergen. Strategien viser hvordan arkitektur kan være et verktøy for å nå Bergen kommunes samfunns mål» (Bergen kommune, 2019a: 8). Representanter for etaten bruker ord som «samfunnsoppgavene», «samfunnsoppdrag», «samfunnsfokuset» og «samfunnsrollen» når de forteller om hva de holder på med. Ordene brukes for eksempel i å formuleringer som «forstå det å koble arkitektur så til de grader til de store samfunnsoppgavene» (etatsdirektør, 2022) og «at [arkitektur] også kan løse andre samfunnsoppdrag; folkehelse, for eksempel. Alle disse tingene; samfunnsfokuset.» Utover folkehelse, snakker etaten i intervjuer om hvordan arkitektur kan bidra til «eldreomsorg», «klima», «mindre ensomhet», «trygghet» og «kriminalitetsforebygging» og «inkluderende samfunn». De tre pilotprosjektene Bopilot, Building Dignity og Tresatsingen, er også uttalte forsøk på å bruke arkitektur til å bidra til å adressere sentrale samfunnsutfordringer, nemlig boligforsyning, ensomhet, inkludering, menneskerettigheter og klima- og naturkrisen. At Byarkitektens har et fokus på samfunnsutfordringer støttes og løftes opp som tema av flere informanter. En prosjektutvikler for et boligbyggelag mente at etaten ivaretar «en samfunnsinteresse» og er opptatt av «samfunnsutvikling». Daglig leder i et arkitektkontor pekte til samfunnsfokuset:

Jeg synes jo at det er veldig bra med arkitekturstrategien at den har holdt seg unna det å bli et estetikkpoliti - på hva som er pent og hva som er stygt. Den går mye mer på: hva gjør arkitektur med byen, hva gjør arkitekturen med omgivelsene? Og hvordan kan vi komme nærmere det samfunnet vi vil ha ved å bruke arkitektur på en riktig måte?

En annen prosjektleder for en stor utbygger av boligkomplekser (informant 10) erfarte følgende:

Jeg føler jo det at - altså det med Arkitektur+ – altså de overordnede målene

deres er veldig knyttet til den store helhetlige samfunnsdelen, den politiske delen. For å bruke bygninger og arkitektur for å få en finere by, men og støtte opp under disse sosiale utfordringene vi har. Jeg tror de lykkes med det og.

På bakgrunn av disse funnene vil jeg for det første argumentere for at det er tydelig at Byarkitekten prøver å legitimere arkitekturfaget ved å hevde at faget kan løse samfunnsutfordringer og samfunnsproblemer. Dette snakker fint til litteraturen på hvordan arkitekter som felt prøver å legitimere seg, med Jones (2011) og Lorne (2017) som har argumentert for at det gjøres gjennom estetikk, mens Grubbauer og Steets (2014) har ment at det gjøres gjennom å påstå at arkitektur løser sosiale problemer. Det er utvilsomt altså sistnevntes legitimeringsstrategi som tas av Byarkitekten, samtidig som Byarkitekten i stor grad diskursivt prøver å koble arkitektur fra den nåværende sterke assosiasjonen med estetikk og «stil», jamfør dagens utbredte oppfatning i Vesten om at arkitektur er en kunstform (Macarthur og Stead, 2019).

Byarkitekten virker å ha rimelig lik forståelse som Skogheim (2008) på hvorfor arkitektur og arkitekter de siste tiårene har blitt ansett som mindre samfunnsmessig viktig, nemlig vektleggingen av form og stil og fraværet av den sosiale relevansen. Skogheim har foreslått at «Kanskje oppfattes arkitekturens oppgaver også som mindre samfunnsmessig viktig enn oppgavene til typiske menneskebehandlende og omsorgspregete profesjoner, der noe av forklaringen kan knyttes til hvordan profesjonen og dens sentrale utøvere presenterer og vinkler arkitektur og arkitekter i offentligheten, som primært form og design og der sosiale aspekter ved arkitektrollen har liten plass» (Skogheim, 2008: 234). Det er nettopp dette Byarkitekten ser ut til å befatte seg med i sin tilnærming til arkitektur når etatsdirektøren sier at vektlegging av de estetiske sidene ved arkitektur har «gjort arkitektur uaktuell for samfunnet», mens hun repeterer arkitekturens rolle i å løse sosiale problemer, for eksempel ved å bedre arbeidshverdagen for lærere og helsearbeidere.

På tross av forskjeller mellom fortidens modernistiske arkitekters og Byarkitektens forståelse for rollen til arkitekter og arkitektur, som diskuteres mer senere, er det en grunnleggende likhet når det gjelder sosiale problemer. I en modernistisk forståelse av arkitektrollen er oppgaven til arkitekten å løse kollektive problemer (Ellin, 1999). Dette er i motsetning til postmodernistisk apolitiskhet som ikke innebærer noen interesse av å delta i samfunnsutfordringer (Ellin, 1999). På dette spekteret, er det tydelig at Byarkitekten prøver å

gjeninnsette den modernistiske ånden ved å sette kollektive problemer i kjernen av arkitekturfeltet. Byarkitekten ønsker å bidra til en annen sosial fremtid og et annet samfunn, ikke status quo (jf. Dutton og Mann, 1996). Byarkitekten sin tilnærming til arkitektur svarer godt med hovedkurator Alejandro Aravena sin appell på Venezia-biennalen i 2016 om å utvide samfunnsområdene som arkitekter forventes å respondere på til også å omfatte sosiale, politiske, økonomiske og miljømessige problemer (Eikseth, 2017).

Arkitekturdeterministisk endring av mennesker, og samfunnsøkonomi

Det finnes noen tegn på at Byarkitekten har en modernistisk tro på å skulle endre menneskers livsførsel gjennom arkitektur. På tross av at modernistiske arkitekter hadde en sosioøkonomisk egalitær visjon for samfunnet, var mange hovmodige og av og til «demiurgiske» (Johnson, 1994: 150). Dette var de i den forstand at de forsto praksisen sin delvis som «social engineering» som innebar å bruke arkitektur intervensjonistisk til å på en arkitekturdeterministisk måte endre, modernisere, rasjonalisere og oppgradere mennesker til å ha bedre livsførsel og bli bedre borgere (Ellin, 1999). I Byarkitektens virke er det gjerne spor av en slik tankegang i etatsdirektørens utlegningen om å bruke arkitektur for å forbedre lærere eller holde helsearbeidere friske. I opposisjon til næringslivets diskursive forsøk på å dreie byutviklingsdebatten ensidig til saksbehandlingstid, mente byarkitekten (intervju, 2022) at det alt for lite fokus på:

(...) resultatet som skal stå i 50 til 100 år og virke på den læreren hver eneste dag i en læringsarena for å gjøre jobben sin. Eller den sykehjemsjobbereren som ikke skal bli sykemeldt, som skal trives og gi til de folkene, de siste dagene i deres liv. Det er kjempealvorlig. Jeg skjønner ikke at ikke det er mer fokus på det. Det er byarkitekter nå som løfter dette. (...) Jeg tok den samfunnsrollen.

Der biopolitikk brukes om politikk som intervensjoner og blander seg inn i befolkningers fysiologiske kropp - og deres beslutninger om og regulering av sine egne kropp og helse - for å tjene statens økonomiske behov og ideologi (Foucault, 1978), kan man med forsiktighet spekulere i om Byarkitekten har til hensikt å forme mennesker og deres adferd gjennom arkitektur. Med en litt liberal tolkning av byarkitektens utsagn handler dette om å få bedre, mer motiverte lærere, mens det for helsearbeidere handler om å holde dem friskmeldte og i

tjeneste. At disse tingene ønskes av en statlig samfunnsøkonomisk begrunnelse, som tilfellet ofte er med biopolitikk, støttes av øvrige fremlegg av Byarkitekten om at arkitektur spiller en viktig samfunnsøkonomisk rolle. Etatsdirektøren mente at:

(...) det ganske lav forståelse for hvordan [arkitektur/bygde omgivelser] kan lette trykket i kommunen sant. For eksempel gi bedre eldreomsorg altså gjennom bolig og hvordan vi utformer boligområder, de får bo lenger hjemme, de hører til, alle de tingene; eller i forhold til at vi skaper attraktive byrom som gir trygghet, det er kanskje kriminalitetsforebyggende, eller det gir folkehelse fordi at folk har lyst til å gå fordi det er fint og trygt og lett og tilrettelagt.

Dette samfunnsøkonomiske legitimeringen av arkitektur fremmer Byarkitekten videre med referanse til København og byens tverrpolitiske mål om å få befolkningen til å oppholde seg mer ute i byen på grunn av de samfunnsøkonomiske gevinstene (se Københavns kommune, 2009; WHO, 2017). «Det er beinhard samfunnsøkonomi», sier Byarkitekten om Købehavns strategi (intervju, 2022; Bergen Næringsråd 2022). I forbindelse med Københavns strategi fremholdt etatsdirektøren (intervju, 2022) at:

Til syvende og sist handler det om å få folk til å blomstre, bli det beste av seg selv. Bruke omgivelsene til å skape den inspirasjonen, bruke omgivelsene til å bli aktive deltakere i samfunnet, som vi sier.

Dette er utvilsomt uttrykk for en meget sterk tro på arkitekturens rolle i å skape et velfungerende samfunn. I en kynisk lesing kan Byarkitektens forståelse av arkitektur minne om nyliberal tilbaketrekning av stat og offentlige tjenestetilbud med påskuddet om lokalsamfunnets naturlige sosiale kapital og organiske og frivillige omsorgsproduksjon, som for eksempel ved daværende britiske statsminister David Camerons 'big society'-ideologi fra 2010 (Kisby, 2010).

Det er imidlertid urimelig å påstå at Byarkitekten, som forhenværende modernistiske arkitekter, har en arrogant, ovenfra-og-ned forståelse av at mennesker må endres; at store deler av befolkningen ikke vet hva de har behov for og at de burde tilpasse seg nye, mer fremtidsrettede og helsefremmende boformer og livsførsel (Ellin, 1999; Skogheim, 2008). Ikke desto mindre har Byarkitekten utvilsomt stor selvillit på arkitekter og arkitektfagets

vegne.

Hvor sosial er Byarkitekten?

Modernistiske arkitekter, i første halvdel av 1900-tallet, kunne bli ansett som ikke bare arkitekter, men også sosialpolitiske forkjempere («social advocates») (Dutton og Mann, 1996). Deres sosiale, politiske og moralske prosjekt var å bruke arkitektur til å løfte massenes velferd, takle sosiale onder, og i ytterste konsekvens bidra til menneskelig frigjøring (Dutton og Mann, 1996). Byarkitekten kan nok ikke sies å ha det samme nivået av forpliktelse til et egalitært samfunn, ved å løfte de svakeste opp til et middelklassenivå, som modernistiske arkitekter. Likevel er det ganske klare likhetstrekk i det å plassere sosiale problemer i kjernen av arkitekturpraksisen, selv om det for Byarkitekten er snakk om mindre redistribusjon og heller kanskje litt mer «nedstrøms» sosiale onder. Det vil si problemer som kan oppstå som symptomer på manglende redistribusjon i økonomi og livsmuligheter, som ensomhet, utrygghet og inaktivitet.

Det kan sås mer tvil om i hvilken grad Byarkitekten forsvarer egalitære idealer og sosioøkonomisk marginaliserte grupper gjennom å se på hvilke eksempler Byarkitekten bruker i arkitekturstrategien, hvordan de jobber med formidling gjennom museum, deres geografisk prioriteringer og vektlegging av byens nasjonale og internasjonale attraksjonsverdi. Studiens informanter kan ved første øyekast gi inntrykk av at Byarkitekten forsvarer interessene til svakere grupper. For eksempel var informantene mer eller mindre unisone i sitt svar på spørsmålet om hvem sine interesser Byarkitekten ivaretar, som var «innbyggernes». På dette spørsmålet la lederen for næringsbyggselskapet til at «Byarkitekten er en stemme for alle som blir påvirket av arkitektur, men som ikke har kunnskap og en stemme til å bli hørt.» Videre hevdet en seniorarkitekt hos Byarkitekten (intervju, 2022) at utover arbeidet med bolig mangfold og målet 'sosial bærekraft', har alle målene og delmålene i arkitekturstrategien en sosial profil:

Alle disse tingene kan du argumentere for har en sosial side, fordi det er en demokratisering eller noe man tilbyr alle: det med å lage gode byrom der alle kan være, det med å tenke helhetlig utforming, da trekker du alle grupper inn, også de som kanskje ikke har et hjem eller tilbringer mye tid ute fordi de ikke

trives hjemme. Kvaliteter på uteområder og lekeplasser og sånn gagnar dem med lavest inntekt mest fordi de ikke har en egen hage eller de er ofte prisgitt kvalitetene på de rommene mellom husene. Jeg tenker at det å jobbe for kvalitet og gode byrom og nabolag, det vil alltid ha et sosialt aspekt ved seg.

Selv om denne påstanden, og spesielt kommentaren til lederen for næringsbyggsselskapet om at Byarkitekten tar kampen for dem som ikke har kunnskap eller en stemme til å bli hørt, kanskje kan minne om såkalt *advocacy planning*, vil en slik sammenligning være misvisende. *Advocacy planning*, slik det er konseptualisert av Davidoff (1965) og Mazziotti (1982) og forstått av Lane (2005), fordrer en mer resolutt fronting av svakerestiltes interesser i byutvikling. Det handler om å ta de svarestiltes side opp mot interessene til næringslivet, andre sterke samfunnsgrupper og ofte også myndighetene, som kan være ufølsomme ovenfor ignorerte økonomiske, kulturelle og etniske minoritetsgrupper (Lane, 2005). I motsetning til et slikt forkjemper-for-de-svake-fokus virker det heller som at Byarkitekten implisitt har et middelklassefokus. Eksempelet på bolig fra delmål to 'estetisk opplevelse' er en unik arkitekttegnet enebolig, mens eksempelet på bolig fra 'bymiljøer med egenart' også er en unik og sentralt plassert arkitekttegnet enebolig (se Bergen kommune, 2019a, henholdsvis s. 21 og 25). Eksempel på boligfelleskap ved Vindmøllebakken i Stavanger (s. 29) og råhuskonseptet Tila Boliger fra Helsinki (s. 33) fremstår også som alternativer for tilhørere av den kulturelle og økonomiske middelklassen, selv om dette kan skyldes at konseptene er nokså nye og utprøvende i Norge, mens de etter hvert kan virke aktuelle for flere samfunnsgrupper. Videre er KODE-utstillingen om alternative boformer, på tross av hensikten om å gjøre arkitektur og bolig noe som er på «folkemunne» (intervju, seniorarkitekt, 2022) implisitt forbeholdt et visst segment av befolkningen, nemlig den mer ressurssterke som i det hele tatt kan tenke seg å sette føttene innenfor dørene til et museum.

Man kan også kritisere Byarkitekten for å fokusere på de mest sentrale byggesonene ettersom det innebærer at etaten legger inn innsatsen sin i bolig- og arbeidsområder forbeholdt dem med en relativt god økonomi. Riktignok følger Byarkitektens geografiske fokusområder kommunens prioriterte arbeid med fortetting i tråd med statlige retningslinjer om knutepunktutvikling (Sandkjær Hansen, Hofstad og Saglie, 2015). Byarkitekten rettfærdiggjør prioriteringen av sentrale områder i intervju ved at «det er her det er størst transformasjon» (etatsdirektør, intervju, 2022). Likevel ser Byarkitekten i liten grad ut til å diskutere arkitekturens rolle i forhold til økte boligpriser og geografisk ulikhet. Boligene som bygges

langs bybanen, Bergens kollektivsatsning, og i andre fortettingssoner er ofte dyre slik at innbyggere med svakere økonomi gjerne drives lenger ut av byen, og selvsagt også til omkringliggende kommuner, for å kunne kjøpe bolig. Disse er utenfor Byarkitektens aktivitetssfare, slik at ressursen som Byarkitekten er og som skattebetalerne betaler for derfor ikke brukes like mye på boligene og bomiljøene til flere av de mest ressursvake.

Videre fremstår arkitekturstrategiens uttalte mål, og Byarkitektens sine utspill i offentligheten og i intervju, om å bruke arkitektur i en konkurransesituasjon med andre byer i innland og utland for å tiltrekke seg investeringer, arbeidstakere og turister, heller ikke sosialt progressivt, på tross av Byarkitektens logikk om at dette kan finansiere kommunale tjenester, inkludert dem som svakerestilte er avhengig av. Standpunktet vitner om et mål om å sikre byens makroøkonomi og vekst snarere enn å ivareta byens sosioøkonomisk mindre ressurssterke innbyggere. På denne måten reflekterer Byarkitektens strategi utadvendt «entreprenørpolitikk» som lokker kapital inn, snarere enn tradisjonell innadvendt politikk som befatter seg med omfordeling og tjenesteyting (Harvey, 1989), noe som kjennetegnet de modernistiske arkitektene. En *entrepreneurial* strategi, som også er betegnende for Københavns strategi og som Byarkitekten er en stor tilhenger av, har blitt kritisert for å fortrenge sosioøkonomiske marginaliserte grupper ut av byen eller i hvert fall til mindre fordelaktige områder av byen (Lund Hansen mfl., 2010). På denne måten kan strategien til Byarkitekten være usosial.

For sitt middelklassefokus kan Byarkitekten kritiseres med den samme kritikken som Richter mfl. (2017) retter mot 'sosial arkitektur', nemlig at den ikke diskuterer klasse, ulikhet og urettferdighet, som fremgår av den politisk-økonomiske forståelsen av ordet 'sosial'. Man kan også si at Byarkitekten i dette henseende, liksom postmodernistiske arkitekter, plasserer ikke-egalitære klasserelasjoner utenfor arkitekters ansvarsfelt (Ellin, 1999) og bidrar, som arkitekter tradisjonelt gjorde før modernismen, til å opprettholde *status quo* (Dutton og Mann, 1996).

Byarkitektens minner om modernistiske arkitekter i sin tekning rundt universelle løsninger som kunne appliseres til store deler av byen og befolkningen, uavhengig av personers sosioøkonomiske, kulturelle, mentale og fysiske heterogenitet. Byarkitekten kan derfor sies å stå for en type «flat», udifferensiert tjeneste. Dette gjelder tanker om skole som hjertet i lokalsamfunnet, vitalt liv på bakkeplan, og sambruk og inkluderende nabolag som fører til mindre ensomhet og inaktivitet. Dette skiller seg fra «sosial arkitektur» sitt fokus på

enkeltprosjekter og enkeltintervensjoner som i stor grad skal utvikles idiosynkratisk og særegent med stor grad av medvirkning fra de lokale beboerne, og som gjerne utgjør en løsning som kun er aktuell for et begrenset sted og dens spesifikke kontekst (jf. Richter mfl., 2017). Byarkitektens mål og prinsipper tar mer form som universelle goder som burde tilbys alle, både ressurssterke og ressursvake. Mens Byarkitekten ikke opererer med en politisk-økonomisk forståelse av 'sosial', opererer etaten heller ikke med «sosial arkitekturs» sosiologiske praksis-baserte forståelse av «sosial», som vektlegger innbyggers aktive deltakelse i utviklingen av et prosjekt og tilhørende transformasjon (Richter mfl., 2017). Byarkitekten har heller noe man kanskje kan kalle en «kommunalsosial» tilnærming til det sosiale som handler om å bruke arkitektur til å hjelpe kommunen å utføre tjenestene sine eller lette trykket på tjenestene, som for eksempel at eldre kan bo hjemme og holde seg friske lengre i stedet for å måtte på pleiehjem og at folk har gode sosiale felleskap i nabolagene sine og holder seg fysisk og psykisk sunne.

Forbi arkitektur

Byarkitekten sin forståelse av arkitektens rolle minner også om den delen av *spatial agency* som dreier seg om at arkitekter kan bidra til sosial endring uten bruk av arkitektur, forstått som bygget form. Arkitektene som kategoriseres av Lorne (2017) under «romlig agens» er ofte kritisk til pengebruk og nødvendigheten av en større bygningsløsning i stedet for en liten en eller en fysisk løsning i stedet for en sosial løsning i form av et utdanningstilbud eller lokalsamfunnsinitiativ. På den måten involverer slike arkitekter seg til og med i prosjekter som ikke krever noen bygging. Et eksempel på dette er fra Storbritannia der noen arkitekter med god lokalkunnskap og engasjement i en sosioøkonomisk lokal kontekst endret et kommunalt prosjekt som handlet om å ombygge en ungdomsklubb til en type sosial virksomhet (*social enterprise*) som en strategi for å forhindre forespeilet arbeidsledighet blant unge (Lorne, 2017). Logikken her var at man trengte et nytt bygg for å få til en sosial endring. I stedet for å bruke pengene på fysisk utforming, fikk arkitektene overbevist kommunen om å bruke dem på grunder-kurs, digitale ressurser og sosiale aktiviteter for å gi målgruppen ferdigheter, kunnskap og relasjoner som økte deltakelsen i samfunnet.

Å involvere seg i prosjekter som ikke krever bygging rimer med Byarkitekten sitt ønske om å

drive «strategisk byutvikling», klatre i beslutningsrekkene, utforme politikk, og overføre den arkitektoniske kompetansen utover arkitektur. Etatsdirektøren fortalte (intervju, 2022):

For vi har jo veldig lyst til å være oppe i det der... med i de strategiske.... Det er jo litt interessant at vi ser at vi har øvd så mye på å lage den løsningen av alle de der forskjellige greiene [helhetlig løsning på flere problemer samtidig] og det kan du like godt bruke på andre ting enn arkitektur. Altså vi ser et samfunnsproblem, sant; hvilket grep skulle man gjort politisk, for eksempel i Bergen [for å løse det]? Vi har jo kjempelyst til å være med i den diskusjonen.

Dette ønsket om at arkitekter kan bidra i kommunen med å løse problemer som ikke gjelder arkitektur direkte er litt vagt formulert og jeg spurte om ytterligere forklaring og eksempler for å prøve å forstå det. Etatsdirektøren nevnte at københavnernes tverrpolitiske mål om at innbyggerne skal være 20% mer ute i byrommene for å styrke folkehelse ikke er en *fysisk* løsning. Etatsdirektøren gav deretter eksemplet om å ta i bruk eksisterende nærskoler for å løse sosiale problemer:

Jeg tenker jo alltid sånn: "Her er utfordringen»; uansett om det er at folk bruker byen for lite eller at vi har for mange som er ensomme. «Okay, vi har mange folk som bruker byen for lite og er ensomme. Hvilke grep kan vi gjøre i det allerede bygde?» For eksempel la skolene bli hjertet i nærmiljøet. [Vi erklærer:] «Alle skolene skal bli hjertet i nærmiljøet», sant. Folk kan utløse veldig gode potensialer i seg selv. La det være et konsept for skolene i fremtiden og. Alle skal være hjertet i nærmiljøet: vi rigger de slik at de er knyttet lett til gangveissystemet, synlige, attraktive utearealer mot vest sånn at du kan bruke den om ettermiddagen. Det er et konsept for hvordan du løser kanskje ensomhet, klimamål, sambruk, få utløst potensial i folk som [gjør at de] gjør mer.

Et annet eksempel som gis er å satse strategisk på nabolag for å løse samfunnsproblemer og å redusere trykket på kommunale tjenester:

Jeg ville jo tenkt at det å satse veldig sterkt på nabolag som fenomen - nabolagsstrukturer, nabolagsordninger, nabolagsaktiviteter - det er en veldig lett måte å få folk til å gjøre jobben selv. Det er jo det danskene gjør, sant. Når de

sier den der tjueprosenten, så er det jo for at de skal redusere kriminalitet - ok da har du litt mindre på politi - så skal du inkludere folk, sant. Og hvis du har nabolag som en struktur - hvor alle hører litt til, det er kanskje noen ordninger, noen penger der eller noe sånt - så er det en veldig fin strategisk måte.

Eksempelet under går enda lenger i en type begjær for å forme overordnet bypolitikk og kommunal strategi:

Et annet eksempel, som jeg har prøvd å si til [byutviklings]byråden vår, er: "okay, det er bare én problemstilling vi trenger å ha fokus på, og det er å gjøre Bergen sykt attraktiv, for da kommer pengene. Da kommer folk." Hvis vi sa nå at "okay, de neste ti årene satser vi på ungdom, at ungdom [ung arbeidskraft] har lyst på Bergen. Alle som jobber i Bergen kommune skal tenke på dette; "hvordan er det vi utlyser stillinger? når vi jobber med helse og barnehage, hvordan jobber vi for at det vi holder på med er attraktivt for ung arbeidskraft? At det er kult?" Hvis vi hadde hatt det som vinkling; om hvordan vi tenker byplan og alt sånn; at det er attraktivt for ungdom.

Utover at disse tankene til Byarkitekten etter sigende handler om å bruke arkitektkompetansen til problemstillinger som ikke direkte handler om arkitektur, vitner de også om et annet kjennetegn ved «spatial agency», som er at arkitekter er proaktive «problemfindere» heller en reaktive «problemløserne» (Lorne, 2017). En slik arkitekturpraksis gjør opprør mot den typiske underdanige rollen som arkitekter har i hierarkiet der de får en mer teknisk, servil rolle og tegner et tiltak i tråd med forhåndsbestemte planer (Lorne, 2017). Den oppfriskede rolleforståelsen av arkitekten innebærer å involvere seg tidlig i prosjektutvikling, forstyrre og stille vanskelig spørsmål om hvorfor gitte ting trengs og hva som skjer hvis man gjør noe ganske annerledes i stedet (Lorne, 2017). Lederen for byplanavdelingen i plan- og bygningsetaten forstår også Byarkitektens rolle på lignende måte i en sammenligning med privatpraktiserende arkitekter som har begrenset handlingsrom ovenfor utbyggere og arkitekter i planmyndighetene som er de som må være «formelle» og «regelstyrte» (intervju, 2022). To privatpraktiserende byplanleggere bifalt at Byarkitekten «tør», som de sa, å utfordre og å løfte debatten, i motsetning til seg selv og andre arkitekter som ikke er i stand til å ta en slik rolle (informant 13 og 15).

Forslag til strategier for samfunnsøkonomi, som i Byarkitektens idé om å satse på ungdom, er en tydelig «entrepreneurial strategy» (Lund Hansen mfl., 2010). Ungdomsideen er en sånn strategi fordi den diskuteres i sammenheng med København og Oslo og konkurranse mellom byer om å tiltrekke seg nyutdannede folk som styrker økonomien. Slike forslag begynner å hinte til Cuff (2014) sitt begrep ‘udisiplinert urbant begjær’, hvor en del av diskusjonen handler om hvordan internasjonale integrerte rådgivningsfirma, som AECOM, kler sitt eget virke og prosjekter i utviklingspolitisk språk som minner om FN og The World Bank sitt språk. At disse selskapene ser på seg selv som altomfattende samfunnsutviklere som skaper fremtiden. I sitatet over uttrykker Byarkitekten en type begjær etter å komme opp i toppen av byens beslutningsstrukturer og påvirke bysamfunnets visjoner og strategiske retning. Dette ønsket kommuniseres videre i etatsdirektørens misnøye over det hun oppfatter som uklare politiske visjoner og mål for bysamfunnet. Etatsdirektøren mener at kommunen ikke er offensiv og tydelig nok med hva de vil for byen, dens fremtid:

Men det å ha en tydelig satsning. Men i det komplekse bildet her trenger vi noen tydelige mål for byen. Og Bergen er jo litt preget av den aldri føler seg helt truet. "Det er jo så fint i Bergen. Det er jo næringsliv her. Bergen blir ikke lagt ned.

Etatsdirektøren utdyper at «den politiske diskursen og konseptene man velger for å satse» ikke reflekterer en sterk nok innsats for å gjøre byen attraktiv for unge arbeidstakere. Hun utdyper videre at «man har ikke noen vei man skal, man skal bare være sånn som det er». At arkitekter og arkitektur er sentralt for samfunnsbygging og fremtidens samfunn uttrykker etatsdirektøren i ønsket om å få en riksarkitekt:

Riksantikvaren kom jo i kjølvannet av en nasjonsbygging, i 1905 eller når det var. En type: vi må få frem hva vi har, hvem vi er. En veldig annerkjennelse av påvirkningen av de gamle tingene for identitet. Hvorfor skulle vi ikke ha en riksarkitekt som i større grad snakket om en retning i samfunnet: samfunnsbygging mot et bærekraftig samfunn. Hvordan bruker vi milliarder av kroner i riktig retning? Det tenker jeg.

At Byarkitektens går i spissen for *Building Dignity* som har som formål å fremme menneskerettigheter og menneskeverd gjennom arkitektur, som postmodernistiske arkitekter trolig ville ansett som en svulstig ambisjon, tyder også på det som beskrives av Cuff (2014) i

«det urbane begjæret» som et ønske om å koble seg på større kosmopolitiske samfunnsproblemer. Alt i alt vitner Byarkitektens utsagn om en forståelse av arkitektrollen om at man kan bruke arkitektur til noe utover arkitektur og bli en sentral aktør i samfunnsutvikling. Byarkitekten oppfatter arkitektur som en overordnet og strategisk profesjon, som kan koordinere samfunnsutviklingen. Dette står i sterk kontrast til fokuset på enkeltbygg som preger mye av arkitektenes virke og utdanning i dag.

«Arkitekten ser helheten»: arkitektens selvsagte rolle i byplanlegging

I introduksjonen til denne oppgaven gjenga jeg deler av en diskusjon i en Facebook-gruppe om i hvilken grad arkitekturfaget blir forstått som beskjefteget med planfag versus enkeltbygninger. Det er ingen tvil om at Byarkitektens forståelse for arkitektur i stor grad innbefatter det etatsdirektøren selv kaller «fysisk planlegging». Mine funn, i studien av Byarkitektens organisering og virksomhet, bekrefter denne påstanden. Samtidig har Byarkitekten enda en forståelse av arkitekters rolle i byplanlegging, som tar en mer konkret form. Byarkitekten mener nemlig at arkitekter har en unik egenskap til å se «helheten» blant alle de andre faglige hensynene som må tas høyde for i byplanlegging. Byarkitekten forteller at etaten ikke betrakter arkitektur som en sektorinteresse, men heller det faget som løser alle andre sektorinteresser på en helhetlig måte. Når etatsdirektøren i følgende sitat bruker «de» refereres det generelt til private utbyggere og forvaltningen:

Det som kanskje har gått opp for meg i det siste er jo at de ser på oss som en sektorinteresse. Altså når vi gir innspill på et planutkast eller noe sånt så ser de på Byarkitekten som en sektorinteresse, mens vi ser på oss selv som de som løser helheten. Og så kommer kanskje BIR med krav til snuradius, Bymiljøetaten med krav til sikker vei, Byantikvar kommer med krav til hvordan man skal håndtere kulturminner, men arkitekturfaget jobber med å få sektorinteressene - alle kravene [etter] plan- og bygningsloven, programmet, stedet - alt sammen til å gå opp i en god helhet. (...) Det vil da si at når det gjelder byplanlegging - vel kanskje ikke på byggesak, men på byplanlegging - så er ikke vi noen sektorinteresse. (...) Arkitektur er løsningen. Innenfor planlegging så er det det. (intervju, 2022)

Byarkitektens påstand om arkitekters helhetsforståelse kan selvsagt utfordres, for eksempel ved at arkitekter ikke har nok kompetanse om sosiale aspekter ved byutvikling og bysamfunn (Andersen og Røe, 2017). Utsagnet til Byarkitekten ble ikke overraskende møtt med opposisjon fra avdelingsleder for byplanavdelingen i PBE. Lederen var enig i at Byarkitekten er annerledes enn andre sektormyndigheter som Statens vegvesen og avfallshåndteringsselskapet som begrenser seg til sine enkeltinteresser. Lederen var også enig i at Byarkitekten kunne komme med nyttige, nye romlige løsninger i konflikter rundt balansen mellom hensyn til for eksempel «romareal», kulturminner og grønnstruktur (intervju, 2022). Likevel viste informanten tegn til å være litt provosert over Byarkitektens påståtte overblikk:

Nei det kan jo være litt spenninger internt i kommunen sikkert i forhold til at Byarkitekten gjerne påberoper seg denne helhetsforståelsen som egentlig alle føler at de har, sant. (...) Men det er kanskje å ta litt hardt i å påberope seg mono-polet på helhetsforståelse. Det er ikke så lurt tenker jeg. Da er det lurt å være litt mer ydmyk egentlig.

Lederen gav eksempler som universell utforming, trafiksikkerhet og flomhåndtering og andre «tekniske ting» hvor Byarkitekten ikke har kompetanse og hvor PBE var uenig i Byarkitektens vurderinger (intervju, 2022). Med andre ord hevdet det i stedet implisitt at det er planmyndighetene som oppfatter seg selv som organet som er sektorovergripende og som har oversikt.

Selv om disse uttalelsene kan være tegn på skepsis til den utbredte oppfattelsen av at arkitekter kan ha et stort ego og oppblåst bilde av seg selv (feks. Johnson, 1994), synes avdelingslederen «til syvende og sist» at «arkitekter trenger litt stor plass, og de får det», at «de bidrar positivt», at «det er veldig forfriskende» «og vi trenger noen som tenker utenfor boksen» og bidrar med et «utenfra-blikk». I det hele tatt er det mer uttrykk blant informantene om at Byarkitekten tar den rollen som Eikseth (2017) har sett særlig ved arkitektutdanningen på BAS, hvor arkitekten er «mer en deltaker i og fasilitator for en prosess enn en allvitende ekspert». Dette kommer til uttrykk ved at informanter oppgir at de ser på Byarkitekten som en «sparringspartner» og «diskusjonspartner», som er uttrykk for en slags jevnbyrdighet. Samtidig kommer dette til uttrykk i tidligere beskrevet arbeidsmåter der Byarkitekten samler utbyggere rundt en felles modell av Mindemyren for å la dem diskutere helhetlige sammenhenger sammen, i vanlig rådgivning der Byarkitekten sammen med

utviklere utforsker hva mer man kan få til, og i tverrkommunale og tverrfaglige seminarer, som eksempelet i forkant av utforming av boliger for personer med rus og kognitiv svikt, for å dele kunnskap og «booste bestillingen egentlig med å samstemme det frem og tilbake: hva er mulig å få til, hva er behovet, hva kjenner vi til av empiri?» (seniorarkitekt, intervju, 2021). Det er med andre ord godt belegg for å påstå at Byarkitekten, på tross av noe dristige påstander på vegne av arkitekter og arkitekturfaget, ikke inntar en allvitende ekspert-rolle, men hovedsakelig heller rollen som en samarbeidspartner og fasilitator.

5.3. Vitalt byliv, særegne byområder og klima- og naturhensyn

Gjennom intervjuer med informanter utenfor byarkitektetaten er det to delmål fra arkitekturstrategien som skiller seg ut som klart mest fremtredende blant de åtte delmålene. Disse er delmål fem ‘vitalt byliv på bakkeplan’ og delmål fire ‘bymiljøer med egenart’. Det første gjenspeiler Byarkitektens overbevisning om de sosiale og samfunnsøkonomiske godene som kommer med opphold ute samt urban design-teori om kantsoner, bymorfologi og postmodernistiske normative ideer om den lave byen med varierte fasader. Prioriteringen av bymiljøer med egenart er også grunnleggende postmodernistisk, og reflekterer især stedsagendaen ved kritisk regionalisme, samt collage-byen. Samtidig fremkommer det fra informantene at målet om ‘grønn’ by med delmålene ‘lav energi- og ressursbruk’ og ‘endringsdyktig by’ skiller seg ut som ikke-prioriterte.

Byarkitekten og klima- og naturkrisen

Med bakgrunn i dataene som jeg samlet inn i denne oppgaven kan Byarkitekten ikke sies å være en arkitektonisk progressiv kraft med hensyn til å redusere omfanget av den globale natur- og miljøkrisen. Riktignok er et av de fire målene i arkitektur- og byformingsstrategien at Bergen skal være en ‘grønn by’. Dette tenkes oppnådd gjennom delmål syv ‘lav energi- og ressursbruk’ og delmål åtte ‘endringsdyktig by’. Førstnevnte delmål går blant annet ut på funksjonsblandede byområder som reduserer transportbehov, miljøvennlige materialer,

grønne tak eller solceller, maksimering av dagslys og gjenbruk av eksisterende bygg og materialer. Sistnevnte delmål, 'endringsdyktig by' går ut på å bygge fleksible bygg hvis bruk kan endres, inkludert parkeringsanlegg, styrke blågrønne strukturer og støtte opp under sambruk og optimalisering av arealbruk. Byarkitektens innsats for sambruk og arealeffektivitet er tydelig i forskningsprosjektet Bopilot, hvor en av hensiktene med deleløsninger, utover de sosiale, er areal-, material- og energi-effektivitet. Byarkitektens grønne fokus reflekteres også i Tresatsingen og Byarkitektens innsats for å få Futurebuilt til Bergen. Blant informantene som deltok i denne studien var det to informanter som trakk frem miljømessig bærekraft som et hensyn de mente Byarkitekten har et stort fokus på. Det var imidlertid påfallende hvor mange informanter som var samstemte, i sine svar på spørsmålet om Byarkitekten vektlegger delmålene likt, at de to grønne delmålene skilte seg ut som lite vektlagt. Dette gjaldt representanter på tvers av offentlig og privat sektor. Når leder for byplanavdelingen i PBE skulle trekke frem et eksempel på uenigheter mellom egen avdeling og Byarkitekten, gjaldt dette kanskje ikke tilfeldig bevaring av grønnstrukturer. Lederen trakk frem infill-prosjekter hvor Byarkitekten etter sigende har syntes det har vært greit å bygge «mer enn» «fordi det er så fint, det er så bra, det er så god kvalitet på byggeriet, og de mener det er god stedstilpasning, mens vi mener at her bygger det faktisk ned en grønnstruktur. Det er ikke greit.» At så mange informanter, på tvers av prosjekter og sektorer, opplevde et fravær av miljømessig bærekraft i Byarkitektens kommunikasjon burde, i lys av en miljø- og klimakrisen hvor bygg står for 40% av CO₂-utslipp (UNEP, 2020), være nok til å konkludere at Byarkitekten ikke kan kalles «progressiv» på miljøfeltet.

Vitalt byliv på bakkeplan - livet mellom byggene

Et fokus på livet mellom byggene, på byrommet, og ikke minst et aktiv og vitalt byliv er et tema som tredjeparts-informantene uttrykte at Byarkitekten prioriterer. Dette er kanskje ikke overraskende sett i lys av Byarkitekten sin egne fascinasjon for Københavns tverrpolitiske innsats for å få innbyggerne til å tilbringe mer tid ute fordi det har så mange samfunnsmessige gevinster (Københavns kommune, 2009; WHO, 2017). Samtidig kan dette fokuset trekkes tilbake til flere ulike teoretiske vinklinger i postmodernismens urban design-teorier, ikke minst bymorfologi, nyurbanismen og *architecture urbaine*. I arkitekturstrategien manifesteres Byarkitektens fokus på byrom under målet 'inkluderende' (se figur 4) med delmål 5 'vitalt byliv på bakkeplan', men også delmål 6 'sosialt bærekraftig nabolag' som har

punkter om å skape møteplasser og å lage by- og bomiljø med som ivaretar «likeverdige bruk for alle alders- og brukergrupper» (Bergen kommune, 2019a: 28).

I intervjuer med informanter i privat sektor og i plan- og bygningsetaten var et av målene å finne ut av hvilke faglige perspektiver Byarkitekten vektlegger i sin rådgivning og kommunikasjon. Jeg stilte flere spørsmål om dette temaet. Det første var «Hva er de faglige elementene Byarkitekten kommenterer og fremhever i diskusjon av konkrete prosjekter?», vekselvis formulert som «Hva er vanlige ting Byarkitekten kommenterer i møtet med deres prosjekter?». Av ni respondenter som svarte på dette spørsmålet, nevnte fire personer arkitekturstrategien, og tre av disse hadde som hovedpoeng i svaret sitt at Byarkitekten er lojale til den og følger systematisk de åtte prinsippene i tilbakemelding. Dette svaret betyr altså at disse informantene ikke har inntrykk av at det er enkelte særtema fra arkitekturstrategien som fremheves. Det typiske for de syv respondentene som utdypet svarene sine, som da inkluderer to av dem som nevnte arkitekturstrategien, var at de nevnte to eller tre ting som Byarkitekten vanligvis kommenterer og fremhever. Disse svarene er gjengitt i vedlegg E. Under (tabell 4) vises svarene kodet, med nummer i parentes som korresponderer med informantidentitet som brukt i vedlegget.

Informant 4	Vitalt byliv
Informant 6	Byrom og stedstilpasning
Informant 8	Stedstilpasning mtp. områdets preg, deretter bærekraft
Informant 10	Byrom inkl. 1etg, fasademateriell, deleløsninger
Informant 11	Bysamfunnsutvikling
Informant 12	Byliv og førsteetasjene, tilpasning eksisterende bygg, bokvalitet
Informant 18	Byrommet

Tabell 4: Kodede svar på informanters svar på spørsmål om hvilke faglige elementer Byarkitekten fremhever i diskusjon av enkeltprosjekter.

Av disse svarene fremgår det at byrom, med aktive førsteetasjer og menneskelig aktivitet og byliv, oppfattes som en av Byarkitektens største faglige prioriteringer, siden fem av syv informanter svarer det. Lederen for planseksjonen i et rådgivningsfirma (informant 4) uttrykte det på denne måten:

Jeg opplever at Byarkitekten har veldig høyt fokus på kvalitet og i det så ligger det ofte, mer i en sånn urban situasjon, å skape aktive fasader, aktive byrom. Å få inn ting som skaper aktivitet selv om du egentlig ikke hadde tenkt at dette skulle være et åpent og aktivt bygg.

En prosjektutvikler for en stor boligutbygger (informant 10) trakk byrom og byliv frem først i sitt svar på spørsmålet, i form av aktive førsteetasjer:

Det er jo førsteetasjer. Altså kommunikasjon mellom gater og førsteetasjer, sant. At det skal være publikumsrettet. På en måte den stemningen mellom førsteetasje og byrommet. Det er et stort fokus på det. Og de kunne nok sikkert også tenkt seg å kunne programmere hvilke butikker som skulle vært hvor. Men det er et veldig stort fokus på førsteetasjer.

På et annet spørsmål om dette temaet, om «hvilke mål og faglig perspektiver opplever du at Byarkitekten har for arkitektur og byutvikling i byen?», kom det mer data på at byrom og liv mellom bygningene fremsto som en prioritering hos Byarkitekten. En prosjektleder for etat for utbygging, som jeg ikke diskuterte det forrige spørsmålet med, altså det om faglige elementer som kommenteres i enkeltprosjekter, svarte følgende:

At vi bygger på menneskers premisser, for alle. At vi prioriterer barn og mennesker heller enn biler og næring, og at det skal være godt å bevege seg.

Dette rimer godt med nyurbanismens anbefalinger om den fotgjengersentrerte gåbyen hvor det skal være attraktivt å oppholde seg ute. En arkitekt (informant 12), som begrenset svarte sitt i forrige spørsmål til å si at Byarkitekten holder seg til holdningen til arkitektur som formidles av strategien, sa følgende om Byarkitektens mål for arkitektur og byutvikling:

Hvis jeg skal tolke det som de viser så er det at Bergen skal bli mer som København. Det er liksom det jeg ser og leser mellom linjene og det Maria Molden også sier når hun viser til gode eksempler.

På oppfølgingsspørsmål om hva det innebærer å være som København, svarte arkitekten:

Nei, det som har skjedd der i det siste med Nordhavn og på en måte en sånn gjenoppdagelse av hvordan man bygger by kanskje litt mer sånn tradisjonell

formspr... ikke formspråk nødvendigvis, men tradisjonelle virkemidler med inngangspartier og kantsoner og...

Dette henter for øvrig til såkalt *policy mobility* og hvordan ideer innenfor byutvikling forflytter seg i tid og rom (jf. Ward, 2018).

Kantsoner

I svarene til informantene og i formuleringene i arkitekturstrategien kan tråder trekkes til ulike designteorier innen postmoderne urban design. Fokuset på kantsoner, som er overgangen mellom førsteetasjen i en bygning og fortauet utenfor, og som sistnevnte arkitekt nevnte som et fokus Byarkitekten har, og anså som et «tradisjonelt virkemiddel», kan trekkes tilbake Jane Jacobs, Jan Gehl og andre tenkere i postmoderne urban design. Byarkitektetaten sa selv i intervju at de er opptatt av kantsoner. I intervju brakte en byplanlegger hos Byarkitekten opp kantsoner når vedkommende dreide samtalen inn på målet deres om å få til målet om byliv:

Jeg er veldig opptatt av kantsoner som et viktig aspekt for å få byer til å fungere i førsteetasje. Å få til livet inn i gatene. Så den kantsonen. Det er et areal som tar for seg hele førsteetasje og den delen av byrommet som er foran. Det er noe som de danske er veldig opptatt av: det er veldig viktig med utforming av byens førsteetasjer og overgangen mellom offentlige rom og bebyggelse. Det er særlig viktig å ha fokus på for å få til bylivet som man har faktisk tenkt eller planlegger.

Bymorfologi

Byplanleggeren hos Byarkitekten sa også at etaten bruker bymorfologi for å forstå hvordan man skaper byliv og aktivitet. Bymorfologi-perspektivet brukes i form av å se byen i plan og dette, som informanten forklarer, komplimenterer kanteffekt-tilnærmingen som bruker snitt til å forstå hvordan man får ønskelig kontakt mellom ute og inne på bakkeplan, og følgelig ønskelig byliv. For byplanleggeren gir kunnskap om bymorfologi mulighet til «å forstå sammenhengen mellom de morfologiske aspektene ved byene og hvordan det henger sammen med byliv. På en måte forhold mellom byform og byliv». Byplanleggeren uttrykte at en slik tilnærming hjelper en med å nå målene om å få en aktiv gate: få en kafé til å overleve

og få en skole til å bli brukt av nærmiljøet på kvelden. Byplanleggeren utdypet et eksempel ved å tegne opp for meg i plan hvordan utforming av kvartalsstruktur – eller «retningen på den griddene du lager» har mye å si for bylivet. Eksempelet gjelder en kvartalstruktur hvor de korte sidene av kvartalene er 40 meter og de lange 120 meter:

Det vi vet, for eksempel, når du ser på space syntax eller noe sånt, er at hvis du skal lage en «high street», for eksempel, der du skal legge inn butikker, så må du ha et kvartal som har korte sider mot [highstreeten] slik at alle gater treffes i den. Da setter du næringseiendom her [mot highstreeten] og sidegatene blir boliggater.

Grunnen til at man ikke kan ha de lange sidene av kvartalene mot handlegaten, som byplanleggeren forklarer videre, er at gaten da ikke blir tilgjengelig nok, fordi det er for lange strekk uten sidegater og ikke nok folk som kommer inn i den. Byplanleggeren forklarer videre hvordan Byarkitekten i workshops om områdeplan for Dokken, et stort transformasjonsområde, bruker bymorfologi, men også aspekter som soltimer og andre faktorer, for å sørge for at man får noen gater som er differensierte og blir aktive slik at eksempelvis en kafé skal overleve.

Det er verdt å legge merke til at Byarkitekten, i hvert fall i forbindelse med ‘vitalt byliv’, ser bymorfologi eksplisitt i sammenheng med menneskene som bruker byen. Dette står i kontrast til Larice og MacDonald (2012) sin bemerkning om at bymorfologi ikke er særlig interessert i mennesker, men i stedet den håndfaste fysiske verden av objekter. Det som kanskje kan forklare dette er at når byplanleggeren snakket om byformologi så er vedkommende mer influert av fransk preskriptiv bymorfologi, som legger mer vekt på hvordan byform påvirker sosial praksis (Kropf, 2021). Typomorfolgi, som en teoretiske byggestein i *architecture urbaine*, er en særlig viktig arbeidsmetode for å skape urbanitet gjennom forståelse bakkeplan og offentlige rom (Ellin, 1999).

Den lave byen med varierte fasader:

Et av tiltakene som Byarkitekten anmoder utbyggere om å bruke for å oppnå vitalt byliv på bakkeplan er å «lage gode gatesnitt» (Bergen kommune, 2019a: 26). Utover å svare til kantsoner, som byplanleggeren i etaten snakket om tidligere, går dette tiltaket ut på høyder og skala:

Tilpass byggehøyden på en måte som gir gatesnitt med en mer menneskelig skala og god kontakt mellom bygninger og utearealer. Ved byggehøyde som overstiger fire etasjer bør man forsøke å minske høydevirkningen sett fra gateplan, for eksempel ved gesims- og takutforming eller tilbaketrukkede øvre etasjer. (Bergen kommune, 2019a: 26)

Å knytte «menneskelig skala» til bygninger som ikke overstiger bygninger på fire etasjer, eller i hvert fall en effekt på fire etasjer, gir betydelige assosiasjoner til en preferanse for den historiske landsbyen, som kjennetegner nyurbanismen (Ellin, 1999). Det minner også om *architecture urbaine*, hvor en sentral posisjon er å gå bort fra modernistiske megastrukturer og tilbake til den gamle byens skala og typologi (Ellin, 1999). I *Architecture urbaine* så man, i likhet med nyurbanismen, tilbake til førindustrielle landsbyer som ideell byform (Ellin, 1999).

Byarkitektens anbefalinger for å skape vitalt byliv minner også om den antimodernistiske motstanden mot lange, sterile og monotone fasader i form av den «romantiske vendingen» som omfavner detaljer og variasjon (Ellin, 1999). Et av grepene for å oppnå vitalt byliv er nettopp å «prioritere variasjon og kvalitet i fasader»:

Skap variasjon i lange fasader ved sprang i byggeliv, samt utforming av gesimser og fasader som bidrar til fotgjengernes opplevelse. Bruk materialer som tåler byens bruk og har varige kvaliteter. Utform fasader med høy materialkvalitet, og med dybde og detaljer som tar lyset på en spennende måte. (Bergen kommune, 2019a: 26).

Disse anbefalingene skaper fort et bilde av den førmoderne byen eller landsbyen med lave byggehøyder som er bygget inkrementelt over tid med ulike aktører som gir stor variasjon i fasader, byggeliv og detaljer, slik den også er beskrevet i *architecture urbaine* (Ellin, 1999).

Særegne områder: stedsagendaen, kritisk regionalisme og collage-byen

Et annet mål for byutvikling som gjennom intervju fremstår som særlig prioritert av Byarkitekten er å lage særegne områder, som resonerer med strømningene i postmoderne urban design-teori, som var mot ensartethet og universalisme, og særlig med den såkalte

stedsstudietradisjonen (Larice og Macdonald, 2012) ved kritisk regionalisme, samt collage-byen.

På spørsmålet om hvilke faglige elementer Byarkitekten kommenterer i møte med prosjekter trakk flere informanter frem fokuset på å tilpasse nye tiltak til området og eksisterende bebyggelse (se informant 1, 3 og 5 i vedlegg E). For eksempel sa informant 5 at «de er veldig opptatt av dette med området; at ting skal harmonere med området» og «dette med hva slags høyder og hva slags uttrykk som tomten tåler». På spørsmål i intervju om alle de åtte delmålene i arkitekturstrategien vektlegges likt, svarte øvrige informanter at delmål fire 'særegne områder' ble vektlagt mest, sammen med ett eller to andre delmål. Lederen for det store arkitektkontoret som hadde rettet egen praksis etter arkitekturstrategien, mente på generell basis at «Byarkitekten setter inn støtet på områdekarakter. Den nummer fire, "bymiljø med egenart", den fremmes mye».

Arkitekturstrategiens første anbefalte grep for å få til delmål fire om 'bymiljøer med egenart' er å «skape unike bydeler»: «utform byrom og bebyggelse med utgangspunkt i bydelens arkitektoniske egenart» (Bergen kommune, 2019a: 24). Det tredje grepet er å «utforme bebyggelsen i en skala som er tilpasset omgivelsene i høyde og volum». Stedsagendaen uttrykkes ellers tydelig i Byarkitektens arkitekturstrategi. Under kapittelet 'Unike kvaliteter i Bergens bygde omgivelser' (Bergen kommune, 2019a: 12), skrives det på side 14:

Arkitekturen har satt sitt preg også utenfor sentrum. Arna eller Åsane, Nordnes eller Fyllingsdalen, Fana eller Årstad – Bergen er sammensatt av nabolag, strøk og bydeler som alle har sin særegne identitet. Disse har sine egne bymiljøer, landskap og bebyggelsesstruktur, en lokal egenart som skal være utgangspunkt for utvikling og fortetting. I spennet mellom eksisterende særpreg og videreutvikling er det vesentlig å ha fokus på det unike i stedets eksisterende karakter, og på mulighetene stedet har for en god utvikling. Derfor fokuserer denne strategien på hvordan vi utvikler unike bydeler og nabolag med en rikdom av ulik karakter og kvaliteter som folk ønsker å være en del av.

De teoriene innenfor postmoderne urbane studier som Byarkitekten sin tenkning rundt «byområder med egenart» reflekterer er særlig stedsagendaen ved kritisk regionalisme og collage-byen. Kritisk regionalisme utgjør et praktisk forsøk på å styrke et steds identitet ved å komme med overordnede tips om hvordan nye tilskudd kan snakke til og forsterke det eksisterende miljøet (Larice og MacDonald, 2012). Kenneth Frampton (1983), som har vært

en sentral tenker og forkjemper for kritisk regionalisme, oppfordrer arkitekter til å inkorporere steders lokale kjennetegn i nye tilskudd, inkludert terreng, lys, klima, materialitet og tradisjon. I stedet for å bygge identisk til det eksisterende, som ville medført teatraliskhet, mente Frampton (1983) og en annen forkjemper for kritisk regionalisme, Douglas Kelbaugh (2002), at man skal bruke moderne form og teknologi. Likevel skal man bygge noe slik at det har en tydelig forbindelse til stedet i motsetning til noe som er generisk og kontekstuavhengig og som kunne vært importert fra hvor som helst i verden. På denne måten er strategien å kombinere dagens tidsånd med eksisterende steds karakterer.

Det er verdt å anerkjenne at Byarkitektens fokus på bydeler, byområder og strøks ulike fysiske karakter reflekterer observasjonen, som påpekes av Per Gunnar Røe (2014) og av Saglie og Tennøy (2000, referert i Røe, 2014) om at norsk fysisk planlegging og stedsutvikling siden 1990-tallet i økende grad har blitt kjennetegnet av analyser av og tilpasning til steders form og arkitektur (Røe, 2014). Dette har blitt støttet av offentlige retningslinjer fra Miljødepartementet (feks. Miljødepartementet, 1993) som har vektlagt viktigheten av å fange og videreføre en stedsidentitet basert på arkitekturhistorie, landskap, kulturarv og Norberg-Schulz' (1980) idé om *genius loci* (Røe, 2014). Man kan si at statsforvaltningen har privilegert en konseptualisering av sted og stedsutvikling som er *arkitektonisk*. Denne konseptualisering og stedsutviklingsstrategien tar ikke innover seg sidene ved steder som dannes av lokale innbyggere og aktørers representasjoner av og praksiser i sine sosiale og materielle omgivelser, som ofte er internt motsetningsfulle (Røe, 2002; Røe, 2014). Resulterende stedsutviklingspraksis kan dermed kritiseres for å ha operert med en «essensialistisk», forflatet og usosial stedsforståelse. Et sted, fra et samfunnsgeografisk ståsted, er ikke noe absolutt og objektivt, og har sjelden en samstemt identitet som alle deler (Massey, 1993, referert av Røe, 2002). Det består ikke bare av fysiske bygninger, men også av sosiale aktiviteter og relasjoner (Massey, 1991, referert i Røe, 2002).

Ikke bare lokal materialitet og byggetradisjon, men også terreng og klima (jf. Frampton, 1983) er faktorer som Byarkitekten mener utbyggere skal inkorporere i sine tiltak for å skape særegne områder med stedsidentitet. For materialitet og byggetradisjon gir de overnevnte utdragene fra arkitekturstrategien allerede godt belegg. Man skal «utform[e] byrom og bebyggelse med utgangspunkt i bydelens arkitektoniske egenart», inkludert bymiljøer og bebyggelsesstruktur. I arkitekturstrategien viser Byarkitekten til eksempler på dette fra områdene Nøstet og Sandviken (se figur 5). I eksempelet fra Nøstet vises det til at «Nybygget er tilpasset omgivelsene når det gjelder høyde og volum, men er utformet i et moderne

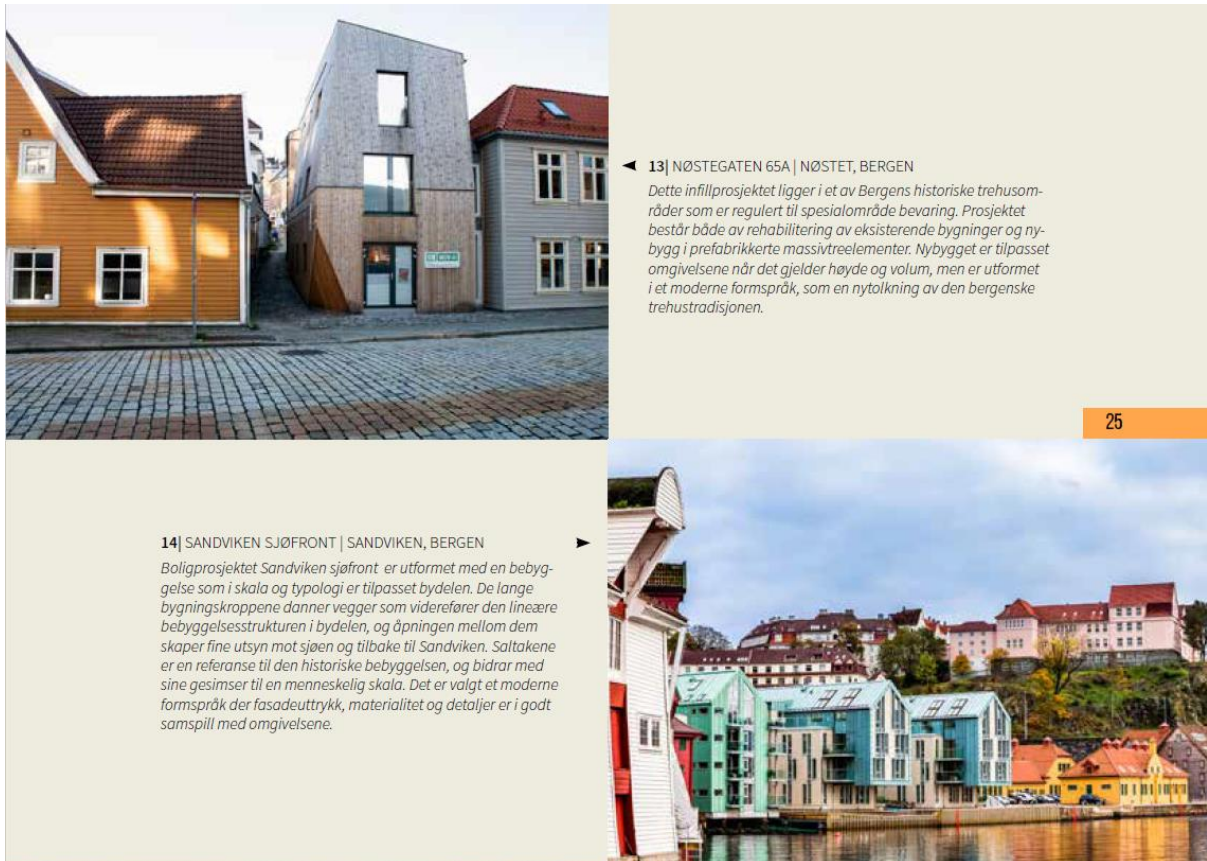
formspråk, som en nytolkning av den bergenske trehustradisjonen». Dette svarer svært godt til Frampton og Kalbaugh sine ideer om å operasjonalisere arkitektonisk steds karakter, inkludert materialer og byggetradisjon, i utforming av moderne tilskudd. I eksempelet 'Sandviken sjøfront' anerkjennes det hvordan bebyggelsen:

(...) i skala og typologi er tilpasset bydelen. De lange bygningskroppene danner vegger som viderefører den lineære bebyggelsesstrukturen i bydelen, og åpningen mellom dem skaper fine utsyn mot sjøen og tilbake til Sandviken. Saltakene er en referanse til den historiske bebyggelsen, og bidrar med sine gesimser til en menneskelig skala. Det er valgt et moderne formspråk der fasadeuttrykk, materialitet og detaljer er i godt samspill med omgivelsene. (Bergen kommune, 2019a: 25)

I denne beskrivelsen er det tydelige forbindelser til ideene i kritisk regionalisme ved at det kommenteres at det aktuelle prosjektet gjenbraker flere av de eksisterende formmessige og arkitektoniske særegenhetene i den lokale, eksisterende bebyggelsen, men samtidig unngår kopiering. I forskjell fra beskrivelsen av bygget på Nøstet, hintes det i denne beskrivelsen også mer direkte til bymorfologi. Det kommenteres nemlig å videreføre eksisterende typologi i form av lineære bygg som har kortsiden ut mot sjøen, samt videreføring av saltaksform. Å identifisere den eksisterende bebyggelsesstrukturen og bifalle videreføringen av denne i form av lineære strukturer kan tyde på at Byarkitekten er påvirket av Tvilde og Ellefsens bymorfologiske 'realistisk byanalyse'. I denne analysen er nettopp det tredje steget å analysere stedets bebyggelsesstruktur, som «er de ordensprinsippene som bebyggelsen i de ulike delene av stedet er ordnet etter» (Miljøverndepartementet, 1993: 30). Her er lineære strukturer, som er det Sandviken sjøfront utgjør, én type struktur ved siden av blant annet punktstrukturer, for eksempel frittliggende hus eller park, og ortogonale strukturer, typisk sett kvartalsstrukturer (Miljøverndepartementet, 1993: 35). Lederen for arkitektkontoret som selv brukte arkitekturstrategien aktivt, opplevde at når Byarkitekten snakker om stedstilpasning så snakker de mye om typologi, noe som videre henter til bymorfologiens påvirkning på Byarkitekten:

De diskuterer da bygningens typologi. Hvilke omgivelser har vi her: "er det enebolig, rekkehus eller blokk her?" og søker de å finne prosjekter som kan stå meningsfullt i de sammenhengene. Altså hvis du skal trykke inn en boligblokk i et eneboligområde så er det komplisert. Da er det kanskje greiere med en

mellomting; kanskje ikke akkurat enebolig, men kanskje rekkehus eller noe som ligger nærmere eneboligene. Er du i et industriområde med masse teglsteinshus så vil du kanskje jobbe videre, i hvert fall ha et bevisst forhold til det område du jobber i, slik at du da enten kan kontrastere eller jobbe videre med det, men at de valgene du tar er mer bevisste i forhold til å forsterke karakteren.

Figur 5: Utklipp fra dobbeltsiden om delmål 4 ‘Bymiljøer med egenart’ i arkitekturstrategien (Bergen kommune, 2019a: 25)

Utover tilpasning til eksisterende typologier og bebyggelsesstruktur, er det belegg for at Byarkitekten også vektlegger tilpasning til lokalt terreng og klima, som gir gjenklang med kritisk regionalisme (jf. Frampton, 1983). Delmål tre ‘Samspill mellom by og natur’ er plassert under målet om en ‘særpreget by’. Her er hovedprinsippet for utforming: «styrk koblingen mellom bebyggelse og landskap og bruk vegetasjon og vann som en ressurs» (Bergen kommune, 2019a: 22). En av anbefalingene for å få til dette er å «styrke teppebyen.

Utform og plassér byggverk slik at bebyggelsen reflekterer den underliggende topografien. (...). Høyere bebyggelse kan forsterke åsryggene» (Bergen kommune, 2019a: 22). En annen anmodning er å:

Bygge i tett kontakt med terrenget. Plassér nye bygg, byrom og veier i tett kontakt med eksisterende terreng. Velg egnede typologier ved etablering av større bygningsmasse i kupert terreng, som for eksempel oppdelte volumer plassert på ulike nivåer. Finn løsninger for parkering som unngår store terrenginngrep og som i størst mulig grad ivaretar den opprinnelige topografien.

En annen anmodning er å «Utnytte det bergenske klimaet. Bygg bygninger som eldes med verdighet og står seg i regnværet. Velg materialer og detaljløsninger som tåler vestlandsklimaet og tidens tann» (Bergen kommune, 2019a: 22). Et eksempel som brukes i arkitekturstrategien for å illustrere en del av poengene om 'samspill mellom by og natur' er Selegrend borettslag (se figur 6). Foruten å bifalle den moderne tolkingen av den lokalt særegne 'vestlandske klyngetuntradisjonen' berømmes rekkehusene for å være «plassert i tett kontakt med terrenget» og for å være «utformet slik at taklandskapet reflekterer den underliggende topografien, og dermed former et bebyggelsesteppe som følger terrenget». Disse anmodningene og beskrivelsene gir gjenklang i kritisk regionalisme hvor arkitekturen er tilpasset den særegne typografiske og klimatiske situasjonen i Bergen og innad i de ulike områdene i Bergen, og forsterker disse for å styrke steds karakteren til områdene. I stedet for å rasere og flate ut terrenget, skal man videreføre det og tilpasse bebyggelsen til det slik at man får en unik steds karakter og -identitet (jf. Frampton, 1983).

◀ 9 | SELEGREND BORETTSLAG | HESTHAUGEN, BERGEN

◀ Dette boligområdet er et av de første prosjektene for alternativ boligbygging i Bergen. Rekkehusene er plassert i tett kontakt med terrenget i en vestlandsk klyngetuntradisjon, og ligger rundt et gammelt gårdstun som gir identitet og tidsdybde til boligområdet. Bebyggelsen er utformet slik at taklandskapet reflekterer den underliggende topografien, og dermed former et bebyggelsesteppesom følger terrenget. Bygningene er sammensatt på en måte som både danner intime smau og definerer felles grønne uterom. Dette danner et bomiljø i nær kontakt med trær og vegetasjon.

23

Figur 6: Eksempelet Selgrend borettslag. Utklipp fra arkitekturstrategien (Bergen kommune, 2019a: 23)

Til sist kan collage-byen skimtes i det Byarkitekten sier om bymiljøer med særpreg. Lignende som kritisk regionalisme er collage-byen mot storskala utvikling. Tilnærmingen fremholder at man må heller ha en by av fragmenterte biter som kommer sammen som et lappeteppesom kolliderende mønster. Det anbefales å lage byer med «gjenkjennbare steder»; å bryte byen ned i en serie av opplevelser som er unike for hvert område av byen (Rowe, 1978). Ved å ha ulike miljøer med identitet er folk i stand til å finne sin «plass», i motsetning til i en homogen, storskala-utviklet by (Rowe, 1978). Dette med at byen består av gjenkjennbare steder og at de ulike delene av byen oppleves som ulike og unike, rimer godt med Byarkitektens mål om å skape unike bydeler med begrunnelsen at «Derfor fokuserer denne strategien på hvordan vi utvikler unike bydeler og nabolag med en rikdom av ulik karakter og kvaliteter som folk ønsker å være en del av». Dette tilnærmingen reflekterer for øvrig også den generelle preferansen i postmoderne urban design for variasjon. Arkitekturstrategien fremholder videre:

Utform byggenes fasade slik at de bidrar til byrom og gater med ulik og særegen karakter. Bruk virkemidler som vann, vegetasjon, kunst og belysning for å gi allmenninger og byrom en unik og gjenkjennelig karakter. (Bergen kommune, 2019a: 24)

Oppsummering

Fokuset på særegne byrområder påstås å ha å gjøre med det tidligere nevnte modernistisk-lignende fokuset på å løse sosiale problemer. Ja, særegne områder kan gi «identitet» og «stolthet», som er mål som nevnes i Arkitekturstrategien (Bergen kommune, 2019a: 16), men slike erfaringer kan sies å være sekundære til modernistisk egalitære og omfordelende sosiale mål. Her minner Byarkitekten mer om en postmoderne forståelse av rollen til arkitektur. I en slik forståelse handler arkitektur om å motvirke modernismens stedsløshet (Ley, 1987) og arkitektur handler om objekter og bygningsmiljø som statiske kunstverk framkalt hverdagslivet og menneskers bruk (jf. Skogheim, 2008:). En slik forståelse kan også innebære at arkitektur først og fremst diskuteres ut fra sine semiotiske og «representasjonelle» sider, altså der bygg leses for kulturpolitisk eller symbolsk innhold (Ellin, 1999; Lees, 2001). Kritisk regionalisme, collagebyen og postmoderne preferanser for variasjon og detaljer skinner gjennom i Byarkitektens fokus på bymiljøer med særpreg.

6. Konklusjon: En ny rolle for arkitektur og arkitekter?

Fra 1970-tallet begynte produksjonen av de bygde omgivelsene – og arkitekters posisjon i denne – å endre seg på bestemte måter. Markedsliberalisering av byplanlegging og byutvikling innebar at myndigheter i økende grad overlot utvikling av reguleringsplaner og utbygging av bygg og boliger til private aktører. Fra å ha hatt sterk beslutningspåvirkning ovenfor bymyndighetene, som stod for mye av samfunnets totale arkitektoppdrag, har arkitekter fått mindre myndighet når byplanleggingen har blitt privatisering. Etter hvert som private aktører og finansaktører har blitt viktigere og viktigere har arkitekter måttet innrette seg etter et nytt økonomisk regime, med sterke interesser om avkastning og markedsføring. Næringsinteresser og økonomer har med andre ord fått sterkere innflytelse i produksjonen av de bygde omgivelsene. Arkitekter har samtidig mistet prosjektlederrollen til ingeniører og økonomer. Samfunnsgeografer, antropologer, sosiologer, og ‘by- og regionplanleggere’ har også styrket sin posisjon i arkitektur- og byplanleggingsspørsmål (Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, 2022; planutdanning.no, 2022). På grunn av inntrengingen på sitt opprinnelige fagdomene fra andre profesjoner har arkitekter tydd til en beskyttelsesstrategi

som har gått ut på å hegne om estetikk som sitt ubestridte kunnskapsmonopol. Den postmodernistiske tidsånden fra 1970-tallet har dessuten svekket arkitektens tidligere formål om å bruke arkitektur for å løse kollektive, sosiale problemer og bidra til en fellesskapets samfunnsutvikling. Dette har resultert i at arkitekter de siste tiårene mer enn tidligere har vært opptatt av seg selv som skapende individer av arkitektur forstått som kunstobjekter som i varierende grad er isolerte fra større sosiale spørsmål. Blant arkitekter har det vært en forskyvning fra et modernistiske samfunnsengasjement til en postmodernistisk apolitiskhet.

Mens det er frustrasjon blant arkitekter over at andre profesjoner blander seg inn i utforming av enkeltbygg, er det også tegn på frustrasjon blant arkitekter over svekket autoritet og innvirkning på byutviklingsspørsmål. Begge disse frustrasjonene kan forstås som bakgrunn for daværende byutviklingsbyråd Anna Elisa Tryti sin opprettelse av fagetaten Byarkitekten i Bergen. Frustrasjonene uttrykkes utvilsomt også av etatens direktør og stab. Byarkitekten i Bergen kan dermed forstås som et forsøk på å gjenta arkitektstandens autoritet og innflytelse. Utover å ha prøvd å forstå hvordan Byarkitekten opererer, oppfattes og påvirker har denne oppgavens formål vært å forstå innholdet i akkurat hva etatens arkitekter mener at arkitekter skal ha autoritet over og hvordan de forstår forholdet mellom arkitekter, arkitektur og byutvikling.

Gjennom å fokusere på formmessige aspekter som ikke har et direkte engasjement med sentrale samfunnsproblemer, som å fremme en vakker by, særegne bymiljøer, helhetlig utforming og samspill mellom by og natur, viderefører Byarkitekten en arkitekturpraksis som ikke oppleves som ny, men som reflekterer en postmodernistisk forståelse av rollen til arkitekter og arkitektur. Samtidig vekker Byarkitekten til live en modernistisk-lignende arkitekturpraksis ved å konsekvent forkynne hvordan arkitektur bidrar til å løse samfunnsutfordringer og spesielt sosiale utfordringer knyttet til aktivitet og folkehelse, sosiale relasjoner, trygghet og deltakelse, og tilhørende samfunnsøkonomi. Denne studiens oppfatning er at Byarkitekten representerer en forståelse av arkitekter og arkitekturs rolle som dekker et spenn mellom enkeltbygningers estetikk på den ene siden og de store samfunnsutfordringene på den andre siden. Byarkitekten står med andre ord med en fot i begge leirer: både i formmessige ting som kun har en svak tilknytning til samfunnsutfordringer, samt en ny rolle for arkitektur som legger vekt på arkitekturs samfunnsrolle. Den store mengden data fra Byarkitekten og andre informanter om etatens vektlegging av arkitekturs rolle som verktøy for å løse sosiale utfordringer gir likevel

grunnlag for å påstå at Byarkitekten drar arkitekturfeltet i en retning som er ny sammenlignet med den som skisseres av litteraturen på postmodernistisk estetisering av arkitektur.

Retningen Byarkitekten prøver å ta arkitekturfeltet i reflekterer det som Alejandro Aravena på Venezia-biennalen i 2016 uttrykte som en ønsket endring for arkitektstander rundt om i verden, nemlig å utvide samfunnsområdene som arkitekter forventes å beskjeftige seg med til også å omfatte sosiale, politiske og økonomiske og miljømessige problemer. Byarkitekten fremstår modernistisk i sin overbevisning om å bruke arkitektur til å skape en annen fremtid for byen: til å løfte velferden til byens borgere og kurere sosiale onder som ensomhet og inaktivitet. Byarkitekten reflekterer modernistiske arkitekters sosialpolitiske overbevisning og ønske om å løse kollektive problemer. Samtidig kan Byarkitektens middelklassebriller og «entreprenørpolitikk» fremstå sosialt problematisk ettersom mer marginaliserte grupper ikke blir ivaretatt. Byarkitekten har ikke en egalitær idealisme i samme grad som modernistiske arkitekter hadde.

Byarkitekten representerer en sosial vending for arkitekturen i Bergen, men med ulike overenstemmelser og uoverensstemmelser med den sosiale arkitekturen beskrevet av Richter mfl. (2017) og *spatial agency* beskrevet av Lorne (2017). Ja, Byarkitektens profesjonspraksis svarer til «sosial arkitektur» sitt grunnleggende motiv om å gjøre arkitektur sosialt relevant igjen. Byarkitekten gjør også opprør mot arkitekters underdanige rolle i hierarkiet i utviklingen av de bygde omgivelsene. I stedet for å ta en teknisk eller reaktiv rolle, tar Byarkitekten rollen som proaktiv problemløser, også utover bygd form ved å se en naturlig plass for seg selv i de øvre beslutningsstrukturene i bypolitikken. Byarkitekten tar imidlertid ikke tak i større økonomiske og politiske urettferdighetsspørsmål i dagens planleggingsparadigme, som privatisert utbyggerstyrt byutvikling, markedskrefter og ulikhet. Som i en postmodernistisk profesjonspraksis, tilskrives disse problemene krefter som er utenfor arkitektens ansvarsfelt og rekkevidde. Dermed er det slik at selv om Byarkitekten ønsker å utvide rollen til arkitekter til å svare på sosiale, økonomiske og miljømessige problemer, unngår Byarkitekten mer substansielle spørsmål om klasse, ulikhet og omfordeling. På denne måten reflekterer ikke Byarkitekten *spatial agency* som betrakter arkitektur som uløselig knyttet til sosial rettferdighet. Byarkitekten reflekterer ikke såkalt «sosial arkitektur», men heller modernistiske universelle løsninger, ved at etaten i stedet for å engasjere seg i små lavkostnads-grasrotinitiativer i små enkeltsettinger og «øyer» i byen foreslår politikk og prinsipper som burde appliseres over hele byen. Byarkitekten har heller ikke fokus på innbygges og brukers praksis og agens i utvikling av prosjekter.

Byarkitekten står for en type sosial vending for arkitektur i Bergen, men som ikke tar form som bølgen av sosial arkitektur som beskrevet av Richter mfl. (2017), som på noen måter kan beskrives av *spatial agency* (Lorne, 2017), og som på andre måter kan sammenlignes med modernistiske arkitekters profesjonspraksis.

Byarkitekten representerer en annen type arkitekturpraksis enn den som majoriteten av offentlig og privat ansatte arkitekter i Norge bedriver, nemlig ved å i større grad være en «problemfinder» enn en «problemløser». Det vil si at Byarkitekten i større grad enn prosjekterende og saksbehandlende arkitekter i Norge utfordrer tiltakshaver og tenker ledigere om hva som kan gjøres og hvordan arkitektur kan brukes, til og med til samfunnsområder som egentlig ikke dekkes av arkitekturfeltet, ved å ønske å blande seg inn i øvrig strategisk bypolitikk. At Byarkitekten kan ta denne rollen skyldes naturligvis i hvert fall delvis den frie stemmen Byarkitekten har som rådgivende etat, noe som kanskje kun kan matches av prosjekterende arkitekter utenfor omgang med kunder, for eksempel i organisasjonsliv, interne diskusjoner og i skriving og debatt.

I lys av arkitekturfagets omtrentlige ensretting mot enkeltbygg, fremmer Byarkitekten en forståelse for arkitekturs plass i samfunnet som i større grad er orientert mot overordnet byplanlegging. Byarkitekten både representerer og fremmer en mer urbanisme-sentrert profesjonspraksis.

Angående prosessuelle aspekter ved Byarkitekten, har denne studien frembragt eksempler på at Byarkitekten har innflytelse. De mest tydelige eksemplene på dette har vært private utbyggere som har sagt at de ikke presenterer planer for plan- og bygningsetaten med mindre de etter tidlig rådgivning med Byarkitekten opplever at Byarkitektens respons er positiv. Studien har også frembragt innsikt i hvordan Byarkitektens institusjonelle organisasjonsform som frittalende rådgivende etat ifølge informanter har hatt stor betydning for Byarkitektens mulighet til å påvirke. Dette handler ikke minst om hvordan etaten blir oppfattet av utbyggere og arkitekter som en uformell samarbeidspartner som det er enkelt og uforpliktende å oppsøke. Flere informanter i denne studien har foreslått at den kommunale saksbehandlingen av plan- og byggesaker, som kjennetegnes av oppskriftsmessig regelstyring etter plan- og bygningsloven, nå har større innslag av arkitekturfaglig diskusjon på grunn av Byarkitekten.

Opgaven har analytisk overførbarhet til andre caser (jf. Baxter, 2016; Flyvbjerg, 2006 og Yin, 2018) når det gjelder funn om hvordan Byarkitekten jobber i byutviklingsfeltet. Disse funnene innebærer nemlig en videreutvikling av teori om arkitektur og byutvikling slik at nye

forskningsprosjekter kan bygge på disse funnene i forbindelse med forskningsdesign. Samtidig kan de empiriske funnene om Byarkitekten i Bergen vise seg å være overførbare til Byarkitekten i Trondheim. Det kan for eksempel tenkes at Byarkitekten i Trondheim, i den grad organet vil operere på lignende måter som i Bergen, vil komme til å påvirke praksiser og prosesser i byutviklingen på lignende måter som i Bergen. Det kan for eksempel hende at den trønderske Byarkitekten også vil kunne trygge saksbehandlere i PBE og bli oppfattet som en uformell sparringspartner for private utbyggere og arkitekter, og dermed få en lignende type innflytelse som i Bergen. Men dette, samt hvordan problemstillinger knyttet til hvordan arkitektur og byutvikling blir forstått og håndtert, kan åpenbart ikke slås fast på bakgrunn av denne oppgaven. Imidlertid kan oppgaven bidra til å informere videre forskning på Byarkitekten i Trondheim og den fremtidige Byarkitekten i Oslo. Oppgaven kan også være til nytte i øvrige studier av arkitekter og byutviklingspraksiser.

Referanser

- Adelman, C. (1981) *Uttering, Muttering: Collecting, Using and Reporting Talk for Social and Educational Research*. London: Grant McIntyre.
- AHO Arkitekt- og designhøgskolen i Oslo (2022) *Videreutdanningsmaster i urbanisme*
Tilgjengelig fra: <https://aho.no/no/studier//384-none> (hentet 02.05.2022).
- Alexander, C. (1965). 'A City Is Not a Tree', *Architectural Forum* 122(1), s. 58–61.
- Amin, A. og Thrift, N. (2002) 'The Democratic City' i Ash, A. og Thrift, N. *Cities: reimagining the urban*. Cambridge: Polity Press.
- Andersen, B. og Røe, P. G. (2017) 'Arkitekturpolitikk for sosialt bærekraftig byutvikling', i Askim, J., Kolltveit, K. og Røe, P. G. (red.), *En smartere stat. Veier til bedre politikk og styring*. Oslo: Universitetsforlaget, s. 89–104.
- Angelo, Elin (2012). *Profesjonsforståelser i instrumentaledagogiske praksiser*.
Doktorgradsavhandling. Trondheim: Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Arkitekten (2021) "Politiken har inte insett nytta av stadsarkitekter". Tilgjengelig fra: <https://arkitekten.se/nyheter/politiken-har-inte-insett-nyttan-av-stadsarkitekter/> (hentet 02.05.2022)
- Arkitektforeningen (2022) Stadsarkitekt. Tilgjengelig fra: <https://arkitektforeningen.dk/vi-arbejder-for/stadsarkitekt/> (hentet 02.05.2022)
- Arkitektnytt (2021a) *Ny byarkitekt klar*. Tilgjengelig fra: <https://www.arkitektnytt.no/nyheter/ny-byarkitekt-klar> (hentet 05.02.2022).
- Arkitektnytt (2021b) *Vil ha byarkitekt*. Tilgjengelig fra: <https://www.arkitektnytt.no/notiser/vil-ha-byarkitekt-etter-bergensmodellen> (hentet 12.16.21).
- Arnstein, S.R. (1969) 'A ladder of citizen participation', *Journal of the American Institute of planners*, 35(4), s.216-224.
- Bailey, C., White, C. og Pain, R. (1999). 'Evaluating qualitative research: dealing with the tension between 'science' and 'creativity'', *Area*, 31(2), s.169-178.
- Baxter, J. og Eyles, J. (1997) 'Evaluating qualitative research in social geography: establishing 'rigour' in interview analysis', *Transactions of the Institute of British geographers*, 22(4), s. 505-525.
- Baxter, J. (2016) 'Case Studies in Qualitative Research', i Hay, I. (red.) *Qualitative Research Methods in Human Geography*. 4. utg. Canada: Oxford University Press.

- Bergen kommune, 2016. Etablering av byarkitekt etat. Tilgjengelig fra:
http://www3.bergen.kommune.no/BKSAK_filer/bksak/2016/BR2/2016254604-6016498.pdf
(hentet 02.05.2022).
- Bergen kommune (2019a) *Arkitektur+. Arkitektur- og byformingsstrategi for Bergen*. Tilgjengelig fra: <https://www.bergen.kommune.no/hvaskjer/tema/arkitektur-i-bergen/arkitekturog-byformingsstrategien> (hentet 02.05.2022).
- Bergen kommune (2019b) *Bestemmelser til KPA2018*. Tilgjengelig fra:
<https://www.bergen.kommune.no/api/rest/filer/V90883> (hentet 02.05.2022).
- Bergen Kommune (2019c) *Handlings- og økonomiplan 2020-2023 / Budsjett 2020*. Tilgjengelig fra: <https://www.bergen.kommune.no/politikere-utvalg/api/fil/bk360/2526424/HOP-2020-2023-Budsjett-2020-Tilleggsinnstilling-1-budsjettdokument> (hentet 02.05.2022).
- Bergen kommune (2019d) *Kommuneplanens arealdel 2018*. Tilgjengelig fra:
<https://www.bergen.kommune.no/api/rest/filer/V90888> (hentet 02.05.2022).
- Bergen kommune (2020) *Bopilot - kommunen som pådriver for alternative boligløsninger*.
Tilgjengelig fra: <https://www.bergen.kommune.no/hvaskjer/tema/arkitektur-i-bergen/bopilot>
(hentet 02.05.2022)
- Bergen Kommune (2021) *Åpen plan- og designkonkurranse for indre Laksevåg*. Tilgjengelig fra:
<https://sway.office.com/n5A7OV2jjZVKR0TW> (hentet 15.03.22).
- Bergen kommune (2022) *Byggeprosjekt Bergen inkluderingscenter*. Tilgjengelig fra:
<https://www.bergen.kommune.no/hvaskjer/tema/vi-bygger-bergen/byggeprosjekter/andre-bygg/byggeprosjekt-bergen-inkluderingscenter> (hentet 01.04.2022).
- Bergen Næringsråd (2022) *Hva kan vi lære av København når det kommer til byutvikling her i Bergen? Hør byarkitekt Camilla Von Deurs (København) og Maria Molden (Bergen kommune) dele sine erfaringer*. Tilgjengelig fra:
<https://www.facebook.com/bergenchamber/videos/3134742953456858> (hentet 07.03.2022)
- Berger, P. L og Luckmann, T. (1967) *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*, London: Penguin Press.
- Blaikie, N. (2007). *Approaches to Social Enquiry*. 2. utg. Cambridge: Polity Press.
- Bloomberg, L.D. og Volpe, M. (2008) 'Presenting methodology and research approach', i Bloomberg, L.D. og Volpe, M. (red.) *Completing your qualitative dissertation: A roadmap from beginning to end*. London: SAGE, s. 65-93.
- Braun, V., Clarke, V. (2006) Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology* 3(2), s. 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Børrud, E. (2009) 'Bymorfologi som kunnskapsgrunnlag for planlegging og planforskning', *Kart og Plan* 69(1), s. 19-26.

- Byarkitekten i Bergen (2019) *Årsrapport 2019*. Ikke offentliggjort, sendt til meg personlig.
- Byarkitekten i Bergen (2020) *Årsmelding 2020*. Ikke offentliggjort, sendt til meg personlig.
- Byarkitekten i Bergen (2021) *Årsmelding 2021*. Ikke offentliggjort, sendt til meg personlig.
- Cameron, J., (2010) 'Focusing on the Focus Group', i Hay, I. (red.) *Qualitative Research Methods in Human Geography*. 4. utg. Canada: Oxford University Press.
- Carmona, M., 2014. *Explorations in urban design*. Aldershot: Ashgate.
- Charmaz, K. and Belgrave, L., 2012. 'Qualitative interviewing and grounded theory analysis', i Gubrium, J. F. mfl. (red.) *The SAGE Handbook of Interview Research: The Complexity of the Craft*. London: SAGE Publications, s. 161–176. <https://doi.org/10.4135/9781452218403.n11>
- Charmes, E. og Keil, R. (2015) 'The Politics of Post-Suburban Densification in Canada and France', *International Journal of Urban and Regional Research*, 39, s. 581–602. <https://doi.org/10.1111/1468-2427.12194>
- Clarke, P. W., og Dutton, T. A. (1986). Notes toward a Critical Theory of Architecture. The Discipline of Architecture: Inquiry through Design. Proceedings of the 73rd ACSA Meetings, Washington DC.
- Crawford, M. (1991) 'Can architects be socially responsible?', i Ghirardo, D. (red.) *Out of Site: A Social Criticism of Architecture*. Seattle: Bay Press.
- Cuff, D., 2014. 'Architecture's Undisciplined Urban Desire', *Architectural Theory Review* 19(1), s. 92–97. <https://doi.org/10.1080/13264826.2014.899071>
- Cullen, G. (1961) *The Concise Townscape*. London: Van Nostrand Reinhold
- Cohen, L. et al. (2005) 'Remember I'm the bloody architect!': Architects, organizations and discourses of profession', *Work, Employment and Society*, 19(4), s. 775–796. doi: 10.1177/0950017005058065.
- Cope, M. (2016) 'Organizing and Analyzing Qualitative Data', i Hay, I. (red.) *Qualitative Research Methods in Human Geography*. 4. utg. Canada: Oxford University Press.
- Davidoff, P. (1965) 'Advocacy and Pluralism in Planning', *Journal of the American Institute of Planners* 31(4), s. 331-338.
- Duncombe, J. og Jessop, J. (2012) 'Chapter 7. 'Doing Rapport' and the Ethics of 'Faking Friendships'', i Miller, T. mfl. (red.) *Ethics in Qualitative Research*. 2. utg. London: SAGE
- Dunn, K., (2016) 'Interviewing', i Hay, I. (red.) *Qualitative Research Methods in Human Geography*. 4. utg. Canada: Oxford University Press.
- Durham-Jones, E. (2014). 'Irrational exuberance: Rem Koolhaas and the 1990s', i Dreamer, P. (red.) *Architecture and Capitalism: 1845 to the Present*. London: Routledge, s. 150-171.

- Dutton, T.A., Mann, L.H. (1996). 'INTRODUCTION Modernism, Postmodernism, and Architecture's Social Project' i Dutton, T.A. og Mann, L.H. (red.) *Reconstructing Architecture: Critical Discourses and Social Practices*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Dovey, K. (2001) *Framing places: mediating power in built form*. London: Routledge.
- Dowling, R. (2016) 'Power, Subjectivity, and Ethics in Qualitative Research', i (red.) *Qualitative Research Methods in Human Geography*. 4. utg. Canada: Oxford University Press.
- Dreamer, P. (2013) *Architecture and Capitalism: 1845 to the Present*. London: Routledge.
- Eikseth, B.G. (2017) *Arkitekter i emning: profesjonsforståelser og brukerperspektiver i norsk arkitektutdanning 2009–2012*. Doktoravhandling. Oslo: Arkitektur- og designhøgskolen.
- Ellefsen, K. O. og Tvilde, D. (1991) *Realistisk byanalyse*. Trondheim: Arkitektavdelingen NTH
- Ellin, N. (2006) *Integral urbanism*. Oxford: Routledge.
- Ellin, N. (1999) *Postmodern urbanism*. New York: Princeton Architectural Press.
- Engström, S. og Lidelöw, S. (2015) 'From the Pilot Project to the Mainstream Practice: Learning Explored in Planning and Design of a Low-Energy Quarter', *Procedia Economics and Finance* 21, 288–296.
- Evetts, J. (2003) 'The sociological analysis of professionalism: occupational change in the modern world', *International Sociology* 18, s. 395–415.
- Facebook (2021) Kjenner du noen som skal søke på studier denne våren og som kunne vært interessert i by-, bygde- og regionplanlegging? Tilgjengelig fra: <https://www.facebook.com/groups/703450643422659/posts/1144009199366799> (hentet 15.04.2022).
- Finlay, L. (1998) 'Reflexivity: an essential component for all research?', *British Journal of Occupational Therapy*, 61(10), s. 453-456.
- Fishman, R. (1997) *Urban Utopias in the Twentieth Century: Ebenezer Howard, Frank Lloyd Wright and Le Corbusier*. New York: Basic Books
- Florida, R. (2005) *Cities and the Creative Class*. New York: Routledge
- Flyvbjerg, B. (2006) 'Five misunderstandings about case-study research', *Qualitative inquiry*, 12(2), s. 219-245.
- Foroughmand Araabi, H. (2016). A typology of Urban Design theories and its application to the shared body of knowledge. *Urban Design International* 21, s. 11–24. <https://doi.org/10.1057/udi.2015.6>
- Foucault, M. (1978) *The History of Sexuality. Volume I: An introduction*. New York: Pantheon Books

- Frampton, K. (1983) 'Critical regionalism', *Perspecta: The Yale Architectural Journal*, 20, s.147-162.
- Frampton, K. (1985) *Modern Architecture: a Critical History*. London: Thames and Hudson.
- Gehl, J. (1996) *Life Between Buildings: Using Public Space*. Copenhagen: Danish Architectural Press.
- Gómez, M.V. og González, S. (2001) 'A Reply to Beatriz Plaza's 'The Guggenheim-Bilbao Museum Effect'', *International Journal of Urban and Regional Research* 25, 898–900. <https://doi.org/10.1111/1468-2427.00351>
- Gribat, N. og Meireis, S. (2017) 'A critique of the new 'social architecture' debate', *City* 21, s. 779–788. <https://doi.org/10.1080/13604813.2017.1412199>
- Grønning, M. og Aarsæther, N. mfl. (2019). Hvordan øke utdanningskapasiteten i offentlig planlegging? Rapport fra komite nedsatt av KS og FUS, i samarbeid med Kommunal- og moderniseringsdepartementet. Oslo: KS.
- Grubbauer, M. og Steets, S. (2014) 'The Making of Architects: Knowledge Production and Legitimation in Education and Professional Practice', *Architectural Theory Review* 19, s. 4–9. <https://doi.org/10.1080/13264826.2014.899069>
- Guiheux, J. (1989) *European*. Paris: Plan Construction.
- Gutman, R. (1977) 'Architecture - The Entrepreneurial Profession', *Progressive Architecture* 58(5).
- Hall, P. (2014) *Cities of Tomorrow. An Intellectual History of Urban Planning and Design Since 1880*. Croydon: Wiley Blackwell.
- Hanssen, G.S., Hofstad, H. og Saglie, I.-L. (2015) *Kompakt Byutvikling. Muligheter og utfordringer*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Haraway, D., (1988) 'Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective', *Feminist Studies* 14(3), s. 575–599. <https://doi.org/10.2307/3178066>
- Harvey, D. (1989) 'From Managerialism to Entrepreneurialism: The Transformation in Urban Governance in Late Capitalism', *Geografiska Annaler. Series B, Human Geography* 71, s. 3–17. <https://doi.org/10.2307/490503>
- Harvey, D. (2005). *A Brief History of Neoliberalism*. Oxford: Oxford University Press.
- Holjen Thon, T. (2021) *Mellom kunsten og satellittene*. Tilgjengelig fra: <https://www.arkitektnytt.no/nyheter/mellom-kunsten-og-satellittene> (hentet 02.05.2022)
- Holston, J. (1989) *The Modernist City: An Anthropological Critique of Brasilia*. Chicago: University of Chicago.
- Hughes, E. C. (1958). *Men and their Work*. New York: Free Press

- Huxtable, A. L. (1981) 'Is Modern Architecture Dead?', *Architectural Record*. 169, s. 100–105.
- Hågøy, T. (2017) *Maria Molden blir byarkitekt i Bergen*. Tilgjengelig fra: <https://www.estatevest.no/maria-molden-blir-byarkitekt-i-bergen/> (hentet 02.05.2022).
- Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi (2020) *Using photography. Vivian Price in conversation with David Jordhus-Lier*. Tilgjengelig fra: https://www.youtube.com/watch?v=RYz_-i7YKpg (hentet 17.04.2021)
- Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, UiO (2022) *Arkitektkontorene etterspør samfunnsgeografer*. Tilgjengelig fra: <https://www.sv.uio.no/iss/forskning/aktuelt/aktuelle-saker/2022/arkitektkontorene-etterspor-samfunnsgeografer.html> (hentet 02.05.2022)
- Jacobs, A. B. (1993) *Great Streets*. Cambridge, MA: MIT Press
- Jacobs, A. B. og Appleyard, D. (1987) *Toward an Urban Design Manifesto*, *Journal of the American Planning Association*, 53(1) s, 112-120.
- Jacobs, J. (1961) *The death and life of great American cities*. New York: Random House
- Jahnsen, B. R. (2022). *Byarkitekten*. Tilgjengelig fra <http://www.bergenbyarkiv.no/oppslagsverket/2008/02/05/Byarkitekten/> (hentet 02.05.2022)
- Johnson, P.A. (1994) *The theory of architecture: concepts, themes & practices*. New York: Van Nostrand Reinhold.
- Jones, P. (2009) *Putting Architecture in its Social Place: A Cultural Political Economy of Architecture*. *Urban Studies* 46, 2519–2536. <https://doi.org/10.1177/0042098009344230>
- Jones, P. (2011) *The Sociology of Architecture: Constructing Identities*. Liverpool: Liverpool University Press
- Kaika, M. (2010) 'Architecture and crisis: re-inventing the icon, re-imag(in)ing London and re-branding the City,' *Transactions of the Institute of British Geographers*. 35(4), s. 453-474.
- Kaika, M. (2015) 'Architects are like trains... They only go on rails. the changing social role of architecture in a globalised world', i Gravari-Barbas, M. og Renard-Delautre, C. (red.) *Icônes globales d'architecture: L'architecture iconique, l'architecte global et l'espace urbain*. Paris: L'Harmattan, s. 69-81.
- Kelbaugh, D. (2002) 'Critical Regionalism: An Architecture of Place', i Kelbaugh, D. (red.) *Repairing the American Metropolis: Common Place Revisited*. Seattle, WA: University of Washington Press.
- Kisby, B. (2010) 'The Big Society: Power to the People?', *The Political Quarterly* 81, s. 484–491. <https://doi.org/10.1111/j.1467-923X.2010.02133.x>
- Knox, P. L. (2011) *Cities and Design*. London: Routledge

- Knox, P. L. (1987) 'The Social Production of the Built Environment Architects, Architecture and the Post-Modern City', *Progress in Human Geography* 11, s. 354–377.
<https://doi.org/10.1177/030913258701100303>
- KODE (2022) *Utstilling: Nabo: Hvordan skal vi bo sammen?* Tilgjengelig fra:
<https://kodebergen.no/utstillinger/mai-2022-nabo-hvordan-skal-vi-bo-sammen> (hentet 02.05.2022)
- Koh, J. (1985). 'Success Strategies for Architects through Cultural Changes Leading into the Post-Industrial Age: An American Perspective', i Klein, S., Wener, R. og Lehman, S. (red.) *Environmental Change/Social Change. Proceedings of the 16th Annual Conference of the Environmental Design Research Association*. Washington, DC, s. 10-21.
- Krier, L. (1978). The reconstruction of the city. *La Reconstruction de la Ville Européenne: Architecture Rationnelle= The Reconstruction of the European City: Rational Architecture*. Brussels: Archives d'Architecture Moderne.
- Kropf, K. (2021) 'Is There a Normative Science of the Built Environment?', i Oliveira, V. (red.) *Morphological Research in Planning, Urban Design and Architecture*. Springer.
- Københavns kommune (2009) *Metropol for mennesker - visjon og mål for Københavns byliv 2015*. Tilgjengelig fra: https://kk.sites.itera.dk/apps/kk_pub2/pdf/646_D2czJbnVvc.pdf (hentet 02.05.2022)
- Lahiji, N. (2014) *Architecture against the post-political: essays in reclaiming the critical project*. New York: Routledge.
- Lane, M.B. (2005) 'Public participation in planning: an intellectual history', *Australian geographer*, 36(3), s. 283-299.
- Larice, M. og MacDonald, E. (2012) *The Urban Design Reader*. New York: Routledge.
- Larson, M. S. (1977). *The rise of professionalism: A sociological analysis*. Berkeley: University of California Press.
- Larson, M. S. (1983) 'Emblem and exception: The historical definition of the architect's professional role', i Blau, J. R., La Gory, M. E. og Pipkin, J. S. (red.) *Professionals and Urban Form*. Albany: SUNY, s. 49-86.
- Ley, D. (1987) 'Styles of the Times: Liberal and Neo-conservative Landscapes in Inner Vancouver, 1968–86', *Journal of Historical Geography* 13(1), s. 40–56.
- Lees, L. (2001) 'Towards A Critical Geography of Architecture: The Case of an Ersatz Colosseum', *Ecumene* 8, s. 51–86. <https://doi.org/10.1177/096746080100800103>
- Lorne, C. (2017) 'Spatial agency and practising architecture beyond buildings', *Social & Cultural Geography* 18, S. 268–287. <https://doi.org/10.1080/14649365.2016.1174282>

- Lund Hansen, A., Andersen, H.T., og Clark, E. (2001) 'Creative Copenhagen: Globalization, Urban Governance and Social Change', *European Planning Studies* 9, s. 851–869.
<https://doi.org/10.1080/09654310120079805>
- Lynch, K. (1960) *Image of the City*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Lynch, K. (1976) *Managing the Sense of a Region*. Cambridge, MA: MIT.
- Macarthur, J. og Stead, N. (2019) 'Introduction: Architecture and aesthetics', I Crysler, C.G., Cairns, S. og Heynen, H. (red.) *The Sage Handbook of Architectural Theory*. London: SAGE Publications Ltd.
- Madanipour, A. (2010). *Whose public space? International case studies in urban design and development*. Oxford: Routledge.
- Mansvelt, J. og Berg, L. D. (2016) 'Writing Qualitative Geographies, Constructing Meaningful Geographical Knowledge' i Hay, I. (red.) *Qualitative Research Methods in Human Geography*. 4. utg. Canada: Oxford University Press.
- Massey, D. (1991) 'The political place of locality studies', *Environment and planning A* 23(2), s. 267–81.
- Massey, D. (1993) 'Power-geometry and a progressive sense of place', i Bird, J. mfl. (eds.), *Mapping the Futures: Local Cultures, Global Change*. London: Routledge.
- Mazziotti, D.F. (1982) 'The underlying assumptions of advocacy planning: pluralism and reform', i Paris, C. (red.) *Critical readings in planning theory*. Oxford: Pergamon, s. 207–27.
- McNeill, D. (2008) *The Global Architect. Firms, Fame and Urban Form*. New York: Routledge
- Miljøverndepartementet (1993) *Stedsanalyse - innhold og gjennomføring*. Oslo: Miljøverndepartementet
- Morgan, D., Fellows, C., Guevara, H. (2008) 'Emergent Approaches to Focus Group Research', i Hesse-Biber, S.N. og Leavy, P. (red.) *Handbook of Emergent Methods*. New York: Guilford Press, s. 189–205.
- Morgan, D.L., (2012) Focus Groups and Social Interaction, I Gubrium, J. F. mfl. (red.) *The SAGE Handbook of Interview Research: The Complexity of the Craft*. London: SAGE Publications, s. 161–176. <https://doi.org/10.4135/9781452218403.n11>
- NAOB – Det norske akademis ordbok (2022) *Demiurg*. Tilgjengelig fra: <https://naob.no/ordbok/demiurg> (hentet 02.05.2022)
- NESH - Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (2016) *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*. Tilgjengelig fra: <https://www.forskningsetikk.no/retningslinjer/hum-sam/forskningsetiske-retningslinjer-for-samfunnsvitenskap-humaniora-juss-og-teologi/> (hentet 21.04.21).

- Norberg-Schulz, C. (1980) *Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture*. New York: Rizzoli.
- Nordahl, B. mfl. (2011) *Utbyggerstyrt byutvikling?* NIBR-rapport 2011: 21. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning.
- Oldenburg, R. (1989) *The Great Good Place*. Boston: Da Capo Press
- Oliveira, V. (2019) 'An historico-geographical theory of urban form', *Journal of Urbanism: International Research on Placemaking and Urban Sustainability* 12, s. 412–432.
<https://doi.org/10.1080/17549175.2019.1626266>
- Ose Askvik, E., van der Weel, F.R.R., van der Meer, A.L.H. (2020). 'The Importance of Cursive Handwriting Over Typewriting for Learning in the Classroom: A High-Density EEG Study of 12-Year-Old Children and Young Adults', *Front Psychol* 11: 1810.
<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.01810>
- Oslo Byleksikon (2022) Byarkitekten. Tilgjengelig fra:
<https://www.oslobyleksikon.no/index.php?title=Byarkitekten> (hentet 02.05.2022)
- Patton, M.Q. (2002) 'Ch. 7: Qualitative interviewing', i Patton, M.Q., *Qualitative Research & Evaluation Methods*. London: SAGE Publications.
- Pecora, V. (1991) 'Towers of Babel', i Ghirardo, D. (red) *Out of Site: A Social Criticism of Architecture*. Seattle: Bay Press, s. 46–76.
- Politisk platform (2015) *Politisk plattform for et byråd utgått av Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti og Venstre, 2015-2019*. Tilgjengelig fra:
<https://www.venstre.no/assets/Byr%C3%A5d-Schjelderup-I.pdf> (hentet 02.05.2022)
- Ragin, C.C. og Amoroso, L.M. (2011) *Constructing Social Research*. 2. Utgave. Thousand Oaks, California: Pine Forge Press.
- Relph, E., 1976. *Place and placelessness*. London: Pion.
- Richter, A., Göbel, H.K. og Grubbauer, M. (2017) 'Designed to improve?', *City* 21, s. 769–778.
<https://doi.org/10.1080/13604813.2017.1412198>
- Rose, G. (1993) *Feminism and Geography: The Limits of Geographical Knowledge*. Cambridge: Polity Press.
- Rowe, C. og Koetter, F. (1978) *Collage City*. Cambridge, MA: MIT Press
- Røe, P.G. (2002) 'Sosiokulturelle stedsanalyser – et supplement til de tradisjonelle stedsanalysene', *Plan* 4(5), s. 76-81.
- Røe, P.G. (2014) 'Analysing Place and Place-making: Urbanization in Suburban Oslo', *International Journal of Urban and Regional Research* 38, s. 498–515.
<https://doi.org/10.1111/1468-2427.12113>

- Rudofsky, B. (1987) *Architecture without architects: a short introduction to non-pedigreed architecture*. Albuquerque: University of New Mexico Press.
- Rygh, P. (2020) Peter Daniel Hofflund. Tilgjengelig fra: https://snl.no/Peter_Daniel_Hofflund (hentet 02.05.2022)
- Saglie, I.L. og Tennøy, A. (2000) *Stedsanalyser i planlegging*. NIBR-rapport 19/2000. Oslo: Norsk institutt for by- og regionplanlegging.
- Saint, A. (1983) *The image of the architect*. New Haven: Yale University Press.
- Saldaña, J. (2009) 'An introduction to codes and coding', i Saldaña, J., *The Coding Manual for Qualitative Researchers*. SAGE Publications, s. 1–32.
- Samuel, F. (2018) *Why Architects Matter: Evidencing and Communicating the Value of Architects*. London: Routledge.
- Sandkjær Hansen, G., Hofstad, H. og Saglie, I.-L. (2015) 'Kapittel 2 – Hvordan studere motstridende hensyn i den kompakte byen?' i Sandkjær Hansen, G., Hofstad, H. og Saglie, I.-L. (red.) *Kompakt byutvikling – muligheter og utfordringer*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Schoenberger, E. (1991) 'The Corporate Interview as a Research Method in Economic Geography', *The Professional Geographer* 43, s. 180–189. <https://doi.org/10.1111/j.0033-0124.1991.00180.x>
- Sklair, L. (2017) *The Icon Project: Architecture, Cities, and Capitalist Globalization*. Oxford: Oxford University Press.
- Skogheim, R., (2008) *Mellom kunsten og kundene: Arkitekters yrkessosialisering og profesjonelle praksis*. Doktorgradsavhandling. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Spencer, D. (2016) *Architecture of Neoliberalism. How Contemporary Architecture Became an Instrument of Control and Compliance*. London: Bloomsbury Academic
- Språkrådet (2019) *Stor eller liten bokstav*. Tilgjengelig fra: http://www.sprakradet.no/sprakhjelp/Skriveregler/Stor_eller_liten_forbokstav/ (hentet 02.05.2022)
- Stevens, G. (1998) *The Favored Circle: The Social Foundations of Architectural Distinction*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Stratford, E. og Bradshaw, M. (2016) 'Qualitative Research Design and Rigour', i Hay, I. (red.) *Qualitative Research Methods in Human Geography*. 4. utg. Canada: Oxford University Press.
- Sveriges Arkitekter (2022) *Kommunernas arkitekturpolicyer*. Tilgjengelig fra: <https://www.arkitekt.se/app/uploads/2022/03/Arkitekturpolicy2022A4.pdf> (hentet 02.05.2022)

- Tjora, A. (2018) *Viten skapt. Kvalitativ analyse og teoriutvikling*. Oslo: Cappelen Damm.
- Tonkiss, F. (2013) 'Austerity urbanism and the makeshift city', *City* 17, s. 312–324.
<https://doi.org/10.1080/13604813.2013.795332>
- Tzonis, A. og Lefaivre, L. (1980) 'The Narcissistic Phase in Architecture', *Harvard Architectural Review* 1, s. 53–61.
- UNEP (2020) *Building sector emissions hit record high, but low-carbon pandemic recovery can help transform sector*. Tilgjengelig fra: <http://www.unep.org/news-and-stories/press-release/building-sector-emissions-hit-record-high-low-carbon-pandemic> (hentet 02.05.2022)
- Venturi, R., Scott Brown, D. og Izenour, S. (1971) *Learning from Las Vegas*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Ward, K. (2018) 'Urban Redevelopment Policies on the Move: Rethinking the Geographies of Comparison, Exchange and Learning', *International Journal of Urban and Regional Research* 42, s. 666–683. <https://doi.org/10.1111/1468-2427.12604>
- Warren, C. og Karner, T. (2010) *Discovering Qualitative Methods: Field Research, Interviews and Analysis*. 2. utgave. New York: Oxford University Press
- Whitehand, J.W.R. (2001) 'British urban morphology: The Conzenian tradition', *Urban Morphology* 5, s. 103–109.
- Whitehand, J.W.R. (1992) 'Recent Advances in Urban Morphology', *Urban Studies* 29, s. 619–636. <https://doi.org/10.1080/00420989220080591>
- Whyte, W. H. (1980) *The Social Life of Small Urban Spaces*. New York: Project for Public Spaces.
- Winchester, H.P.M. og Rofo, M.W. (2016) 'Qualitative Research and Its Place in Human Geography', i Hay, I. (red.) *Qualitative Research Methods in Human Geography*. 4. utg. Canada: Oxford University Press.
- WHO World Health Organization (2017) *Towards more physical activity: Transforming public spaces to promote physical activity*. Tilgjengelig fra: <https://www.euro.who.int/en/health-topics/disease-prevention/physical-activity/publications/2017/towards-more-physical-activity-transforming-public-spaces-to-promote-physical-activity-a-key-contributor-to-achieving-the-sustainable-development-goals-in-europe-2017> (hentet 02.05.2022)
- Yaneva, A. (2017) *Five Ways to Make Architecture Political*. London: Bloomsbury Publishing.
- Yin, R.K. (2018) *Case study research and applications: design and methods*. 6. utg. London: SAGE Publications Ltd.

Vedlegg

Vedlegg A – Facebook diskusjon (Facebook.com, 2021)

Petter Hiis Bergh is at **Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi.** 15 February 2021 · Oslo · 🌐

Kjenner du noen som skal søke på studier denne våren og som kunne vært interessert i by-, bygde- og regionplanlegging?

[Kommunal- og moderniseringsdepartementet \(Norge\)](#) og [KS Kommunesektorens organisasjon](#) har de neste to månedene en kampanje for å rekruttere til nærliggende studier og yrker.

I en forlengelse av [Tord Bakke](#) sin kritiske kommentar til rapporten som delvis har informert kampanjen, bør man være obs på at kampanjen risikerer å villedde konsumenter til en snever forståelse av hvilke faglige kunnskaper og ferdigheter som er relevante for å forstå og planlegge for byer, bygder og regioner. Det er i det minste litt betryggende at ett av de disiplinære samfunnsfagene, nemlig samfunnsgeografi, er inkludert i listen av studier i kampanjen.

<https://www.planutdanning.no/> (kampanjens nettside)

https://www.regjeringen.no/no/tema/plan-bygg-og-eiendom/plan-og-bygningsloven/plan/diverse/kampanje-for-a-na-fremtidige-planleggere/id2834354/?utm_source=www.regjeringen.no&utm_medium=epost&utm_campaign=nyhetsvarsel%20Veke%207&utm_content=By-%20og%20stedsutvikling%20og%20Planlegging (politisk kontekst)

<https://www.regjeringen.no/.../hvordan-oke.../id2676014/...> (rapport om utdanningskapasiteten i offentlig planlegging v [Marius Grønning](#))

https://www.idunn.no/.../for_faa_planleggere_eller_for... (Bakke m kritikk av rapport)

<https://youtu.be/-JftXhoWKX0>

YOUTUBE.COM
Dette er planutdanning
Vi trenger flere, gode samfunnsplanleggere og arealplanleggere i h...

👍 Tom Legdani Hiis Bergh and 13 others 20 comments

👍 Like 💬 Comment

... fortsettelse **vedlegg A**

All comments ▾

 Linn Skjold
Bra! Og på tide kan man si?
Like Reply 1 y

 Maria Molden
Men hvor ble det av arkitektutdanningen? Fysisk planlegging med forståelse av å forme omgivelsene er jo avgjørende for en god by. Det er ikke nok å kunne systemer. Arkitektfaget har stått sentralt i planfaget tidligere. Det er jo viktigere enn noen gang når vi skal bo tettere. Her må en justering til!
Like Reply 1 y   11

 Sverre Landmark
Maria Molden Og arkitektutdanningen - den har kanskje et forbedringspotensial her?
Like Reply 1 y

 Maria Molden
Sverre Landmark **Marianne Skjulhaug** Hva skjedde her? Har ikke departementet spurt dere, eller er det så store endringer i utdanningen fra den gangen mitt engasjement våknet for byplanlegging på Aho og ved NTNU?
Like Reply 1 y

 Sverre Landmark
Maria Molden Jeg er jo ikke arkitekt, men har inntrykk av at planfaget kan og bør styrkes innen ark utdanningen om man ikke vil at faget taper.
Like Reply 1 y

 Marianne Skjulhaug
Maria Molden vi er på saken. Men veldig uheldig mildt sagt.
Like Reply 1 y

 Torill Refsdal Aase
Maria Molden Arkitektutdanningen i Bergen ligger i det styggeste betonghuset som finnes i Sandviken, men de har flott sjøutsikt.
Like Reply 1 y

... fortsettelse vedlegg A

The image shows a screenshot of a Facebook comment thread. The comments are as follows:

- Marianne Skjulhaug** commented: "Sverre Landmark skal vi ta en prat - jeg inviterer til Klubbhuset som det heter på norsk. Har du sett hva tredjeåret på AHO leverer?"
Interaction: Like Reply 1 y
- Sverre Landmark** replied: "Marianne Skjulhaug Nei jeg kan for lite om dette. Burde holde kjef, ja.."
Interaction: Like Reply 1 y
- Marianne Skjulhaug** replied: "Sverre Landmark nei - kjør på - vi trenger å snakke om dette - det gjelder alle skolene - egentlig i hele nordn."
Interaction: Like Reply 1 y
- Sverre Landmark** replied: "Marianne Skjulhaug Har planfaget vært for arkitektene det geriatri er for medisinen? Lav status, ingen prestisje?"
Interaction: Like Reply 1 y
- Marianne Skjulhaug** replied: "Sverre Landmark ja" (with 3 likes)
Interaction: Like Reply 1 y
- Maria Molden** commented: "Marianne Skjulhaug og Sverre Landmark jeg er med på en diskusjon her. Da jeg gikk ut i 1994 ved Aho/NTH var vi skikkelig høy på byplanlegging. Klare og tydelige og viste hva vi kunne og ville som arkitekter og byplanleggere. Vi hadde med oss metoder og verktøy ikke bare til å forstå systemene men også til å gjøre gode helhetlige valg og finne fysiske løsninger som svarte på kompleksiteten. Det er jo arkitektenes metodiske tilnærming til problemstillinger og evne til å faktisk finne løsninger som er det gullet jeg har med meg inn i min jobb."
Interaction: Like Reply 1 y Edited

... fortsettelse **vedlegg A**

The image shows a screenshot of a Facebook comment thread. It features three comments from different users, each with a profile picture, text, and interaction options like 'Like', 'Reply', and a '1 y' timestamp. The first comment is from Linn Skjold, the second from Øyvind Tveit, and the third from Marianne Skjulhaug. The thread is set against a light blue background with a white border.

Linn Skjold
Sverre Landmark da jeg i 2008 hoppet fra arkitekt til plan etter bachelor fikk jeg opptil flere spørsmål fra fakultetsleder på arkitektskolen i København (der jeg tok bachelor) og på NTNU (der jeg tok master) om jeg var heeeelt sikker. "Vilje jeg ikke bli skikkelig arkitekt?" "Du får jo ikke tegne noe på denne måte og sette spor etter deg"

Like Reply 1 y 5

Øyvind Tveit
Linn Skjold festlig! Jeg gjorde nesten motsatt bytte omtrent på samme tid med nesten samme begrunnelse. Hoppet fra samfunnsgeografi til arkitekt i 2009 for å kunne gå dypere i byutviklingsproblematikk

Like Reply 1 y 5

Reply to Marianne Skjulhaug...

Marianne Skjulhaug
Og uansett hvor mange humanister, samfunnsvitere eller ingeniører som viktige deltakere, så er det arkitekter og landskapsarkitekter som skal tegne seg fram til den bygde byen, - derfor så fantastisk viktig at vi kan og gjør - og ikke minst er det jo interessant.

Like Reply 1 y 4

... fortsettelse **vedlegg A**

The screenshot shows a Facebook comment thread. At the top, a user named Linn Skjold has posted a link to an article on arkitektnytt.no. Below this is a preview of the article, which includes a photo of a woman and the text 'ARKITEKTNytt.NO Men hva med arkitektutdanningen? | arkitektnytt.no'. This post has 2 likes. A reply from Petter Hiis Bergh, identified as the author, follows, with a link to an article on planutdanning.no. Below this is a preview of the article, which includes a photo of a person sitting on a bench and the text 'PLANUTDANNING.NO Planutdanning – Nettsted for deg som vil vite mer om planstudier.' This post has 1 like. A reply from Maria Molden follows, praising the comments on Facebook. Below this is another reply from Maria Molden with a link to an article on arkitektnytt.no. Below this is a preview of the article, which includes a photo of a city street and the text 'ARKITEKTNytt.NO Lyden av byplaner | arkitektnytt.no'. This post has 1 like. At the bottom, there are two input fields for writing a comment, each with icons for emojis, photos, GIFs, and stickers.

Linn Skjold
<https://www.arkitektnytt.no/.../men-hva-med...>

ARKITEKTNytt.NO
Men hva med arkitektutdanningen? | arkitektnytt.no

Like Reply 1 y 2

Petter Hiis Bergh **Author**
<https://www.planutdanning.no/> arkitektur har nå blitt tilføyd i kampanjen

PLANUTDANNING.NO
Planutdanning – Nettsted for deg som vil vite mer om planstudier.

Like Reply Remove Preview 1 y

Maria Molden
Petter Hiis Bergh ja av og til så får kanskje kommentarene våre på Facebook konsekvenser. Veldig bra!!

Like Reply 1 y

Maria Molden
<https://www.arkitektnytt.no/nyheter/lyden-av-byplaner>

ARKITEKTNytt.NO
Lyden av byplaner | arkitektnytt.no

Like Reply 1 y

Reply to Petter Hiis Bergh...

Write a comment...

Vil du delta i forskningsprosjektet *Byarkitekten i Bergen ?*

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å undersøke Byarkitekten i Bergen. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Masteroppgaven har som mål å bidra til kunnskapsutvikling om hvordan byutvikling med høy omgivelseskvalitet kan oppnås i en bergensk og norsk kontekst. Med Byarkitekten i Bergen som empirisk inngangspunkt ønsker prosjektet å undersøke hvilke hensyn som vektlegges og tilsløres i arkitekturrelaterte byutviklingsdebatter.

Prosjektet har oppstart høsten 2021 og fullføres i begynnelsen av sommeren 2022.

Dataene som samles inn skal ikke brukes til andre formål enn masteroppgaven.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Universitetet i Oslo (UiO), gjennom Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, er ansvarlige institusjon for prosjektet.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Prosjektet er kvalitativt, hvilket betyr at det er relativt få informanter som deltar. Det vil trolig ikke være flere enn tretti. Masterstudenten vil innhente utsagn fra representanter fra ulike aktørgrupper som er involvert i byutvikling, inkludert forskere, planleggere, politikere, utviklere, arkitekter, og kommentatorer. Utvalget er trukket målbevisst basert på informantens relative posisjon i sin sektor i byutviklingsbransjen.

Potensielle informanter kontaktes via offentlig tilgjengelig kontaktinformasjon. Kontakter kan også ved enkelte tilfeller kontaktes via kontaktinformasjon delt av kollega når det etter forskerens og kollegaens vurdering er liten grunn til å tro at vedkommende vil finne henvendelsen upassende eller ukomfortabel.

Hva innebærer det for deg å delta?

Det innebærer å delta i intervju, fokusgruppe og/eller observasjon. Det er i hovedsak verbale ytringer som registreres, men det kan også hende at informasjon i form av kroppsspråk og tone registreres. Gitt samtykke vil masterstudent bruke lydopptaker slik at studenten kan fokusere på samtalen i stedet for presis notering. Lydopptak vil overføres og lagres i maksimum 10 dager på en sikker skybasert UiO-forskningsserver og slettes fra lydopptaker samme dag som det tas opp.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle dine personopplysninger vil da bli slettet og informasjonen du

bruger vil ikke bli brukt i prosjektet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket. Transkripsjoner vil være lagret kun på kryptert forskningsserver.

Det er kun jeg og veilederen min, professor Per Gunnar Røe, som vil ha tilgang til opplysninger.

Dersom du ønsker det vil jeg erstatte navnet og kontaktopplysningene dine med en kode som lagres på egen navneliste adskilt fra øvrige data.

Med mindre det er greit for deg at du gjenkjennes ved navn, stilling eller indirekte, vil du ikke uten videre kunne gjenkjennes i publikasjonen.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Opplysningene anonymiseres når prosjektet avsluttes og oppgaven er godkjent, noe som etter planen er i juni 2022. Opptak og hele transkripsjoner slettes innen 07.09.2022

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg, og å få utlevert en kopi av opplysningene,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- å få slettet personopplysninger om deg, og
- å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Universitetet i Oslo har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS - vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- UiO ved Petter Hiis Bergh (99359154 / petterhb@student.sv.uio.no) eller professor Per Gunnar Røe (p.g.roe@sosgeo.uio.no).
- UIO samfunnsvitenskapelig fakultets personvernombud: Emil Bæk Holland, e.b.holland@sv.uio.no, (+47) 453 86 002.

Hvis du har spørsmål knyttet til NSD sin vurdering av prosjektet, kan du ta kontakt med:

- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS på epost (personverntjenester@nsd.no) eller på telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Per Gunnar Røe
(Forsker/veileder)

Petter Hiis Bergh
(Masterstudent)

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet *Byarkitekten i Bergen*, og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta i intervju
- å delta i spørreskjema
- å delta i fokusgruppe
- å delta i observasjon
- lydopptak av intervju/fokusgruppe/observasjon, med personverntiltak som beskrevet over
- at opplysninger om meg publiseres slik at jeg kan gjenkjennes ved navn
- at opplysninger om meg publiseres slik at jeg kan gjenkjennes ved stilling
- at opplysninger om meg publiseres slik at jeg kan gjenkjennes ved arbeidsgiver
- at opplysninger om meg publiseres slik at jeg kan gjenkjennes gjennom uttalelser.

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet.

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg C - Intervjuguide til private utviklere

Hvordan forstår Byarkitekten i Bergen arkitekter og arkitekturs rolle i byutvikling?

Del 1: Om respondenten

1. Nåværende stilling, hvor lenge?
2. Hvor og hva jobbet du med før?
3. Hvilken utdanningsbakgrunn har du?
4. Hvilke typer prosjekter jobber du med?

Del 2: Hoveddelen

- 1) På hvilken måte eller måter har dere hatt med Byarkitekten å gjøre? (Hva er kontaktflaten mellom deg og byarkitekten?) [aktivitet, deskriptiv]
- 2) Kan du beskrive for meg et typisk møte med byarkitekten i forbindelse med et prosjekt? (hvilken type prosjekt var det snakk om?) [deskriptiv – aktivitet]
- 3) Hva er vanlige ting Byarkitekten kommenterer i møtet med deres prosjekter? (hva er de faglige prioriteringene).
- 4) Hvilke mål og faglig perspektiver opplever du at Byarkitekten har for arkitektur og byutvikling i byen? (litt stort spørsmål)
- 5) Byarkitekten viser selv til arkitekturstrategien hvor det er pekt på 8 prinsipper for å bygge en attraktiv by (s 17: vis oversikten og gå gjennom). I hvilken grad opplever du at disse er vektlagt likt? (representative for det Byarkitekten kommuniserer ellers? I rådgivning? Fremmes noen mer?)
- 6) Under 'sosial bærekraft' på side 11 i Arkitektur+ står det: «Det må rettes mer fokus på kvalitet i boligproduksjonen, og på hvordan arkitektur kan bidra til å skape inkluderende og helsefremmende omgivelser med mennesker i sentrum. Hvordan vi tilrettelegger for barnefamilier i byen, alternative boformer og et mangfoldig tilbud av boligtyper på markedet er viktig for å skape en sosialt bærekraftig by». Er dette noe byarkitekten pusher for, og klarer å påvirke?
- 7) Påvirkes dere, som utviklere, av Byarkitekten? I så fall hvordan?
 - a. Har byarkitekten på noen måte påvirket deres forståelse for arkitektur og byutvikling?
- 8) «Byarkitekten er på lag med arkitekter og spiller arkitektene i Bergen gode», har noen hevdet. Hva tenker du om denne påstanden?
- 9) Hva tenkte dere i begynnelsen da det ble diskutert å opprette byarkitekt-etaten, og deretter da byarkitektetaten ble etablert? Hva var deres posisjon som utvikler?

Del 3: et par større spørsmål

- 1) Hvem sine interesser tenker du at byarkitekten ivaretar? (Hvem er byarkitekten på lag med?)
- 2) I hvilken grad opplever dere at byarkitekten er opptatt av sosial ulikhet, ekskludering og sosioøkonomisk og etnisk segregasjon?
- 3) Er det noe mer du kunne tenke deg å si? (Noe jeg har glemt å spørre om)

05

NY ARKITEKTUR SKAL STIMULERE TIL ET

VITALT BYLIV PÅ BAKKEPLAN

PRINSIPP FOR
UTFORMING

Utform bebyggelse slik at den stimulerer til aktiv bruk av gater og byrom, og øker opplevelseskvaliteten for fotgjengere

26

DETTE GJØR VI VED Å:

- ▶ **Bygge opp under en aktiv bruk av publikumsrettede arealer.** Lokaliser publikumsrettede funksjoner på synlige steder, mot offentlige byrom, hjørner eller krysningspunkt, og skap maksimal kontakt mellom ute og inne. Bygg fleksible næringslokaler som tilrettelegger for ulike typer kultur og næring.
- ▶ **Lage gode gatesnitt.** Tilpass byggehøyden på en måte som gir gatesnitt med en menneskelig skala og god kontakt mellom bygninger og utearealer. Ved byggehøyde som overstiger fire etasjer bør man forsøke å minske høydevirkningen sett fra gateplan, for eksempel ved gesims- og takutforming eller tilbaketrukke øvre etasjer.
- ▶ **Prioritere variasjon og kvalitet i fasader.** Skap variasjon i lange fasader ved sprang i byggeliv, samt utforming av gesimser og fasader som bidrar til fotgjengernes opplevelse. Bruk materialer som tåler byens bruk og har varige kvaliteter. Utform fasader med høy materialkvalitet, og med dybde og detaljer som tar lyset på en spennende måte. Tilpass antall arkitektoniske virkemidler til bygningsvolumets størrelse og utstrekning, og i tråd med et helhetlig arkitektonisk konsept.
- ▶ **Utvis omsorg for utformingen av byggets første etasje.** Legg innganger og tilkomst mot gaten, slik at mennesker kan møtes og byliv kan oppstå. Unngå tette fasader og reflekterende eller sotet glass, spesielt mot offentlige gater og byrom.
- ▶ **Ha fokus på kantsoner.** Utform kantsonene mellom privat bolig og uterom slik at bolig og byliv kan berike hverandre. Tilrettelegg for kontakt mellom folk, samtidig som det utformes gode overganger mellom de offentlige, halvprivate og private soner. Utarbeid presise snitt som viser hvordan bygget møter bakken og hvordan overgangen mellom disse sonene skal løses.
- ▶ **Tilrettelegge for temporære byrom og midlertidige aktiviteter.** Bruk midlertidige aktiviteter som et strategisk verktøy for å involvere beboere, aktivisere byrom og skape eierskap og stedstilhørighet tidlig i utviklingsprosessen. Bruk kunst og kunstneriske prosesser til å undersøke hvordan byrom kan aktiviseres og programmeres.

§

KPA 2018 § 8
Arkitektur og byform

- ▶ 8.2.3. Ny byutvikling skal planlegges i en menneskelig skala, med et finmasket byromsforløp der menneskets opplevelse fra gateplan gir premisser for bygningsutformingen.
- ▶ 8.2.5. Bergen skal utvikles som en gåby, med gode lokalsentre, offentlige møtesteder, og mest mulig av hverdagens behov innenfor gang-/sykkelavstand fra boligen. Det skal sikres sammenhengende og attraktive gang- og sykkelforbindelser.

KPA 2018 § 26.2
Sone 1 Sentrumskerne

- ▶ Virksomhetene skal ha inngang direkte fra gaten. Bebyggelsen skal utformes med variert arkitektonisk uttrykk.

... Fortsettelse **Vedlegg D** - Eksempel på hvordan et prinsipp behandles over en dobbeltside i arkitekturstrategien (Bergen kommune, 2019a: 26-27)

◀ **17** | SLUSEHOLMEN | KØBENHAVN, DANMARK

Bydelen Sluseholmen består av åtte boligøyer, der større og mindre byhus danner sammenhengende kvartaler. Her er det lagt opp til et vitalt byliv, der atmosfæren veksler mellom intime kanalmiljøer, og større områder med åpent utsyn til havneområdene rundt. Mange steder ligger husene helt nede mot kanalen, og broer, brygger og vanntrapper gir mulighet for å komme tett på vannflaten. Bebyggelsen er variert, med korte fasadelengder med små sprang i byggeliv, gesimser og fasadeutførelser som bidrar til en opplevelse i en lesbar, menneskelig skala. Midt i kvartalene er det planlagt grønne oaser med fellesarealer, som også skaper avskjermede møteplasser.

27

18 | GREEN HOUSE D36 | OSLO

► Dette bygget ligger i et grøntdrag i Oslo, og idéen har vært å gi det grønne tilbake til byen, både symbolsk og bokstavelig. Boligprosjektet viser omsorg for utformingen av første etasje, og bidrar til en aktiv gate ved å lokalisere næringslokaler i hjørnet av første etasje. Den øvrige delen av etasjen inneholder leiligheter med forhager, og er et eksempel på hvordan overgangen mellom private og offentlige soner kan løses i en bysituasjon når det ikke er næring i hele første etasje.

◀ **19** | DAMSGÅRDSSUNDET HAVNEPROMENADE | DAMSGÅRD, BERGEN

Området ble utviklet med klare ambisjoner for kvalitet i det offentlige rom. Den linmaskede byromsstrukturen skaper god kontakt mellom gater, allmenninger og strandpromenader. Den gjennomgående materialpaletten og fokuset på de gåendes opplevelser på strandpromenaden, gir en helhetlig karakter og kvalitet til bylivet.

20 | MØREGATEN | SOLHEIM, BERGEN

► Ny-Krahnborg skole er formet for å være en viktig møteplass for barn og unge, og fungerer som et samlingspunkt for hele bydelen. Gaten bak skolen er omformet fra en gjennomfartsvei til lekeareal for barnehagen, og som fungerer som lekeplass for resten av bydelen utenom skoletid. Det er bevart gode kvaliteter i det eksisterende bygget, som steinmurer, skiferetak og smjærnsdetaljer, som er detaljer som tillerer opplevelsesrikdom til stedet.

Vedlegg E - Informanters svar på spørsmålet: «Hva er de faglige elementene Byarkitekten kommenterer og fremhever i diskusjon av konkrete prosjekter?» / Hva er vanlige ting Byarkitekten kommenterer i møtet med deres prosjekter?

Informant 4. Arkitekt og saksbehandler, byggesaksavd. PBE: *Altså de har jo Arkitektur+, som er arkitekturstrategien, og de er veldig lojale til den. Jeg mener det er åtte knagger, det er liksom et kors [s. 9] så de prøver veldig hardt og er flink til å sortere sine kommentarer og innspill etter de knaggene; putte dem på de knaggene. Men altså byliv, altså førsteetasjen i byen; samspill mellom nytt og gammelt, at det skal fungere side om side tett på hverandre. Det har vi mange caser på. Og så fokuserer de på god bokvalitet.*

Informant 5. Seksjonsleder, PBE: *De går punktvis og systematisk etter Arkitektur+. På mer detalj kan ikke jeg ikke gå, for som seksjonsleder dykker jeg ikke inn i enkeltuttalelsene.*

Informant 6. Leder byplanavdelingen, PBE: *Deres perspektiv er jo stedets perspektiv. hvordan bygget skal henge sammen med byrommet, og hvordan tilpasse stedet, den eksisterende bebyggelsen på stedet.*

Informant 8. Leder eiendomsselskap, næringsbygg: *Jeg opplever jo at de er opptatt av flere ting, men de veldig opptatt av dette med området; at ting skal harmonere med området. Og det er jo fint at de er opptatt av det fordi at det er jo et perspektiv som krever kompetanse for å forstå. Det er ikke alltid at det er så enkelt som å titte på et kart og se etter grenser og sånn ting, sant, det er mer en tolkning av hvordan ting faktisk er osv. Så det opplever jeg at de er opptatt av. Og så er det dette med hva slags høyder og hva slags uttrykk som tomten tåler. Det synes jeg også at de uttaler seg om. Samtidig vet jeg jo at Molden er veldig opptatt av bærekraft. Nå forstår jeg det sånn at Bergen kommune og Byarkitekten akkurat har sendt inn søknad til Futurebuilt om at Bergen kommune skal bli med i det innovasjonsprogrammet. (...) Det har Molden vært en forkjemper for og det synes jeg er positivt.*

Informant 10. Prosjektutvikler, stort boligutbyggingsselskap: *Det er jo førsteetasjer. Altså kommunikasjon mellom gater og førsteetasjer, sant. At det skal være publikumsrettet. På en måte den stemningen mellom førsteetasje og byrommet. Det er et stort fokus på det. Og de kunne nok sikkert også tenkt seg å kunne programmere hvilke butikker som skulle vært hvor. Men det er et veldig stort fokus på førsteetasjer. Dette samme gjelder egentlig familiebolig i førsteetasje.*

Og så er det fasademateriell da; materiell av kvalitet. Å ha høy kvalitet på fasader. Vi har jo laget en sånn formingsveileder, altså en fargeveileder, for prosjektene våre, der vi har en palett, for å gi prosjektet en helhet med tanke på fargebruk. Men det er jo det med fasadeplater. Hva er viktige fasader og hjørner, ikke sant? Å plukke seg ut.... Man kan kanskje ikke ha like høy kvalitet over alt. [intervjuer: At de plukker ut?] Vi gjør det sammen. Vi har en dialog om det.

Så er det dette med delings... fellesareal og delings.. ja delingsøkonomi. Ja, fellesareal og deling har vært et tema som en ønsker å legge inn. Nå legger vi jo inn 500 kvadrat med det i prosjektet pluss tre gjesteleiligheter. Grunnen til at de ønsker fellesareal og deling er vel det at de ser og at du kanskje kan ha mer effektive leiligheter... du kan dele på ting da. Du kan ha gjesteleilighet, kontorlokaler, selskapslokaler... Den der at du ikke trenger å eie alt selv. Det er noe med klima og... Vi kan ikke bo på 500 kvadrat....

Informant 11. Leder, stort arkitektelskap: *Heldigvis diskuterer vi lite utnyttelse eller størrelse eller høyde. Det går egentlig på: hva er det beste for byen og borgerne, av og til ønsker de kanskje litt mindre tett utnyttelse og sånn, det kan være, men det har med bakgrunn i den arkitekturstrategien. Jeg synes jo de beste samtalene har vi når de tar tak i vårt prosjekt, og prøver å veilede oss videre, men av og til så kan jo noen saksbehandlere hos Byarkitekten være litt sånn at de skal luften sine kjepphester på arkitektur. Jeg synes jo det er veldig bra med arkitekturstrategien at den har holdt seg unna det å bli et estetikkpoliti - på hva som er pent og hva som er stygt. Den går mye mer på: hva gjør arkitektur med byen, hva gjør arkitekturen med omgivelsene. Og hvordan kan vi komme nærmere det samfunnet vi vil ha ved å bruke arkitektur på en riktig måte?"*

Informant 12. Arkitekt, store boligprosjekter og områdeplaner: *Nei, de holder jo seg til saken på den måten at de bruker arkitekturstrategien sin. Men de er jo og arkitekter og folk som har jobbet som arkitekter før, ofte, så de gir jo muntlig tilbakemelding på mange andre ting i tillegg til det da. Holdningen deres til arkitektur og intensjonen i strategien holder de seg til, i hvert fall når de gir skriftlige tilbakemeldinger.*

Informant 15. Leder planseksjon, rådgivningsfirma: *Jeg opplever at Byarkitekten har veldig høyt fokus på kvalitet og i det så ligger det ofte, mer i en sånn urban situasjon, å skape aktive fasader, aktive byrom. Få inn ting som skaper aktivitet selv om du egentlig ikke hadde tenkt at dette skulle være et åpent og aktivt bygg.*

Informant 18. Arkitekturkritiker: *Det som møter byrommet. Det er en overvekt på byromsdiskursen.*